

ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ВБД: 792.5 (091) (575.3)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ЯҚУБШОЕВ АФРУЗ ХУБОНШОЕВИЧ

**ТАЪРИХИ САНЪАТИ САҲНАВӢ, МУСИҚӢ ВА СИНАМОИ ТОҶИКИСТОН ДАР
СОЛҶОИ ИСТИҚЛОЛИЯТ (1991- 2016)**

АВТОРЕФЕРАТИ

дисертатсия барои дарёфти дараҷаҳои илмии доктори
фалсафа (PhD – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D0203- 01- таърихи ватанӣ
(таърихи халқи тоҷик)

ДУШАНБЕ – 2024

Диссертатсия дар кафедраи таърихи халқи тоҷики факултети таърихи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Расулиён Қаҳҳор Расул – доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Набизода Ваҳоб Машраб - доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи ватанӣ ва диншиносии Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи Бобоҷон Ғафуров

Таваров Муҳамадуллоҳ Султонович - номзади илмҳои таърих, мудирӣ шӯъбаи ахбори нашриёти расмии Ҷумҳурии Тоҷикистон, рӯзномаи “Ҷумҳурият”

Муассисаи пешбар:

Донишкадаи давлати фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода

Ҳимояи диссертатсия санаи 2 майи соли 2024, соати 13:00 дар ҷаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-035 барои ҳимояи диссертатсияҳо оид ба дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯй ихтисос, ки дар назди Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33) амал мекунад, баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар Китобхонаи марказии илмӣ ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (Ҷумҳурии Тоҷикистон 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33) ва дар сомонии расмии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (www.institute-history.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «__» _____ соли 2024 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ

Шурои диссертатсионӣ,

доктори илмҳои таърих, профессор

Иброҳимов М.Ф.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз пароканда шудани ИҶШС модели фарҳангие мерос монд, ки фарҳанги миллии бо стандартҳои умумии фарҳанги аврупоӣ, аз ҷумла фарҳанги русӣ омехта буд. Иқтисодии Иттиҳоди Шуравӣ, бешубҳа, ба рушди фарҳанги ҷумҳуриро, бахусус, Тоҷикистон ҳам мусоидат намуд, вале Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз пош хӯрдани ИҶШС ва эълони истиқлолияти давлатӣ дар моҳи сентябри соли 1991 вобаста ба руҳ додани бухрони саҳти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ дар соҳаи фарҳангу санъати саҳнавӣ ба мушкилоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ гашт. Зеро дар натиҷаи қарорҳои қисми низомии ҳукуматӣ сотсиалистӣ соҳаи фарҳанг низ дар рушду нумӯи худ ба бисёр монеаҳо дучор гардид. Ҳамчунин бар замми ин вазъи бухронӣ, ҷанги шарвандии солҳои 1992-1997 ба ҳаёти фарҳангии ҷумҳури таъсири манфӣ расонда, мушкилотҳои нав ба навро ба бор овард.

Омӯзиш ва хулосабарориҳои масоили таърихи санъати саҳнавӣ, мусиқӣ ва синамои тоҷик яке аз ҷузъиётҳои муҳимми соҳаи фарҳанг мебошад, ки аз нигоҳи пешрафти таърихӣ ҷома мубрам буда, моҳияти илмӣ-назариявӣ ва амалӣ дорад. Ин самти таҳқиқот ҳолати рушди санъати театри, мусиқӣ, синаморо фаро мегирад, ки баррасии масоили мазкур яке аз масъалаҳои мубрами ҳаёти маънавии ҷомеаи муосири тоҷик мебошад.

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқотӣ аз он иборат аст, ки бо вучуди дастовардҳои зиёд дар соҳаи фарҳанги Тоҷикистон ҳамчунин мушкилот, камбудӣ, норасоӣҳои зиёде ҷой доранд, ки ҳаллу фасли онҳо бе таҳлили илмӣ, баҳои воқеӣ ва тавсияҳои амалӣ аз имкон берун аст. Ҳамин тариқ, зарурати омӯзиши масъалаи мазкур дар ҷиҳати зерин муайян карда мешавад:

якум, дар санъати театрии тоҷик дар охири солҳои 90-ум дар натиҷаи душвориҳо, чанд сол театрҳои касбӣ аз фаъолияти худ боз монданд ва танҳо бо кӯшиш ва ташаббуси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти қисми театро дубора барқарор карда шуда, ба мустақамкунии пойгоҳи моддӣ-техникии онҳо таваҷҷуҳи зиёд зоҳир гардид. Дар солҳои истиқлолият студияҳои нав таъсис дода шуданд;

дуюм, дар соҳаи мусиқӣ дар солҳои истиқлолият тағйироти назаррасе арзи ҳастӣ намуданд, вале дар ин давра муҳочирати кадрҳои баландихтисос аз оркестри симфонӣ, аз муассисаҳои таълимӣ мусиқӣ хело авҷ гирифт. Ромишгарон, овозхонҳо ва ҳунарпешаҳои опера ва балет кишварро тарк намуданд, ки дар натиҷа коллективҳои филармонӣ оркестрҳои симфонӣ ва камеравӣ пароканда шуданд. Вале бо вучуди ин тамоми мушкилоти моддӣ ва маънавий Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри пешрафт ва барқароркунии соҳаи фарҳанг чораҳои амалӣ андешида, доир ба ин соҳа санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии муносиб таҳия ва тасдиқ намуд;

сеюм, санъати синамои тоҷик вазъияти аз ин бартаре нашофт ва мушкилоти норасоӣҳои ин соҳа ҳам шабеҳи санъати театри мебошад. Ба ин соҳа ҳамона кадрҳои баландихтисос, васоити техникӣ, маблағ барои таҳия ва истеҳсоли филмҳои бадеӣ ва ҳуҷҷатӣ намерасанд.

Ҳукумати ҷумҳури давра ба давра имконият пайдо намуд, ки соҳаҳои ҷудоғонаи фарҳангро барқарор кунад ва онҳоро рушд диҳад. Вобаста ба беҳтар гардидани вазъи иқтисодӣ сол ба сол баҳри барқароркунии ва раванқи минбаъдаи соҳаҳои фарҳанг маблағҳои зиёд ҷудо ва масраф карда шуданд. Бад-ин минвол мавзуи таҳқиқотии интихобшуда “Таърихи санъати саҳнавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2016)” мубрам буда, омӯзиш, таҳлил ва ҷамъбастикуниҳо барои омӯзиши нозуқиҳои таърихӣ рушди минбаъдаи соҳаи фарҳанг мусоидат хоҳанд кард.

Сатҳи омӯзиши мавзӯ. Таҳқиқоти илмӣ олимони муаррихони тоҷик дар мавзуи мазкур доир ба таҳлили ривҷу раванқи соҳаи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон мақоми асосиро ишғол менамоянд. Бинобар ин, адабиёти илмиро роҷеъ ба мавзуи

мазкур ба гурӯҳҳои зерин чудо кардан мумкин аст: мақолаҳо,¹ китобҳо², китобчаҳо³, диссертатсияҳо⁴ ва дигар маводи таълифшуда доир ба вазъи умумии санъати саҳнавӣ мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Дар асарҳо, мақолаҳо ва баромадҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масоили мазкури соҳаи фарҳанг диққати ҷиддӣ зоҳир шудааст, ки дар омӯзиши мушкilotи соҳа моҳияти бузург доранд.

Дар асарҳо, мақолаҳо ва баромадҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба масоили мазкури соҳаи фарҳанг диққати ҷиддӣ зоҳир шудааст, ки дар омӯзиши мушкilotи соҳа моҳияти бузург доранд.

Ба гурӯҳи аввал асару мақолаҳо, гузоришу баромадҳо ва паёмҳои ҳамасолаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии кишвар⁵, ки дар онҳо Сарвари давлат масъалаҳои асосии таърих ва фарҳанги халқи тоҷик аз замонҳои қадим то муосир, истиқрори сулҳу ваҳдати миллӣ, марҳилаҳои рушди босуботи кишвар, иҷроиши вазифаҳои стратегии давлат, самтҳои асосии сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамкориҳои Тоҷикистон дар доираи ИДМ, ҳамкорӣ бо созмонҳои байналхалқӣ ва минтақавӣ, роҳандозии сиёсати минтақавии Тоҷикистон дар самти барқароркунӣ ва рушди соҳаи санъати саҳнавӣ инъикос гардидааст.

Ба гурӯҳи дуюм мақола ва брошюраҳоеро, ки бевосита ба масъалаҳои санъати саҳнавии Тоҷикистони соҳибистиқлол марбутанд, дохил кардан мумкин аст. Қобили зикр аст, ки Абдулҳамид Самадов дар мақолааш зери унвони “Ҷам зафар ҳам шикаст”⁶ роҷеъ ба ҳаёти фарҳангии кишвар маълумоти умумӣ овардааст. Шамсидин Солеҳов доир ба рушди адабиёт дар мақолааш ибрози назар кардааст.⁷ Фарзонаи Файзали дар бобати вазъи синамои тоҷик дар даврони истиқлолият дар мақолаҳояшон зери унвони “Дастовардҳои кинои тоҷик”, “Боз ҳамон синамо ба дастгирии ҷиддӣ ниёз дорад”⁸ ибрози андеша намудааст. Низом Нурҷонов⁹ оиди масъалаҳо ва сабабҳои заифшавии фаъолияти касбии театрҳои ҷумҳурӣ дар чанд мақола фикру мулоҳизаҳои хешро баён намудааст.

¹Рачабов, А. Таҳқиқ ва баррасии хунархон бадеи дар замони истиқлолият: масоили назарӣ ва дурнамон пажӯҳиш. [Матн] // Конфронси илмӣ- назариявӣ бахшида ба 20- солагии истиқлолияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маводҳои конфронс). Душанбе -2011. С.76 – 78., Табаров, М. Театр ва истиқлол. [Матн] / М. Табаров. // Тоҷикистон, 2011, № 5. С. 47- 49; Раҳимов А. Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст. [Матн] / А. Раҳимов // Тоҷикистон 2009-№ 10 С. 8-9;

²История таджикского народа. [Текст] Том VI (Новейшая история) Глава VI – Душанбе: «Империал Групп», 2011. С. 574-593., Нурджанов Н., Кабилова Б. Музыкальное искусство Памира. в пяти книгах (на русском яз, резюме на таджикском, английском яз., с нотами) [Текст]. – Бишкек, 2015., Каримова, Р.Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). [Текст] / Р. Каримова- Душанбе: «Дониш» - 2013.С. 212; Акрамова, С. Х. История и историография музыкального искусства Таджикистана в первой половине XX века. [Текст] /С.Х. Акрамова, -Душанбе: ТНУ, 2015 - 144с; Акрамова, С. Х. Аз таърихи фарҳанги мусиқии халқи тоҷик. [Матн] /С. Х. Акрамова, - Душанбе, 1997.- 150 с.

³Абдурахмонов, А, Абдулқайсов, Ш. Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] - Душанбе: “Истеъдод”.- 2012 .С. 60.

⁴Рустамов, Д. А. Профессиональная традиционная песенно-музыкальная культура населения Северного Таджикистана на рубеже XX-XXI вв. [Текст] дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Худжанд, 2012.-183 с.; Табаров, М.С. Отражение исторических событий в современной таджикской театральной культуре: Годы независимости. [Матн]. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02.: - Душанбе, 2006.-174 с.; Муминова, Х.А. Вклад женщин в развитии музыкальной культуры таджикстана во второй половине XX – начале XXI вв. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02.- Душанбе, 2014.-150 с.; Табаров М. С. Отрожение исторических событий в современной таджикской театральной культуре: Годы независимости. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 - Душанбе, 2006.-147с.; Абдухамидов, Ф. Развитие культуры Республики Таджикистана в годы независимости (1991-2016). [Текст] Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2016.-191с.

⁵ Раҳмон, Э. Таджикистан: десять лет независимости и национального единства. В 4-х томах. [Текст] / Э. Раҳмон. - Душанбе: Шарқи озод, 2001; Раҳмон, Э. Независимость Республики Таджикистан и возрождение нации. В 7 томах [Текст] / Э. Раҳмон. - Душанбе: Шарқи озод, 2002-2009; Раҳмон, Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллӣ. Иборат аз ҳафт ҷилд [Матн] / Э. Раҳмон. - Душанбе: Шарқи озод, 2002-2008; Раҳмонов Э. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. [Матн] Иборат аз се ҷилд. Ҷилди аввал / Э. Раҳмонов. – Душанбе: Ирфон, 2001. – 512 с. 7

⁶ Самадов, А. Ҷам зафар ҳам шикаст. [Матн] / А. Самадов. //Садои Шарк. 2006. № 4. С.13.

⁷ Солеҳов, Ш. Назаре ба адабиёти даврони истиқлолият. [Матн] / Ш. Солеҳов. //Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2006. № 3. С. 72.

⁸ Фарзонаи, Ф. Достовардҳои кинои тоҷик. [Матн] / Ф. Фарзонаи. //Ҷумҳурият. 2014. - 3 янв., Боз ҳамон Синамо ба дастгирии ҷиддӣ ниёз дорад. //Ҷумҳурият. 2014.- 23 янв.

⁹ Нурҷонов, Н. Театр аз роҳбарони бемасъул то коргардонҳои заиф. [Матн] / Н. Нурҷонов. //Ҷумҳурият. 2015.-15 сент.

Ҳамчунин доир ба фаъолияти театрҳо ва озмунҳо дар ин самт, Ҳарамгули Қодир¹ дар мақолаҳои маълумоти ҷолиб овардааст. Нозими Нурзод² масъалаи алоқамандии театр бо ҳаёти иҷтимоиро дар мақолаи худ нишон додааст.

Раънои Мубориз³ ва Қурбони Собир⁴ низ вазъи ҳолати санъати тоҷик ва фарҳанги Тоҷикистонро дар мақолаҳои илмӣ худ мавриди баррасӣ қарор додаанд. Муаллифони мазкур назари худро роҷеъ ба дастовардҳо ва камбудҳои соҳаҳои алоҳидаи фарҳангу санъати театр, кино, мусиқӣ ва ғайра иброз намудаанд.

Ба **гурӯҳи сеюм** асарҳо, монографияҳо дар боби масоили гуногуни ҳаёти фарҳангии Тоҷикистони соҳибистиклол таълифгардидаро дохил кардан мумкин аст. Абдурахмонов А., Абдулқайсов Ш. “Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон”⁵, Абдурашидов А. “Роҷеъ ба вазъи санъати Шашмақом дар асри XX ва паёмдҳои рушди он дар оғози қарни XXI”⁶, Каримова Р. Н. “Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.)”⁷, Нурҷонов Н.Х., Кароматов Ф. “Музыкальная жизнь советского Таджикистана”⁸, Расулиён Қ. “Нигоҳе ба равобитаи фарҳангии Эрон ва Тоҷикистон”⁹, “Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ “Фалак”¹⁰ ва ғайраҳо. Дар ин асарҳо паҳлӯҳои гуногуни соҳаи фарҳанг ва санъати сахнаӣ дар даврони истиқлолият мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода шудаанд.

Ба **гурӯҳи чорум** рисолаҳои илмиро шомил кардан мумкин аст, ки ҷиҳатҳои таърихӣ ва илмӣ соҳаи фарҳангро дар умум фарогир мебошанд. Дар таҳқиқи вазъи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми доктори илмҳои таърих С. Х. Акрамова назаррас аст. Муаллиф доир ба “Санъати мусиқии Тоҷикистон дар солҳои 20-30” тадқиқот гузаронида, дар рисола масъалаи таърихнигорӣ фарҳанги мусиқии Тоҷикистон, сарчашмаҳо, вазъ ва омилҳои рушди фарҳанги мусиқии халқи тоҷикро дар ибтидои асри XX мавриди омӯзиш қарор додааст. Ҳамчунин дар рисолаи Акрамова С.Х. дар бораи масъалаҳои омодакунии кадрҳо саҳми коллективҳои худфаъолияти бадеӣ ва театрҳои халқӣ дар рушди фарҳанги мусиқии Тоҷикистон, мақоми мусиқӣ дар театрҳои касбӣ, опера ва балет маълумоти муфассал ҷой дода шудаанд.¹¹ Акрамова С. Х. масъалаи “Таърихи омӯзиши фарҳанги мусиқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар рисолаи доктории худ зери унвони “Таърихи омӯзиши фарҳанги Тоҷикистон дар солҳои 1946-2016”¹² (История изучения музыкальной культуры Таджикистана (1946-2016) ба таври васеъ мавриди таҳқиқ қарор додааст. Дар ин рисола муҳаққиқ таърихи мероси асримиёнагии халқи тоҷик, рушди санъати касбии мусиқӣ ва инъикоси он дар адабиёти илмӣ, бавучудоии самтҳои нав ва рушди санъати муосири мусиқии тоҷикро ба таври мукамал баррасӣ намудааст. Дар баробари ин, Б.Т. Қобилова рисолаи номзадӣ худро ба масъалаи “Таърихи ташаккул ва рушди санъати оҳангсозӣ дар Тоҷикистон” (История становления развития композиторского искусства в Таджикистане) бахшидааст, ки дар он роҷеъ ба ташаккули мактаби оҳангсозии тоҷик, мероси мусиқии тоҷикон, таърихи омӯзиши мероси мусиқии халқи

¹ Нозим, Н.Накши театрҳои ватанӣ ва эҳтиҷоти иҷтимоӣ. [Матн] / Н. Нозим. //Адабиёт ва санъат –2015. – 28 май.

² Ҳарамгули, К. Барои ороиши сахнаи театр мутахассисон намерасанд. [Матн] /Х.Қодир. //Ҷумҳурият. 2015. - 28 июл. Боз ҳамон; Дидор тарғибгари синамои ҳақиқӣ. //Ҷумҳурият. 2014. - 16 окт.

³ Қурбони, С. Театр: тамошобинро набояд зуран ба театр овард. [Матн] / Қ. Собир. //Адабиёт ва санъат. 2015. – 14 май.

⁴ Раънои, М. Боварӣ ба адабиёт. [Матн] / М. Раънои. //Адабиёт ва санъат. 2015. 9 апр.

⁵ Абдурахмонов, А. Абдулқайсов, Ш. “Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон”. [Матн] / А. Абдурахмонов, Ш. Абдулқайсов,- Душанбе, “Истеъдод”, 2012. – 60 с.

⁶ Абдурашидов, А. Роҷеъ ба вазъи санъати Шашмақом дар асри XX ва паёмдҳои рушди он дар оғози қарни XXI. // Фарҳанги мусиқии тоҷик дар ибтидои асри XXI : авлавияти рушд. [Матн] - Душанбе, 2010- 39 с,

⁷ Каримова, Р. Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). [Текст] / Р. Каримова – Душанбе: «Дониш», 2013-212 с

⁸ Нурҷонов, Н.Х., Кароматов, Ф., Музыкальная жизнь советского Таджикистана. [Матн] - Душанбе, 1974-1975.- 60 с.

⁹ Расулиён, Қ. Нигоҳе ба равобитаи фарҳангии Эрон ва Тоҷикистон. [Матн] – Душанбе, 2004.- 86 с.

¹⁰ Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ “Фалак”. [Матн] Душанбе, 2004: Кӯлоб, 2006: - Душанбе, 2009.- 52 с.

¹¹ Акрамова, С.Х. Музыкальное искусство Таджикистана в 20-30-х гг. [Текст] Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: -Душанбе, 1997. – 157 с.

¹² Акрамова, С.Х. История изучения музыкальной культуры Таджикистана (1946-2015гг). [Матн] Дис. ... док. ист. наук: 07.00.02:- Душанбе, 2018. – 304 с.

тоҷик ва рушди эҷодиёти оҳангсозӣ дар Тоҷикистон дар нимаи дуҷуми асри XX ва даврони истиқлолият маълумот гирдоварӣ карда шудааст. Ғайр аз ин Б.Т Қобилова доир ба ҳолати мусиқии касбӣ, давраи болоравии санъати оҳангсозӣ дар солҳои 70-90, эҷодиёти оҳангсозони Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2001) маълумоти ҷолибе гирдоварӣ намудааст.¹

Дар тадқиқи вазъи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳми номзади илмҳои таърих Р. Н. Каримова² назаррас аст. Муаллиф дар рисолаи худ ба ҷиҳатҳои алоҳидаи соҳа таваҷҷуҳ намуда, дар асоси ҳуҷҷатҳои бойгонӣ, матбуоти даврӣ, шартномаҳои ҳукумати, созмонҳо ва фондҳои гуногун рушди фарҳангро таҳлил намудааст. Дар рисолаи мазкур ба раванди амалисозӣ ва натиҷаҳои ислоҳот дар соҳаҳои фарҳанг ва маориф таваҷҷуҳи бештар зоҳир гардидааст. Муҳаққиқ М. Ҳасанова дар рисолаи номзодиаш таҳти унвони “Ҳаёти мусиқии Тоҷикистон дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI” (Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX-начале XXI вв) доир ба хусусиятҳои раванди мусиқӣ-фарҳангӣ дар Тоҷикистони солҳои 90-уми садаи XX ва рушди ҳаёти мусиқии Тоҷикистон дар солҳои 2000-2011-ум маълумоти муфассал оварда аст. Ҷамҷунин дар рисолаи номбурда таснифоти умумии ҳаёти мусиқӣ, фаъолияти муассисаҳои мусиқӣ, эҷодиёти оҳангсозӣ дар шароити истиқлолият, ташаккул ёфтани анъанаҳои нав дар ҳаёти мусиқӣ, фаъолияти мусиқӣ-эҷодӣ, таълимоти мусиқӣ ва илм инъикос карда шудааст³.

Муаллифи дигар Ш. Арабова дар рисолаи номзоди худ “Таърихи кинематографияи тоҷик дар нимаи дуҷуми асри XX ва аввали асри XXI” масъалаи ташаккул ва рушди санъати синамои давраи шуравӣ ва солҳои истиқлолияти Тоҷикистонро мавриди омӯзиш қарор додааст⁴.

Муҳаммадуллоҳ Табаров таҳқиқоти илмии худро ба масъалаи рушди санъати театри дар даврони истиқлолият бахшидааст. Ин рисола низ дар асоси далелҳои таърихӣ, ҳуҷҷатҳои бойгонӣ навишта шуда, дар он фаъолияти театри касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда шудааст. Муаллиф ба нақши саҳнавии театр ва масъалаҳои санъатшиносӣ таваҷҷуҳ карда, таҳқиқоти худро дар ин самт анҷом медиҳад.⁵

Ба **гурӯҳи панҷум** матбуоти даврӣ ва маводи публисисти дохил мешаванд. Ҳадафи таълифи ингуна асарҳо танҳо инъикоси воқеаҳои дида ва шунида буда, муаллифон заминаҳо, омилҳо, сабабу натиҷаҳо ва аҳамияти воқеаҳоро пурра мавриди таҳқиқ қарор надодаанд. Сарфи назар аз камбудии костагиҳо ин таълифот аз аҳамияти илмӣ бархӯрдор буда, дар инъикоси таърихи сиёсии солҳои аввали Тоҷикистони соҳибистиқлол манбаи муҳим маҳсуб меёбанд. Ба ин гуруҳ мавод ёддоштҳои Набиев В. “Саҳми ҷавонони эҷодкор дар рушди фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиқлол”⁶, Назарова Л. “Фестиваль оркестров мира: музыкальный марафон”⁷, Нурҷонов Н. “Вазъияти театри тоҷик”⁸, Орипов Ш. “Парвози нави «Парасту» бо навои Андалеб”⁹, Бобоев А. “Ҷаҳони тоҷикон дар шашмақом аст”¹⁰, Расулиён Қ.

¹Қобилова, Б. Т. История становления развития композиторского искусства в Таджикистане. [Текст] Дис. канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2005. – 175 с.

²Каримова, Р. История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011гг.) [Текст]: Автореферат дис. канд. ист. наук. / Р. Каримова. - Душанбе, 2012. - 25 с.

³Ҳасанова, М.М. Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX- начале XXI вв. [Текст]: Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 - Душанбе, 2017. – 152 с.

⁴Арабова, Ш. История таджикской кинематографии второй половины XX-начала XXI вв. [Текст] / Ш. Арабова - Душанбе, 2014. – 199 с.

⁵Табаров, М. Театр в истиклол. [Матн] / М. Табаров. // Тоҷикистон, 2011, № 5. С. 47- 49.

⁶ Набиев В. Саҳми ҷавонони эҷодкор дар рушди фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиқлол // Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиқлол. / В. Набиев, - Душанбе: Эҷод, 2006.

⁷ Назарова Л. Фестиваль оркестров мира: музыкальный марафон. / Л. Назарова // Паёмномаи фарҳанг. – 2009, №1.- С.15.

⁸ Нурҷонов Н. Вазъияти театри тоҷик. / Н. Нурҷонов // Садои Шарк -1991, №1 – С. 121-128.

⁹ Орипов Ш. Парвози нави «Парасту» бо навои Андалеб. / Ш. Орипов. // Тоҷикистон 2001, № 5.- С. 30-31.

¹⁰ Бобоев А. Ҷаҳони тоҷикон дар шашмақом аст. / А. Бобоев // Садои мардум. -2003,25 июн.

“Равобити байналмилалии кинои тоҷик”¹; “Ҳамкории филмсозони Эрону Тоҷикистон”; “Сайре дар қаламрави фарҳанги Тоҷикистон”, Раҳимов С. “Нури парда”, “Сукут”-и гӯё”, “Давраи тоҷикистони Муҳсини Махмалбоф”, “Синергетический реализм”, или таджики на “Кинотавре-24”, “Нақши тоҷикон дар чашнвораи “Кинотавр-24”², Раҳимов А. “Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст”³, Сангова Х. “Синамо дирӯз ва имрӯз” дохил мешаванд.⁴

Аммо бояд зикр кард, ки дар таълифоти дар боло овардашуда на ҳамаи ҷиҳатҳои рушди санъати сахнаӣ ва умуман, фарҳанги Тоҷикистон дар замони истиқлолият ба таври васеъ омӯхта шудаанд, ба мақоми фарҳанг ва аҳамияти тарбиявии он, масъалаи фарҳанги миллӣ, анъанаҳо ва фарҳанги ҷаҳонӣ, алоқамандии онҳо тавачҷуҳи лозима зоҳир нагардидааст. Дар таърихнигории кишвар роҷеъ ба ислоҳоти фарҳанг ва рушди санъати сахнаӣ, таҳлил ва арзёбии он таҳқиқоти мукаммал анҷом дода нашудаанд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ҚОР

Робитаи қор бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертационӣ дар қорҷӯбаи татбиқи нақшаи дурнамои қори илмӣ-таҳқиқотии кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва шуъбаи таърихи навтарини Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А.Дониши АМИ ҚТ, таҳти унвони “Вазъи санъати сахнавии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991- 2016)” ба иҷро расидааст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот аз таҳлили вазъи қору фаъолияти театрҳо дар ҷумҳурӣ, рушди санъати сахнаӣ дар замони истиқлолият, мақом ва нақши санъати синамо дар даврони истиқлолият, ҳолат ва натиҷагирии санъати сахнаӣ, муайян намудани дастовардҳо ва камбудихо дар ин соҳа ва таҳияи тавсияҳову пешниҳодот иборат аст. Ҳамчунин ҷамъбаасткунии натиҷаҳои рушди санъати театрӣ, синамо, санъати мусиқӣ ва сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2016) низ мақсади таҳқиқотии фавқ маҳсуб меёбад.

Вобаста ба мақсади гузошташуда дар рисолаи илмӣ вазифаҳои зерин ҳал карда мешаванд:

- баррасӣ намудани вазъи театрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият;
- муайян намудани вазъи муосир ва пешомадҳои рушди фарҳанг ва мақоми соҳаҳои санъат дар баланд бардоштани сатҳи фарҳанги аҳолии ҷумҳурӣ;
- инъикоси фаъолияти театри тоҷик ва муайян намудани душвориҳою мушкилот вобаста ба рушди он;
- нишон додани мақом ва нақши санъати синамо дар тарбияи фарҳангӣ, ташаккули ҷаҳонбинӣ ва дарки эстетикӣ шаҳрвандони ҷумҳурӣ;
- нишон додани саҳми мутахассисони ҷавон дар инкишофи санъати мусиқии тоҷик;

Мавзӯи таҳқиқот: Таърихи санъати сахнаӣ, мусиқӣ ва синамои Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991- 2016)

Объекти таҳқиқот вазъият ва рушди ҳаёти фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1991-2016.

Давраи хронологии таҳқиқот солҳои 1991-2016-ро фаро мегирад. Ин давра аз рӯйи сатҳ ва дараҷаи рушди соҳаи фарҳанг ба ҷунин марҳилаҳо ҷудо карда мешавад:

¹ Расулиён Қ. Равобити байналмилалии кинои тоҷик // Адабиёт ва санъат. 1988, 2 ноябр; Ҳамкории филмсозони Эрону Тоҷикистон // Омӯзгор, 2001, 1 январ; Сайре дар қаламрави фарҳанги Тоҷикистон // Ҳамроз, 2001, 5 январ.

² Раҳимов С. “Синергетический реализм”, или таджики на “Кинотавре-24” // Азия плюс, № 46 (831), 2013, Раҳимов С. Нақши тоҷикон дар чашнвораи “Кинотавр-24”. // Баҳори Аҷам, 17 майи соли 2013., Раҳимов С. Нури парда. Главная научная редакция Таджикской Национальной Энциклопедии. Душанбе- 2004, С. 16-19. Маърузаи ҳисоботи раиси Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон Ҳақдодов С. М. барои анҷумани XI, бо таҳлили фарогири авзои кинои тоҷик дар солҳои 2011-2015. Душанбе, 2016, С. 37.

³ Раҳимов А. Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст. / А, Раҳимов // Тоҷикистон. – 2009 № 10, С.- 8-9

⁴ Сангова Х. Синамо дирӯз ва имрӯз. / Х. Сангова. // Ҷумҳурият. – 2015, 15 окт

Солҳои 1991-2000 марҳалаи заифшавии муттасили тамоми соҳаҳои фарҳанг бо сабаби ҷанги дохилӣ дар кишвар, барқароркунӣ ва пайдоиши имкониятҳои нав барои рушди соҳаҳои фарҳанг. Солҳои 2001-2016 марҳалаи мустақкамкунии пояи ҳуқуқии соҳаҳои фарҳанг ва қабул гардидани барномаҳои дарозмуддати рушди фарҳанг.

Асосҳои назариявӣ ва методологии рисола. Асарҳои олимони таърихшинос ва фарҳангшиносони маъруф ҳангоми навиштани рисолаи илмӣ бо сифати асоси методологии тадқиқот мавриди истифода қарор дода шуданд. Муаллиф методи муқоисавӣ-таърихӣ баёни воқеии самтҳо ва марҳилаҳои асосии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар даврони истиқлолият истифода намудааст. Ҳангоми таҳлили маводи аслий, муаллиф методи муқоисавиро ба таври васеъ истифода намуда, ки барои муайян намудани хусусиятҳо ва омилҳои рушди фарҳанг имкон дод. Ҳамчунин, ҷиҳатҳои мусбӣ ва манфӣ ин раванд муайян карда шудаанд ва барои бартараф намудани камбудӣҳо ва норасоӣҳои ҷойдошта тавсияҳо ва пешниҳодҳо карда шуданд.

Заминаҳои сарчашмавии тадқиқотро маводи бойгонӣ, санадҳои қонунгузорӣ, барномаҳои давлатӣ, ҳисоботи соҳаҳо, маҷмӯи ҳуҷҷатҳо, матбуоти даврӣ ташкил медиҳанд. Аз рӯйи тавсиф ва мазмуну мундариҷа онҳоро ба ҷаҳор гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст:

Ба гуруҳи якум маводи Бойгонии марказии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, бойгонии ҷорӣи Ҷамъияти тоҷикистони дӯстӣ ва муносибатҳои фарҳангӣ дохил мешаванд.

Ба гуруҳи дуюм санадҳои қонунгузорӣ, ҳуҷҷатҳои концептуалӣ ва барномавии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҷмӯи ҳуҷҷатҳо ва нашрияҳои омури ахборӣ дохил мешаванд.

Ба гурӯҳи сеюм асарҳо, баромадҳо ва суҳанрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон¹ дохил мешаванд.

Сарчашмаҳои мазкур имкон доданд, ки муаллиф ҷараёни миқдорӣ ва сифатии рушди санъати сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистонро мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор диҳад.

Гурӯҳи чоруми сарчашмаҳоро маводи дар матбуоти даврӣ ба таърихи ташкил медиҳанд: маҷаллаҳои “Тоҷикистон”, “Пайёмномаи фарҳанг”, рӯзномаҳои “Баҳори Аҷам”, “Ҷумҳурият”, “Адабиёт ва санъат”².

Гурӯҳи панҷуми сарчашмаҳоро суҳбатҳо ва вохӯриҳо бо роҳбарони муассисаҳо ва ҳунарпешаҳо ташкил медиҳанд, ки мазмуну мундариҷаи рисолаҳо бо маълумоти саҳеҳ ганӣ ва пурра мегардонанд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ ва назариявии таҳқиқот дар муайянкунии хусусиятҳо ва шаклҳои рушди санъати сахнавӣ, мусиқӣ ва синамоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият инъикос мегардад.

Навгонии рисолаи илмиро инҳо ташкил медиҳанд:

1. Раванди дигаргуниҳо дар соҳаи фарҳанг мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.
2. Мушкилот ва норасоӣҳо дар рафти амалисозии ислоҳоти ба вучуд омада нишон дода шудаанд.
3. Мушкилот ва пешомади рушди санъати театрӣ муайян карда шудаанд.
4. Инкишофи жанри таърихӣ дар санъати театрӣ ва нақшу мақоми он дар тарбияи меҳанпарастии насли ҷавон ва умуман аҳолии кишвар нишон дода шудааст.

¹Rahmonov, Emomali The tajiks in the mirror of history. V.1 From the Aryans to the samanids/Emomali Rahmonov.-London river editions limited Great Britain, 2006.-216p.; Эмомалӣ Раҳмон Тоҷикон дар оинаи таърих аз Ориён то Сомониён. - Душанбе: «Ирфон», 2012, 676 с.; Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди нухум. - Душанбе, «Ирфон», 2013, 632 с. Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди даҳум. - Душанбе, «Ирфон», 2016, 568 с. Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ёздаҳум. - Душанбе: «Ирфон». 2011, 576 с.

²Нурҷонов, Н. Вазъияти театри тоҷик [Матн] // Садои Шарк, -1991 - №1. - С. 121-128.; Муҳаммадҷонов А. Мушкилоти театри ҷумҳурӣ [Матн] // Адабиёт ва санъат – 1993, 8-феврал.

5. Равнақу ривочи санъати кино ва мусиқӣ¹ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муайян кардани нақши онҳо дар тарбияи фарҳангии шаҳрвандони ҷумҳурӣ мавриди таҳлилу таҳхис қарор дода шудаанд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- ба рушду пешравии фарҳанги миллии тоҷик Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷуҳи ҷиддӣ зоҳир менамояд;
- дар соҳаи фарҳанг аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ бо ба инобат гирифтани анъанаҳои миллий, урфу одатҳои халқӣ, таҷрибаи бойи пешгузаштагон ва дастовардҳои муосир чорабиниҳои ҷиддӣ ва ислоҳоти мухталиф гузаронида шудаанд;
- яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкориҳои фарҳангӣ дар байни кишварҳои ҷаҳон маҳсуб меёбад;
- инкишофи жанри таърихӣ дар санъати театри, санъати мусиқӣ, синамо барои ташаккули худшиносии таърихии миллат ва баланд бардоштани ҳисси ватандӯстӣ мусоидат мекунад;
- таҳлили ҳолат, мушкилот ва пешомадҳои инкишофи санъати синамои тоҷик дар замони муосир барои рушди минабаъдаи он мусоидат мекунад;
- мушкилоти театри тоҷик ва санъати сахнаӣ дар ин давра, ки бо чорабиниҳои ҳукумат доир ба барқароркунии ва мустақкамкунии ин соҳаҳо баргараф карда мешаванд;
- чорабиниҳои аз ҷониби давлат дар соҳаи фарҳанг андешидашуда барои инкишофи соҳа ва баланд бардоштани тафаккури созандагӣ, ҳисси меҳанпарастӣ ва ҳамдигарфаҳмии ҳамаи табақаҳои аҳоли мусоидат карданд.

Аҳамияти илмӣ-амалии диссертатсия. Истифодаи мавод, хулосаҳо ва пешниҳодоти дар рисолаи мазкур овардашуда ба воридкунии усулҳои самаранок барои рушди соҳаи фарҳанг дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир мусоидат хоҳанд кард. Таҳқиқоти мазкур дар доираҳои илмии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор дода шудааст ва ин рисола метавонад барои касоне, ки дар ин масъала таҳқиқ мекунанд, манбаи хуб бошад. Ҳамчунин мазмуну мундариҷаи рисола ба кормандони соҳаҳои ҷудогонаи фарҳанг барои тартиб додани барномаҳои давлатии дарозмудат ба сифати дастур хидмат карда метавонад. Маводи таҳқиқотро ҳангоми навиштани барномаҳо, китобҳои дарсӣ доир ба таърихи фарҳанги Тоҷикистон метавон мавриди истифода қарор дод. Ҳамзамон онро ҳамчун сарчашма метавон барои омода намудани воситаҳои таълимӣ аз фанҳои таърих, этика, эстетика, фарҳангшиносӣ ва ғайра васеъ истифода бурд.

Саҳми шахсии унвонҷӯро ҷанбаҳои зерин ташкил медиҳанд:

- ба таври системавӣ муайян намудани арзишмандии методологияи омӯзиши вазъи санъати сахнавии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият;
- ошкор намудани таъсири муҳити сиёсӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии ҷомеа;
- баррасӣ намудани вазъияти умумии санъати сахнаӣ бахусус театр, мусиқӣ, синамо дар бар мегирад;
- таҳлил намудани ҳолати рушди санъати театр, мусиқӣ, синамо;
- ошкор ва таҳлил намудани таъсири вижагӣҳои муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба вазъи санъати сахнаӣ дар даврони истиқлолият;
- баррасӣ намудани мушкилоти ҷойдошта дар пешрафти санъати сахнавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият.

Таъйид (апробатсия)-и рисолаи илмӣ. Ҷиҳатҳои асосии рисола дар баромадҳои муаллиф дар конференсияҳо, семинарҳо, ки дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Осорхонаи миллии Тоҷикистон, Донишкадаи давлатии забонҳои Ҷумҳурии

¹Акрамова, С. Х. Таърих ва таърихнигории санъати мусиқии Тоҷикистон дар нимаи аввали асри XX (История и историография музыкального искусства Таджикистана в первой половине XX века) [Текст].- Душанбе: ДМТ, 2015.- 144 с.; Акрамова С. Х. Аз таърихи фарҳанги мусиқии халқи тоҷик. [Матн] - Душанбе, 1997.- 150 с.; Акрамова, С. Х. Таърихи омӯзиши фарҳанги мусиқии Тоҷикистон (солҳои 1946-2015) (История изучения музыкальной культуры Таджикистана (1946-2015 гг.) [Матн]. - Душанбе: Дониш, 2017. - 322 с.

Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода баргузор гардида буданд ва конференсияҳои илмӣ -амалии ҷумхуриявӣ ва байналмилалӣ ироа гардиданд. Аз рӯи мавзуи рисола аз ҷониби муаллиф даҳ мақолаи илмӣ, аз ҷумла чор мақолаи илмӣ дар нашрияҳои аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофшуда ба таъби расонида шудаанд.

Рисола дар ҷаласаи васеи кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифта ва барои дифоъ пешниҳод гардид.

Соҳтор ва таркиби рисолаи илмӣ. Рисола дар ҳаҷми 187 саҳифаи матни компютерӣ таълиф шуда, аз муқаддима, се боб, шаш зербоб, хулоса, рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда иборат аст.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима аҳамияту дараҷаи омӯзиши мавзӯ, мақсаду вазифаҳои таҳқиқ, сарчашмаҳову навгониҳо, муҳимтарин нуқтаҳо, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд, ба таври фишурда шарҳ ёфтаанд. Ҳамчунин, методикаи таҳқиқ тавсиф шуда, арзиши назариву амалии кор бо далелҳо собит ва дараҷаи таҳқиқи масъала муайян гардидааст.

Боби аввали диссертатсия - «**Мақоми санъати театри тоҷик дар ҷомеаи муосир**» унвон дошта, аз ду зербоб иборат мебошад.

Дар зербоби аввали боби якум, ки «**Нақши театрҳо дар инкишофи фарҳанги халқи тоҷик**» номида шудааст, пажӯҳишгар доир ба вазъи умумии театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият, мушкилот ва норасоии соҳа, фаъолияти театрҳо маълумоти муфассал гирдоварӣ намудааст.

Дар ин бахш пажӯҳишгар қайд мекунад, ки соҳаи фарҳанг ва санъати саҳнавӣ барои рушди ҳаёти маънавии ҷомеа, ташаккули низоми арзишҳо ва ахлоқи миллӣ моҳияти махсус дорад. Бо ҳамин мақсад давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт сиёсати мушаххас баҳри пешбурд ва фароҳам овардани фазои мусоиди инкишофи соҳа тарҳрезӣ ва пиёда намудааст. Вазъи театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арафаи истиқлолият бо фаъолияти пурсамар ва эҷодиёти пурғановат дар саҳифаҳои таърих таҳлил шудааст. Нақши санъати саҳнавӣ дар таҳкими худшиносии миллӣ, эҳтиром ба таърихи ниёгон ва афзудани эътибори кишварамон дар арсаи ҷаҳон ниҳоят бузург аст.¹ Санъати саҳнавӣ, ки падидаи иҷтимоии башарият ҳасту дар ҷомеаи муосири Тоҷикистони соҳибистиклол ҷавҳари ҳастии миллат эътироф шудааст, баҳри ташаккули худшиносии миллӣ, эҳсоси ватандӯстӣ, шинохти таърихи ибратомӯзи ниёгон ва комёбиҳои муассири замони истиқлолият мусоидат менамояд. Маълум аст, ки фарҳанги маънавии мардуми тоҷик аз як ҳазинаи пурбори таъриху фарҳанги ирфонӣ сарчашма мегирад, ки солҳо дар масири мавҷудияти таърихии миллати тоҷик, дар эҳё ва идомаи ҳастии таърихии миллат нақши созгор гузоштааст. “Театр пайвандгари маънавии наслҳо буда, рукни муҳиму барҷастаи фарҳанги миллӣ ба ҳисоб меравад”². Қобили зикр аст, ки баъди пош хӯрдани Иттиҳоди Шуравӣ театрҳои ҷумҳурӣ ба мушкилот мувоҷеъ мегарданд. Сабаби бад шудани фаъолияти театрҳо, пеш аз ҳама аз даст додани мутахассисони ботаҷриба ва ба бухрони иқтисодӣ дучор шудани онҳо аст. Ин ҳама таъсирот ба кам шудани эҷодкорӣ дар театрҳо оварда расонд. Сабаби дигари мушкилоти театрҳо ин буд, ки ҷанги шаҳрвандӣ фарҳанги Тоҷикистонро халалдор намуда, ин ҳама таъсирот фазои эҷодии театрҳо коста гардонид. Ноустувории вазъи иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсии кишвар дар солҳои 90-уми қарни гузашта ба ҳаёти ҷамъиятӣ таъсири худро расонд.³

Дар суҳанронии худ Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон доир ба театр чунин қайд намудааст “Театр воситаи пуриқтидортарини таъсиррасонӣ ба тафаккури

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 24 апрели соли 2010. - Душанбе, 2010. - С. 30.

² Салимҷонов, М. Фарҳанги маънавий ва худшиносии миллӣ. [Матн] / М. Салимҷонов. // Паёмномаи фарҳанг. - 2008, № 11. - С. 3-6.

³ История таджикского народа. Том VI (Новейшая история) [Текст] – Душанбе: «Империал Групп», 2011. - С. 586-588.

инсон аст, зеро рӯйдодҳои зиндагиро дар сахна дида, тамошобин худро хаёлан ба қаҳрамонҳои мусбат монанд мекунад ва бо ҳамин роҳ олами ботинии хешро мустақилона комил мегардонад. Лозим ба ёдоварист, ки ҳаёти фарҳангии Тоҷикистонро низ бе театр тасаввур кардан ғайри имкон аст, зеро театр дар душвортарин лаҳзаҳои ҳаёт ҳамеша паҳлуи мардум қарор гирифта, дар сарнавишти миллати тоҷик нақши босазои муассир гузоштааст. Имрӯзҳо метавон даҳҳо ҳунарпешаҳои маъруфро номбар кард, ки дар пешрафти театри тоҷик ва дар ин замина, дар рушду такомули фарҳанги миллии мо саҳми беандоза калондоранд”.¹ Пас аз эълони Истиқлолияти давлатӣ дар тӯли солҳои истиқлолият мустақилият дар рушди театри тоҷик марҳалаи нав оғоз ёфт. Ин марҳалаи озодшавии шуури адабӣ-бадеии театр аз мавҳумоти идеологии замони Ҳукумати Шӯравӣ маҳсуб меёбад.

Бояд гуфт, ки дар санъати сахнавии кишвар омилҳои мушаххасе таҷдид шуданд, ки бо тағйироти дар ҳаёти ҷамъиятӣ рухдода саҳт алоқаманд буданд. Истиқлолият барои театр на танҳо имконияти нави эҷодиро фароҳам овард, балки имтиҳони ҷиддие низ дар роҳи нигоҳ доштани ин санъати ҳунари ва боло бурдани сатҳи малакаву маҳорати касбӣ маҳсуб мешуд. Бо талаби замони театрҳои касбӣ ба мавзӯҳои нав, аз қабилҳои масоили таърихӣ, ки ба мустақам намудани давлатдорӣ ва бедор намудани ифтихори миллии равона шудаанд, эҳёи суннатҳои мардумии театри ва масоили доғи рӯз рӯ оварда, ба комёбиҳои назаррас ва пешравиҳои ноил гардиданд. Санъати театрии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони Истиқлолияти давлатӣ бо як ғамхорӣ хосе ба анъанаҳои ғании мусиқии миллии, адабиёт, санъати рассомӣ, меъморӣ ва дар маҷмӯи фарҳанги анъанавии бадеӣ бархӯрд кард. Тақияи санъати театри ба анъанаҳои беҳтарин ва ба сахна бозгардонии этнография, эҷодиёти мардумӣ, рӯзгори миллии, расму русум аз самтҳои асосию намоёнтарини фаъолияти сахнаи муосири тоҷик маҳсуб меёбад. Ин тамоюл бештар дар ба сахнагузори намоишҳои театри дар театрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мушоҳида мешавад.

Илова бар ин, моро зарур аст, ки ба санъати ҳунари театри бештар диққат дода, аз рӯи анъанаҳои фарҳангии миллии дар ин соҳа ба пешравиҳои нав комёб гардем. Таҷрибаи сулҳи Тоҷикистон дар дунё нодиртарин таҷриба аст, ки ҳаллу фасли муноқишаҳои сиёсӣ дар ин муддати кӯтоҳ саҳми худро гузоштааст. Дар ҳаёти театрии даврони Истиқлолият сахнаҳои театрие, ки на танҳо меъёрҳои эстетикӣ навшуда, балки принципҳои мувофиқакунии ҳаёти театри ба замони иқтисоди бозаргониро ба вучуд овардааст, боиси таваҷҷуҳ шудааст.²

Муҳаққиқ ҳамчунин овардааст, ки дар модели театри Тоҷикистон давраи гузариш ба амал меояд, ки асосан барои наслҳои ояндаи санъати театри марбут аст. Агар модели театри калонсолон аслан бе тағйир монда бошад, аммо сохтори театри кӯдакона тағйир ёфт. Дар умум миқдори театрҳои касбӣ дар ҷумҳурӣ зиёд нашудааст, вале омилҳои миқдорӣ ба ҳалли мушкилотҳои ҷойдоштаи театрҳо таъсир намекунад. Ба ин нигоҳ накарда, масъалаҳои рушди минбаъдаи фарҳанг, тарбияи кадрҳои ҷавон, дараҷаи фарҳангии тоҷик дар сохтори муосири фарҳангии Тоҷикистон арзи ҳастӣ намуданд. Ҳамчунин барои театр диққати тамошобин хело муҳим мебошад, зеро дар баробари драматург, коргардон ва ҳунарпеша тамошобин ҳам дар рафти намоиш фаъол мебошад. Аз ин лиҳоз театрҳои касбии муосири тоҷик дар муайян намудани майлу рағбат ва талаботи тамошобин душворӣ мекашанд. Ширкати зиёиён дар тамошӯи намоишномаҳои театри кам шудааст. Бе саъю кӯшиши ҷомеа беҳтар кардани вазъи театр ва сахнаҳои театри ғайриимкон аст. Мушкилоти дигари театрҳои муосири тоҷик аз он иборат аст, ки коргардонҳо, драматургҳо ва ҳунарпешаҳо маҳорати касбии худро такмил намедиханд ва услуби самтҳои навро эҷод намеkunанд.³

¹Суханрони Президентии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Амфитеатр дар Боғи Ирам (5 сентябри соли 2011).

²Абдуҷабборов, А. Чаруящий мир театра. (В честь славного юбилея 70-летие Государственного театра русской драмы им. В.В. Маяковского) [Матн] /А. Абдуҷабборов, - Изд. «Матбуот» - Душанбе. 2007.С. 80.

³ Народная газета 27 января 2016 года.

Омили дигари рушди минбаъдаи театри касбии тоҷик ин бевосита тавачҷуҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъмиру таҷдиди биноҳои театрҳо ва ба онҳо додани мақоми милли маҳсуб меёбад. Ин эътибору нуфузи театр ва санъати театро дар баланд бардоштани шуури идроки аҳли ҷомеа боз ҳам бештар мегардонад. Ҳамаи ин ба шарофати Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғамхориҳои саривақтии ҳукумат нисбати ин соҳа муяссар гардид. Ҳоло дар ҷумҳурӣ 18 театрҳои касбӣ¹ фаъолият мекунанд.

Ҳамчунин дар бобати мушкilot, камбудихо, норасоихо дар фаъолияти театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд шудааст, ки дар репертуари солҳои охири театрҳо асарҳои драманависони ҷаҳонӣ қариб ҷой надоранд. Мушкilotи дигаре, ки имрӯз дар фаъолияти театрҳо ба назар мерасад, дар ихтиёри худ надоштани воситаи нақлиёт маҳсуб меёбад. Зеро бе воситаи нақлиёт ташкил намудани сафарҳои ҳунари ба шаҳру ноҳияҳои кишвар ва гузаронидани чорабиниҳои дигари фарҳангӣ имконнопазир аст. Қобили зикр аст, ки мушкиливу норасоихо дар фаъолияти эҷодии театрҳо зиёданд ва яке аз мушкilotи дигар ин дуруст ба роҳ монда нашудани ҳамкориҳои муассисаҳои ҳунари бо эҷодкорон-оҳангсозон, шоирон ва хореографҳо маҳсуб меёбад.

Фаъолияти Театри давлатии академии драмаи тоҷик ба номи А. Лоҳутӣ дар давоми 25 соли истиқлолият ба дастовардҳои зиёди эҷодӣ ноил гардидааст. Аввалан театр ба мушкилии бухрони иқтисодӣ рӯ ба рӯ гардида, тавонист вазъияти ба амал омадаро паси сар намояд. Аз ҷумла мушкilotе, ки театр аз соли 1991 то соли 1999 дар фаъолият ба онҳо мувоҷеҳ шуд, инҳоянд:

- аз кор рафтани мутахассисони касбӣ, аз ҷумла коргардонҳо, драматургҳо, оҳангсозон, ҳунарпешаҳо бо сабаби паст будани маош ва ҷои истиқомат надоштани онҳо;
- барои кормандон номутобиқ будани саҳна ва норасоихо таҷҳизоти техникӣ;
- ба таъмири умумӣ эҳтиёҷ доштани биноҳои театрҳо ба хотири беҳбуди шароити кор;
- дар ихтиёри худ надоштани нақлиёти мувофиқ барои сафарҳои ҳунари;
- пурра мучаҳҳаз нагардидани театр аз лиҳози техника ва компютеркунонӣ.³

Ҳамин тариқ, бо арзёбии умумии фаъолияти касбии театрҳои ҷумҳурӣ ба ҳулоса омадан мумкин аст, ки дар даврони истиқлолият бо вучуди мушкilotи зиёд театрҳои фаъолияти касбии худро идома доданд. Санъати театри дар ҷомеаи муосир бо сабаби рушди технологияҳои навини мултимедӣ, компютерӣ, телевизионӣ, техникаи маишӣ то андозае заиф шудааст.

Дар зербоби дуҷуми боби аввал **“Саҳми фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ дар рушди театри касбии тоҷик”** масъалаҳои ташкил ва баргузории фестивал-озмунҳои мухталиф дар ҷодаи санъати саҳнавӣ чӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва чӣ дар сатҳи байналмилалӣ мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар таърихи густаришу равнақи фарҳанг ва санъати театри баҳри баланд бардоштани маънавиёти мардуми ҷумҳурии тозаистіқлоламон баргузории фестивал-озмунҳои “Парасту” ва фестивал-озмунҳои байналмилалӣ “Чодари хаёл”, “Наврӯз”, АРТ ОРДО, “Санъат барои сулҳ”, фестивал-озмуни театрҳои касбии “Театр – оплот мира” барои рушди санъати театри саҳми назаррас доранд.

Фестивал-озмуни “Парасту” ҳанӯз аз соли 1988 бо ташаббуси Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттифоқи ходимони театри оғоз ёфта буд. Фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ театрҳои касбӣ - “Парасту” ба ҳукми анъана даромада, маҷрои фаъолияти театртҳоро ба кулӣ дигаргун сохт ва дар ду сол як маротиба баргузор мегардад. Ин озмун на ба хотири ҷоизадиҳӣ ба беҳтарин ҳунармандон ташкил карда

¹Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016. - Душанбе: Истеъдод, 2016. - С. 121.

³Архиви ҷорини Театри давлатии академии драмаи ба номи А. Лоҳутӣ // Ҳисоботи эҷодӣ ва молиявии Театри давлатии академии драмаи ба номи А. Лоҳутӣ дар солҳои 1991-1999.

мешавад, балки барои инкишофи фаъолияти театри миллӣ тарҳрезӣ шудааст¹. Қайд кардан ҷоиз аст, ки фестивал-озмуни “Парасту-2001” аз сабаби камбудихоии иқтисодӣ ва норасоии мутахассисони ботаҷриба бо камбудихоии зиёде ташкил ва гузаронида шуда буд. Бояд изҳор намуд, ки асарҳои драммати театри касбӣ дар жанри гуногун офарида шуда² бошанд ҳам вале онҳо ба талаботи замон ва тамошбинони муосир ҷавобгӯ набуданд. Ин намоишномаҳо на аз ҷиҳати сохтакорию сунъӣ буданашон, балки аз ҷиҳати задухӯрдҳо, рафтору кирдори қаҳрамонҳо, фикр ва забони баёни онҳо низ камбудихоии зиёде доштанд. Боиси ифтихор аст, ки ба мушкилоти пешомада нигоҳ накарда, ду намоишномаи барҷастаи “Парасту-2001”- “Қиссаи ишқ” ва “Шаҳраки ман,” ки ба сахна гузошта шуда буданд, боиси ривоҷ ёфтани робитаҳо ва ҳамкориҳо байни таҳиягарон ва драмманависони театри касбии ҷумҳурӣ гардид. Дар фестивал-озмуни “Парасту-2001” асари пурарзиши “Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон” соҳиби шоҳҷоиза (Грант-При)-и фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ гашта, дар фестивали минтақавии театри Осиёи Миёна ва Қазоқистон ҳам сазовори чунин ҷоиза гардид.

Боиси хушнудӣ аст, ки дар соли 2005 барои рушди минбаъдаи театри касбии ҷумҳурӣ заминаи мусоид фароҳам омад. Дар ин давра яке аз муҳимтарин чорабиниҳои фарҳангӣ Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театри касбӣ “Парасту-2005” баргузро гардид. Фестивал-озмуни мазкур барои инкишофи минбаъдаи фаъолияти театри касбии ҷумҳурӣ мусоидат кард. Мусаллам аст, ки нисбати солҳои гузашта фестивал-озмуни “Парасту-2005”³ барои беҳтар намудани фазои эҷодии театрҳо заминаи хуберо фароҳам овард. Роҷеъ ба ин масъала бояд ибраз дошт, ки ба озмун 19 асар пешниҳод гардиданд, ки нисбат ба озмуни гузашта панҷ асар бештар манзури тамошбинон гардонид шуданд.

Бояд қайд кард, ки ба фаъолияти театри ҷумҳурӣ омилҳои алоҳида таъсири мусбат расонида ва дурнамои фаъолияти онҳоро муайян кардаанд, зеро ба ибораи театршиноси маъруфи тоҷик Низом Нурҷонов “Театрҳо бояд ҳамқадами замона бошанд.” Қайд кардан ба маврид аст, ки дар тӯли соҳибистиклолии Тоҷикистон Театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи М. Назарови шаҳри Хоруғ дар фестивал-озмунҳои театри касбии “Парасту” аз рӯи намоишномаҳои мухталиф соҳиби ҷойҳои намоён гардид.⁴

Инчунин бояд қайд кард, ки театри касбии ҷумҳурӣ дар бисёр фестивал-озмунҳои байналмилалӣ ширкат варзида соҳиби шоҳҷоиза ва дипломҳо гардидаанд. Аз қабилӣ фестивал-озмунҳои “Парасту”, “Наврӯз”, фестивал-озмуни “Во имя мира”, фестивал-озмуни “АРТ-ОРДО,” фестивал-озмуни байналмилалӣ “Даҳаи фаҷр”, фестивал-озмуни “Чодари хаёл” ва амсоли онҳо, ки бешубҳа, барои пешрафти санъати сахнавӣ мусоидат мекунанд.

Бояд гуфт, ки чандин ҳунармандони моҳири санъати театри ҷумҳурии Тоҷикистон дар натиҷаи ширкати фаёл дар кори озмунҳои “Парасту”, “Чодари хаёл”, “Наврӯз”, “Арт-орд” ва ғайра соҳиби дипломҳо ва ҷоизаҳо ва ифтихорномаҳои гуногун шуданд. Ин ҳама боиси сарфарозӣ ва ҳавасмандгардонии аҳли ҳунари бадеии театр ва беҳтар шудани сифати кору фаъолияти театри касбии тоҷик гардид. Ҷиҳати дигари самаранокии кори озмунҳо, фестивалҳо дар кори театри касбии ҷумҳурӣ ин вусъат ёфтани ҳамкориҳои байналмилалӣ ва сафарҳои гуногуни ҳунарии кормандони театр мебошад, ки дунёи васеи ҳунари театро барои аҳли ҳунари кишвар боз намуд.

Дар натиҷаи таҳқиқ ва омӯзиши маводҳо муаллиф ба хулосаҳои зерин омад:

¹Бойгонии ҷории Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов [Матн] // Фаъолияти Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов дар солҳои 1997- 2007.

²Мухаммадуллоҳ, Т. Лонаи гарми “Парасту.” [Матн] // Т. Мухаммадуллоҳ // Ҷумҳурият. 2001, 19 апрел.

³ “Парасту” ширма лукавства или уроки самопознания. [Текст] / Азия – плюс, № 51, 2.07.2005.С. 6 – 7. <http://nevs.tj/ru/news/parastu-2005-shirma-lukaustva-ili-uroki-samopoznaniya>.

⁴ “Нигоҳи нав” имсол хираю бенур буд. [Матн] // Адабиёт ва санъат, 9 июли 2015.

1. Театр ва санъати театрӣ, ки дар ҷумҳурии мо соҳаи нисбатан нави санъат ба шумор меравад, дар даврони истиқлолияти кишвар, новобства аз мушкилоти баамаломата маҷмаи худро нигоҳ дошта, инкишоф меёфт. Воқеаҳои солҳои 90-ум ба ин соҳа хело таъсири манфӣ расонида, боиси пастравии фаъолияти театрҳои касбии ҷумҳурӣ гардидааст.

2. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурияти санъати театриро барои инкишофи комили ҷомеа ва умуман, давлатро дарк намуда, баҳри рушди минбаъдаи театр ва санъати театрӣ сол аз сол таваҷҷуҳи бештар зоҳир менамояд.

3. Дар ғани гардонидан ҳаёти маънавии мардуми кишвар санъати театрӣ бо ба сахна гузоштани намоишномаҳои таърихӣ ва ба рӯзгори халқ наздик саҳми арзандаи худро мегузорад.

4. Театрҳои касбии тоҷик дар эҳёи мероси фарҳанги моддӣ ва маънавӣ, раванқи худшиносӣ, эҳёи арзишҳои асосии миллӣ, нишон додани намоишномаҳо аз таърихи ниёгон, баланд бардоштани сатҳи маънавиёти мардуми кишвар дар замони соҳибистиқлолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши калидиро мебозанд.

5. Инчунин дар даврони истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон санъати театрӣ ба раванқи санъати мусиқии миллӣ, адабиёт, санъати рассомӣ, ороишӣ бо назардошти нозуқиҳои таърихӣ ва анъанавии миллӣ низ нақши муҳиму арзанда гузоштааст.

6. Бо ба инобат гирифтани мақоми санъати театрӣ Ҳукумати кишвар баҳри бештар намудани шароити кор барои кормандони соҳа пайваста ғамхорӣ зоҳир намуда, маблағҳои муайянро барои таъмири таҷдиди биноҳои театрҳои касбии ҷумҳурӣ ҷудо намудааст.

7. Аз чиҳати ҳуқуқӣ низ дар соҳаи санъати театрӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омада, як қатор санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти умумии театрҳо тасдиқ ва қабул карда шудаанд.

8. Репертуари театрҳо низ куллан тағйир ёфта, барои ҳар чӣ бештар дар ниҳоди мардум мустаҳкам намудани арзишҳои таърихӣ миллӣ асарҳои тозаэҷод ба сахна гузошта шуданд.

9. Аммо дар фаъолияти пурсамари театрҳои касбии ҷумҳурӣ мушкилоти зиёд ба чашм мерасанд, аз ҷумла нарасидани маблағҳои зарурӣ ва маоши кормандон, муҷаҳҳаз набудани театрҳои касбӣ аз лиҳози техникаю технологияи ҳозиразамон ва ғайра монета мешаванд.

10. Дар солҳои 90-уми асти ХХ ҳудуди ҷумҳуриро тарк намудани кормандони соҳа боиси костаҷавии санъати театрӣ гардид.

11. Сафарҳои ҳунарии театрҳои ҷумҳурӣ чӣ дар дохил ва чӣ дар хориҷ барои муаррифӣ намудани фарҳанг, таърих ва тамаддуни халқи тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ мусоидат менамояд.

12. Фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ барои рушди маҳорати касбӣ эҷодии ҳаёти кормандони театрҳои касбӣ хело саҳми босазо мегузоранд.

13. Барои табодули таҷрибаомӯзӣ ва рушди ҳамаҷонибаи санъати театрӣ чунин фестивал-озмунҳо мусоидат менамоянд.

14. Бо чандин ниҳодҳо ва созмонҳои байналмилалӣ созишномаҳо ва қарордодҳои фарҳангӣ ба имзо расиданд, ки робитаҳои судманди театрҳои касбиро боз ҳам васеътар намуданд.

15. Фестивал-озмунҳо умуман барои рушди ҳамаҷонибаи театрҳо ва баланд бардоштани сифати кор, ҳамкориҳои судманд, эҷодиёти нав, ороиш ва расомӣ, дар сатҳи баланд баргузор намудани намоишномаҳо ва ғайра аз манфиат холӣ нестанд.

Дар боби дуҷум “**Рушди хусусиятҳои хоси миллии санъати мусиқии тоҷик дар солҳои истиқлол**” ҳаёти мусиқии кишвар, мушкилиҳо, камбудииҳо ва пешравиҳои соҳа дар охири асри ХХ ва ибтидои асри ХХІ мавриди омӯзиш ва тадқиқ қарор дода шудааст.

Дар зербоби якуми боби дуюм “Ташаккул ва рушди мусиқии миллии халқи тоҷик дар даврони истиқлол” доир ба эҳё, рушд ва тақомули афкори мусиқии халқи тоҷик маълумот дода мешаванд.

Муҳаққиқ қайд мекунад, ки ҳаёти мусиқии ҷумҳурӣ баъд аз ба эътидол омадани вазъи сиёсии кишвар беш аз пеш беҳтару ҷолибтар шудааст. Муассисаҳои мусиқии касбӣ мушкilotи зиёди моддӣ-техникиро аз сар гузаронданд аммо ҷаҳолият дар ин самт қатъ нагардид.

Бо қабул гардидани як қатор фармонҳои Президенти мамлакат ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳаёти мусиқӣ тағйироти назаррас ба вучуд омадаанд. Ба хоҳири эҳёву рушди санъати анъанавии миллий, аз ҷумла “Шашмақом” ва “Фалак” давлату ҳукумат ва махсусан, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавачҷуҳи хоса зоҳир мекунанд. Перомони он қарорҳову супоришоти дахлдор қабул гардидаанд, ки аз болои онҳо назорати қатъӣ ҷорӣ шудааст. Тағйироти ҷашмигире дар ин ҷода ба назар мерасанд.

Соли 2000-ум Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи рушди “Шашмақом” дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 12-уми май, таҳти №294)¹ интишор гардид. Ба тӯфайли ин дар ҷумҳурӣ мактаб-студияҳои бачагона, ансамблҳои мақомсароён кушода шуда, фестивалҳо, мизи мудаввар, симпозиумҳо доир ба “Шашмақом” ташкил ва гузаронида шудаанд. Ҳамчунин омӯзиши бисёрҷонибаи “Шашмақом” ба роҳ монда шуда, пайдоиши он, рушд ва услуби иҷро кардани он масъалаҳои асосӣ ба шумор мерафтанд. “Шашмақом” асари безаволи ниёғони халқи тоҷик буда, таърихи беш аз ҳазорсола дорад². Чунончӣ аз гузоришҳои сарчашмаҳои гуногуни хаттӣ бармеояд, ин жанри мусиқӣ дар Мовароуннаҳр, Хуросон ва Эрон бо номҳои “Ҳаштмақом”, “Даҳмақом”, “Дувоздаҳмақом”, “Ҳафтдастгоҳ” маълум будааст. Дар ҳаёти мусиқии Тоҷикистон яке аз падидаҳои муҳими солҳои 1995 ва 1996 ин сафари ҳунарии директори амрикоӣ, бунёдгузори оркестри “Лэндмарк”-и Бостон Чарлз Ансбахер ба Тоҷикистон маҳсуб меёбад, ки дар ҷамоҳири собиқ Иттиҳоди Шуравӣ чанд маротиба баромад кардааст.³ Дар консертҳои вай асарҳои Л. Бетховен- Симфония №3 (“Қаҳрамонӣ”) ва №5; увертюра ба операи “Сартароши Севилӣ” -и Ч. Россини; порчаҳо аз мусиқии таърихи “Вестсай” -и Л. Берстайн; Adagio барои асбобҳои торрии С. Барбер; асар барои хонанда ва оркестри симфонии – “Портрети Линкольн” –и А.Копленд, “Суруди гаҳвора барои оркестри соҳҳои тордор”-и Ч. Гершвин; “Рақси тиллоӣ”-и Т. Шаҳидӣ овоз додаанд.⁴

Дар солҳои истиқлолият жанри дигари мусиқӣ – фалак низ дубора эҳё карда шуда, рушд меёбад. Дар ҷумҳурӣ аз ҷониби фалаксароён озмунҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ ташкил ва гузаронида шудаанд. Дар Консерваторияи миллии Тоҷикистон кафедраи алоҳидаи фалак таъсис дода шуд, ки ба эҳё ва рушди минбаъдаи жанри фалак тавачҷуҳи хоса зоҳир менамояд. Ҳамчунин баҳри боз ҳам раванқ додани жанри мусиқии фалак се симпозиуми байналмилалӣ ва фестивалҳо доир ба ин жанр баргузор гардиданд. 10 – уми октябри соли 2007 рӯзи “Фалак” эълон шудааст.⁵ Ҳамон сол аз ҷониби ҳунарпешаи мардумии Ҷумҳурии Тоҷикистон Давлатманд Холов дар Душанбе ва Кӯлоб мактабҳои фалак кушода шуданд.

Муҳаққиқ қайд мекунад, ки ба хоҳири эҳёву рушди санъати анъанавии миллий, аз ҷумла “Шашмақом” ва “Фалак”, давлату ҳукумат ва махсусан, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон тавачҷуҳи хоса зоҳир мекунанд. Перомони он қарорҳову

¹Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон №294 // “Ҷумҳурият”. - 2000.-20 май

²Ғафуров, Б. Ғ. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асриҳои мена.[Матн] – Душанбе. 1983.- С. 250.

³Московский симфонический оркестр. <http://moscow-symphony.ru/ru/mso/conductors>

⁴Музыка мира звучит в Душанбе // Вечерний Душанбе,- 1995, - 17 феврал; И. Сорокина. Дрижёр из США // Народная газета.- 1995,- 25 феврал; Американист в Таджикистане. Программа концерта из личного архива Н. Нурджонова,- 1996, март

⁵Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи рӯзи Фалак”. - 8 августи соли 2007-№299.

супоришоти дахлдор қабул гардидаанд, ки аз болои онҳо назорати қатъӣ ҷорӣ шудааст. Тағйироти чашмгире дар ин ҷода ба назар мерасанд.

Дар ин фестивали байналмилалӣ фалаксароёни машҳури тоҷик Гулчеҳра Содиқова ва Давлатманд Холов, дастаи “Фалак”-и Дарвоз бо сарвари Абдулло Назриев, сарояндаҳои шинохта Мусаввар Минаков, Аслигул Искандарова, Сафар Муродов, Муродбек Насриддинов, Ҳошимовҳо ва дигарон ширкат варзидаанд. Боиси ифтихор аст, ки дар ин фестивал ва симпозиуми байналмилалӣ “Фалак” ҳунармандону олимони аз кишварҳои хориҷа ба монанди Афғонистон, Эрон, Ҳиндустон, Покистон, Чин, Ўзбекистон, Қирғизистон, Қазоқистон, Туркменистон ва Фаронса иштирок намудаанд. Чунин ниҳодҳо дар ҷодаи ташвиқу тарғиб ва рушди санъати анъанавӣ ё худ миллии қадимаи тоҷикон хидмати бузург карданд¹.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 2000-2011 конференҳо, симпозиумҳо, мизҳои мудаввар баҳсида ба масоили мусиқии анъанавӣ гузаронида шудаанд. Чунончи, Фестивал - симпозиуми байналмилалӣ “Шашмақом” дар ибтидои қарни XXI” (Исфара, 2003),² семинарҳои “Шашмақом” ва шаклҳои фаъолияти имрӯзи он” (Душанбе 2005).

Инчунин чорабиниҳои “Шашмақом” ва ҷойгоҳи он дар низоми маорифи оғози асри XXI” (Душанбе, 2006),³ Симпозиуми байналмилалӣ “Сурудҳои суннати Суғди бостон” (Хучанд, 2008), ва Фестивал – симпозиуми байналмилалӣ “Шашмақом” баҳсида ба 20- солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва садсолагии шашмақомсари Фазлиддин Шаҳобов⁴, ки дар Душанбе дар Театри опера ва балети ба номи С. Айни соли 2011 баргузор шуд, гузаронида шудаанд. Дар ин фестивал намояндагон аз Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон ва Чин ширкат варзиданд. Семинари байналмилалӣ илмӣ дар мавзӯи “Фарҳанги мусиқии тоҷик дар ибтидои асри XXI афзалиятҳои рушд”, ки дар соли 1999 баргузор гардида буд, дар таъсиси Консерваторияи миллии дар Душанбе, Академияи мақом ва мибаъд дар рушди жанрҳои анъанавии мусиқии тоҷик, аз ҷумла шашмақом ва фалак нақши ҳалқунанда дорад.

Ғайр аз ин дар самти тақомули фарҳанги мусиқии тоҷик фестивали байналмилалӣ “Баҳористон”, фестивал-симпозиуми байналмилалӣ “Фалак”, рӯзҳои фарҳанг дар кишварҳои хориҷа, Анҷумани байналмилалӣ мусиқии “Осмони давлатҳои муштаракулманофеъ”, фестивали байналмилалӣ “Аржанг” ва ғайраҳо як тақони ҷиддӣ дар соҳа ба вуҷуд овардаанд. Аз мулоҳизаҳои дар боло овардашуда бармеояд, ки умуман, фестивали “Аржанг”, ки яке аз падидаҳои намоёни ҳаёти фарҳангии кишвар маҳсуб меёбад, боиси рушду нумӯи минбаъдаи намудҳои гуногуни санъат, аз ҷумла санъати мусиқӣ гардида буд. Гузаронидани ин фестивал имконият дод, ки захираҳои иҷрокунандагии санъати мусиқии ҷумҳуриҳои ширкаткунанда муайян карда шавад, ҳамкориҳои минбаъдаи эҷодӣ боз ҳам мустаҳкам шаванд ва дар ин замина бунёд намудани “Интероркестр” имконпазир шуд, ки он бори аввал дар концерти ниҳонии фестивал баромад намуд. Яке аз падидаҳои муҳим дар ҳаёти фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин фестивали санъати тоҷик “Аржанг” мебошад, ки соли 2002⁵ баргузор шуд ва он намудҳои гуногуни эҷодиёт, ба мисли эҷодиёти мардумӣ (кандакорӣ, ҳунармандӣ, заргарӣ, мусиқӣ), инчунин эҷодиёти муосири оҳангсозӣ ва рассомро фаро мегирифт. Барномаи фестивал аз намоишҳо, концертҳо, мизи мудаввар, вохӯриҳои эҷодӣ бо рассомон ва оҳангсозон иборат буд. Ин фестивал

¹ Мусоев, А. “Фалак” дар “Фалак” [Матн] // Тоҷикистон № 3-4, 2008, - С. 11.

² В Исфаре звучит Шашмаком [Текст] // ASIA- Plus.- 2003.-29 мая; Бобоев А. Ҷаҳони тоҷикон дар Шашмақом аст // Садои мардум. – 2003. - 25 июн; Шашмақом ва диди нави тадқиқии иҷроӣ // Адабиёт ва санъат.-2009, 25 июл.

³ Азизи, Ф. Мақом и Фалак как явления профессионального традиционного музыкального творчества таджиков. [Текст]: Автореф. Докт. искусств. -Новосибирск, 2009. - С. 50.

⁴ Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ [Матн]// Адабиёт ва санъат.-2011.-12 май.

⁵ Нури ваҳдат – атрофи фестивали тоҷик “Аржанг” [Матн] // Адабиёт ва санъат. 2002, 14 июн; “Аржанг” // ASIA-Pius.-2002.-23 май; Назарова Л. Гуногуранги фестивал “Аржанг” [Матн] // Народная газета. 2002-12 июня.

аҳамияти калони ҷамъиятиро касб намуд ва ба рушди, минбаъдаи санъати касбии мусиқии тоҷик таъсири мусбӣ расонид. Гузаронидани ин фестивал дар ҳамкорӣ бо ҷумҳуриҳои шарикӣ он дар санъати мусиқӣ имконпазир гардид. Ба ғайр аз ин, дар байни мусиқанавозон аз нав робитае барқарор шуд, ки пас аз пош хӯрдани ИҶШС аз байн рафта буд. Мутаассифона, фестивали “Баҳористон” баъд аз соли 2011 дигар гузаронида нашуд.

Дар доираи фестивали “Баҳористон” мизи мудаввари “Самтҳои асосӣ ва проблемаҳои рушди санъати мусиқии касбӣ дар Осиёи Марказӣ” баргузор гардид, ки дар он масъалаҳои мухталифи илмӣ ва таҳсилоти мусиқӣ, фаъолияти консертӣ ва ҳамкориҳои эҷодӣ дар миёни консерваторияҳои Осиёи Марказӣ ва Россия мавриди барраси қарор гирифтанд.

Фестивали сеюми байналмилалии “Баҳористон” таҳти унвони “PIANO FORTE” ба мусиқии фортепианно бахшида шуда буд ва аз 15 то 19 майи соли 2009 гузаронида шуд. Дар фестивал навозандагон аз Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, ИМА ва Тоҷикистон ширкат варзиданд, аз ҷумла навозандагони машҳур Вазген Вартанян, Валерий Шкарупа, Дэвид Коревар, Зайтуна Наринбаева¹.

Ҳамин тариқ, дар даврони муосири рушди соҳаи фарҳанг барои ривочу равнақи афкори мусиқии тоҷик чӣ дар дохил ва чӣ берун аз ҷумҳури чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ-мусиқӣ ташкил ва гузаронида шудаанд.

Дар ин росто ходимон, кормандони фарҳанг, оҳангсозон ва санъаткорони тоҷик корҳои зиёди эҷодиро ба сомон расонида, санъати волои мусиқии тоҷикро дар сатҳи байналмилалӣ бо сифати нав ва сатҳи баланд муаррифӣ намуданд. Чорабиниҳои асосии фарҳангӣ: фестивал-озмунҳо, концертҳо ва сафарҳои ҳунарии дастаҳо ва ансамблҳои мусиқӣ муаррифгари афкори мусиқии миллии тоҷик маҳсуб меёбанд. Ҳамин тариқ, дар ҳамкорӣ бо кишварҳои дигар дар самти равнақи афкори мусиқӣ ва тақвияти таҳасуси мутрибон, эҷоди асарҳои мусиқӣ ҳамкориҳои судманд ба роҳ монда шудаанд.

Дар зербоби дуюм боби дуюм **“Омилҳои пешрафти мусиқии халқӣ тоҷик”** муҳаққиқ омилҳои рушди мусиқии касбиро дар солҳои 90-ум – то 2016 мавриди пажӯҳиш қарор додааст.

Дар рисола омадааст, ки дар солҳои 90-уми асри XX мусиқии касбии тоҷик чун дигар соҳаҳои фарҳанг як давраи мушкилро аз сар гузаронида, омилҳои рушди он аз солҳои 2000-ум бо маром ба чашм мерасиданд. Ба ин нигоҳ накарда дар ҷумҳури оҳангсозон бештар дар жанри концерт эҷодиёти худро меофариданд. Ин оҳангҳо барои соҳаи миллии навишта шуда буданд. Соли 2006 дар ҷумҳури 90 муассисаи таълимии мусиқӣ амал мекард (2 мактаби олий, 6 коллеҷ, 2 мактаб-интернати миёнаи маҳсуси мусиқии ҷумҳуриявӣ ва 80 мактаби ибтдоии мусиқӣ). Дар ин муассисаҳо 13 ҳазор нафар таҳсил мекарданд. Концерти ҳисоботии Консерваторияи миллии Тоҷикистон, коллеҷҳои ҷумҳуриявӣ дар сатҳи баланди касбӣ доир гардиданд². Дар солҳои 2007-2008 дар ҷумҳури 91 муассисаҳои фарҳанг ва санъат - 2 мактаби олий - Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода, Консерваторияи миллии Тоҷикистон, 6 коллеҷи фарҳанг ва санъат, 2 мактаб-интернати маҳсуси мусиқии ҷумҳуриявӣ, 37 мактаби ибтдоии санъат, 36 мактаби ибтдоии мусиқӣ фаъолият мекарданд.³

Соли 2011 ҳайати эҷодии Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Ҷӯраев 149 маротиба барои беш аз 46 ҳазор тамошобинон барномаҳои консертӣ бо иштироки ҳунарпешаҳои халқии Тоҷикистон нишон додааст. Дар барномаи консертии иди байналмилалии “Наврӯз”, Фестивал симпозиуми байналмилалии

¹ Барномаи концертҳои фестивал «Баҳористон», бойгонии шахси Нурҷонов Н., 2009, 15-19 май

² Ҳисобот дар бораи фаъолияти вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2005. [Матн] // Баҳори Аҷам – 2006, 14 январ.

³ Ҳисобот дар бораи фаъолияти вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2008 [Матн] - Душанбе: “Матбуот” 2008. - С. 89.

“Шашмақом” ва дигар чорабиниҳои ҷашнӣ 114 ҳунарпеша иштирок намудаанд. Аз ҷониби Оркестри соҳиби миллӣ 14 асари нав ва 62 суруду оҳанг ба муҳлисон пешниҳод гардидаанд.

Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодию консерти 52 барномаи консертиро баргузор намуда ба 34 ҳазор тамошобин пешкаш намудааст. 33 ҳазор сомонӣ барои харидорӣ кардани асарҳои нави мусиқӣ ва либосҳои саҳнавӣ масраф гардидааст¹.

Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти рушди санъати мусиқии тоҷик дар солҳои истиқлолият корҳои зиёди ташкилӣ-амалӣ гузаронида шуданд. Ба ҷунин чорабиниҳои бузурги дорони аҳамияти таърихӣ ва фарҳангӣ фестивал-озмунҳои эҷодӣ ба халқ шомиланд. Инчунин дар солҳои истиқлолият пас аз солҳои 90-ум ва оғози солҳои 2000-ум теъдоди ансамблҳои мусиқӣ зиёд гардида, барои фаъолияти онҳо ва таъминоти техникаи онҳо ҳар чӣ бештар шароитҳои хуб муҳайё гардиданд. Дар қору фаъолияти муассисаҳои фарҳангии мусиқӣ баъзе мушкилиҳо ба ҷашм мерасиданд. Нарасидани техникаҳои ҳозиразамони саҳнавӣ тақвиятдиҳандаи овоз, равшанидиҳанда ва ғайра ба назар мерасид. Толори консертии Филармонияи давлатии Тоҷикистон пурра ба талаботи ҳозиразамон ҷавобгӯ набуд, ки ин боиси дар сатҳи паст гузаронидани консертҳо ва кам шудани теъдоди тамошобинон мегардид. Дар фаъолияти муассисаҳои таълимии фарҳангӣ мусиқӣ нарасидани китобҳои дарсӣ ба забони тоҷикӣ, махсусан дар соҳаи мусиқӣ, соҳиби миллии ба талаботи соҳаи мусиқии касбӣ – кларнет, фагот, най ва ғайра ба ҷашм мерасид. Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар барномаи дурнамои рушд барои санъати мусиқӣ дар солҳои 2008-2014 нақша-чорабиниҳоеро таҳия намудааст, ки анҷоми корҳои зеринро дар назар дорад: таъмини коллективҳои мусиқӣ, муассисаҳои фарҳангӣ, омӯзишгоҳҳои мусиқӣ бо асбобҳои мусиқии замонавӣ, техникаи овозӣ, дастрас намудани нотаҳои классикаи ҷаҳонӣ ва оҳангсозони тоҷик.

Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қадамҳои устувор дар самти татбиқи вазифаҳои азими стратегияи ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ-иқтисодӣ, фарҳангӣ ва демократикунони ҳаёти ҷомеа роҳ мепаёмояд. Вобаста ба ин мақоми муассисаҳои фарҳангӣ ҳамчун марказҳои фароҳамоварӣ, нигоҳдорӣ, омӯзиш ва тарғиби маҷмӯи донишҳои инсонӣ дар бунёди ҷомеаи нав беш аз пеш меафзояд. Мақсад аз баргузори Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии телевизионии эҷодӣ ба халқ “Андалеб” намоиш додани дастовардҳои ҳунарию фарҳангӣ дар даври истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, баҳри дар сатҳи баланди ташкилию эҷодӣ барпо гардидани он бояд тамоми муассисаву ташкилот, идораву корхонаҳо, инчунин ашхоси алоҳида саҳмгузор бошанд. Қайд кардан ҷои аст, ки Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии телевизионии эҷодӣ ба халқ “Андалеб” ба ҳукми анъана даромада, ҳамасола дар Тоҷикистон баргузор мегардад ва ҳангоми фаъолияти он ҳар чӣ бештар чеҳраҳои нави соҳаҳои гуногуни фарҳанг ва ҳунар пайдо мешаванд, ки мероси ғании ниёгон эҳё ва барқарор шуда, гуногунии фарҳанги мардуми тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ мекунанд.

Ҳамин тариқ, нақша-чорабиниҳои мазкур баҳри густариш додани фазои санъати мусиқии касбии тоҷик дар даври истиқлолият аҳамияти калон дошт. Ин чорабиниҳо ва ғамхориҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон боис гардидани, ки санъати мусиқӣ рушд ёбад ва ба дастовардҳои эҷодӣ ноил гардад.

Гуфтаҳои боло шаҳодат медиҳанд, ки дар даври муосири рушди соҳаи фарҳанг барои ривочу раванқи афкори мусиқии тоҷик чӣ дар дохил ва чӣ берун аз ҷумҳурии чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ-мусиқӣ ташкил ва гузаронида шудаанд. Мероси ғании моддӣ ва маънавии санъати мусиқии тоҷик имкон дод, ки дар марҳилаи нави рушди ҷомеа ҳамаи жанрҳои мусиқӣ дар кишвар баробар рушд кунанд. Махсусан, жанрҳои классикии санъати мусиқии халқӣ тоҷик бештар дар маркази диққати аҳли ҳунар, эҷод ва кормандони фарҳанги кишвар қарор доштанд. Дар ин росто ходимон, кормандони

¹Ҳисобот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2008. [Матн] - Душанбе: “Матбуот”, 2009. - С.90

фарҳанг оҳангсозон ва санъаткорони тоҷик корҳои зиёди эҷодиро ба сомон расонида, санъати волои мусиқии тоҷикро дар сатҳи байналмилалӣ бо сифати нав ва сатҳи баланд муаррифӣ намудаанд. Чорабиниҳои асосии фарҳангии муаррифғари афкори мусиқии миллии тоҷик фестивал-озмунҳо, концертҳо ва сафарҳои ҳунарии дастаҳо ва ансамблҳои мусиқӣ маҳсуб меёбанд.

Дар боби сеюми рисола **“Дигаргуниҳо ва назари нав дар синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият”** масъалаҳои тамоюли нав дар санъати синамо ва ҳамкориҳои хориҷии синамогарони тоҷик мавриди тадқиқ ва омӯзиш қарор дода шудаанд. Зербоби аввали боби сеюм **“Вазъи умумии санъати синамои Тоҷикистони соҳибистиқлол дар солҳои 1991-2016”** вазъи умумии санъати синамои тоҷик ҳамаҷониба дар давраи истиқлолият пажӯҳиш карда шудааст. Доир ба мавқеъ ва манзалати синамо Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз баромадхояшон қайд намудаанд: **“Синамо чун ҷузъи асосии фарҳанги ҷомеа воситаи асосии тарғиб ва паҳнкунии идеологияи давлатӣ дар байни ҷомеа маҳсуб меёбад ва ягон намуди дигари санъат онро иваз карда наметавонад.”**¹

Дар замони шуравӣ Кумитаи киноматографияи назди Ҳукумати ҶШС Тоҷикистон бо сохторҳои кино-киностудияҳои **“Тоҷикфилм”** **“Тоҷиккинотехника”**, **“Тоҷиккинопрокат”** амал мекард. Танҳо дар киностудияи **“Тоҷикфилм”** 600 корманди эҷодӣ ва техникӣ дар се баст қору фаъолият мекарданд. **“Зиёда аз 50 филмҳои истеҳсоли шӯравӣ ва хориҷӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума ва дубляж карда шудаанд, ки 25% тамоми маҳсулоти бозори синамои ҶШС Тоҷикистонро ташкил меод.”**²

Ба сабаби ҷанги шаҳрвандӣ аксари мутахассисоне, ки дар киностудияҳо қору фаъолият мекарданд, кишварро тарк намуда, дар мамлакатҳои дигар фаъолияти касбии худро идома доданд. Бештари наворбардорон, коргардонҳо, рассомон ва ҳунарпешагон **“Тоҷикфилм”** касбу қори худро монда ба машғулиятҳои дигар шуғл меварзиданд. Як гурӯҳи дигари ҳунарпешагон аз ҳудуди ҷумҳурӣ баромада дар Украина, Фаронса ва Олмон фаъолияти қорӣ худро идома медиҳанд.³ Бо назардошти ин авзоъ **“Тоҷикфилм”** маҷбур шуд, ки воҳиди кормандони худро аз 550 нафар ихтисор карда то 130 нафар расонад. Кам шудани миқдори кормандони баландихтисос, ки дар муддати зиёда аз 10-15 сол омода мекарданд, ба соҳа зарбаи сахт расонд.

Бояд гуфт, ки вобаста ба мушкилоти иқтисодии киноматографияи тоҷик дар солҳои 1991-2000 кормандони соҳа истифода кардани видеоформатро вусъат доданд. Дар ин давра филмҳои силсилави: **«Тӯҳмат»**, (1992), А.Тураев ва **«Қасоси пайғомбар»**, Ю. Юсупов ба навор гирифта шудаанд. Аз сабаби кам маблағгузорӣ шудани соҳа ва бо мақсади сарфаи воситаҳои мавҷуда наворгирии филмҳои калонҳаҷм дар киностудияи **“Тоҷикфилм”** қатъ мегардад. Ба қавли мутахассиси соҳа С. Азизова, дар солҳои 1997-1998 қарор қабул карда шуд, ки силсилафилмҳои видеоии иборат аз 6-8 қисм ба навор гирифта шаванд. Аммо баъди наворгирии ду филм **«Ва ман ба пешвози бахт меравам»** аз сабаби нарасидани маблағ қатъ гардид.⁴ Сабаби дигар дар он аст, ки мутахассисони соҳа синамои тоҷикро ба ду қисм ҷудо намуданд. Яъне филмҳои, ки дар ҳудуди Тоҷикистон офарида мешуданд ва филмҳои, ки хориҷ аз кишвар ба навор гирифта шудаанд. Дар қори ба навор гирифтани филмҳо ба забоҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ, қирғизӣ мутахассисон аз тамоми ҳудудҳои ИҶШС ширкат меварзиданд.

Вале баъди ташаккул ёфтани давлатҳои нави соҳибистиқлол вазъи қори соҳа ба тамоми тағйир ёфта буд. Доир ба муносибат ва мавқеи ин ё он асару сюжаи пешниҳодшуда ба синамои кишварҳои мустақил баҳсҳо ба миён омаданд. Синамои

¹ Воситзода, М. Кинотеатрҳо кай эҳё мегарданд? [Матн] / М. Воситзода. // Ҷумҳурият. - 2012. - 3 мая.

² Сангова, Х. Синамо: дирӯз ва имрӯз. [Матн] / Х. Сангова. // Ҷумҳурият. - 2015. - 15 окт

³ Фарзонаи, Ф. Синамо ба дастгирии ҷиддӣ ниёз дорад. [Матн] / Ф. Фарзона. // Ҷумҳурият. - 2014. - 3 янв.

⁴ Азизова, С. Таджикский кинематограф на рубеже XX и XXI веков. [Текст] // Республика Таджикистан в годы независимости (1991-2011). Сб. материалов республиканской научной конференции (Душанбе, 28 октября 2011 г.) - Душанбе: РТСУ, 2012. - С.126.

муосири ҷаҳонӣ байналмилалӣ мебошад. Кӯшишҳои ба доираи манфиату мавқеи давлатӣ ворид намудани синамо норозигиҳо ва баҳсҳои зиёдеро ба бор меоварданд.

Лозим ба ёдоварист, ки 25-26-уми августи соли 1993 дар «Госфилмофонд» -и Федератсияи Россия намоёндогони он кишварҳое, гирд омада буданд, ки филмҳояшон дар ин бойгонӣ нигоҳ дошта мешуданд. Ҳамоиш қарор кард, ки коллексияи «Госфилмофонд» ғанимати фарҳангии арзишманде ҳаст, ки моҳияти ҷаҳониро касб кардааст. Хазинаи мазкур уҳдадор шуд, ки ба тамоми кормандони эҷодӣ, муаррихон, кормандони соҳаи синамо, донишҷуёни макотиби олии кишварҳои аъзо ва шарик барои истифодабарӣ аз коллексия шароити мусоид фароҳам хоҳанд овард. Аз ҷониби Тоҷикистон дар ин ҳамоиш директори кинстудияи “Тоҷикфилм” Р. Иноятова ширкат дошт.¹

Бояд, қайд намуд, ки синамои ҷаҳонӣ соли 1995 100-солагии ташаккулёбии кинематографияро ҷашн гирифт ва ин сана боиси мттахид шудани кинематографистони ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯрави гардид. Ҳамин тариқ, 9 декабри соли 1994 дар ҳамоиши сарони давлатҳои ИДМ барномаи муштаракӣ чорабиниҳо доир ба кинематографияи миллӣ вобаста ба 100-солагии синамои ҷаҳонӣ қабул карда шуд. Комиссияи ташкилӣ роҷеъ ба гузаронидани чорабиниҳо созмон дода шуд, ки ба ҳайати он директори “Тоҷиккино” С. Раҳимова ва раиси Иттиҳодияи кинематографистони Тоҷикистон А. Тӯраев шомил гардиданд. Барномаи муштаракӣ чорабиниҳои кинематографияи миллӣ доир ба таҷлили 100-солагии синамои ҷаҳонӣ тасмим гирифт, ки ҳамасола дар пойтахтҳои кишварҳои аъзои ИДМ фестивали “Филмфест” ва семинарҳои 10-рӯзаӣ ҳарсолро дар яке аз давлатҳои ИДМ барои кинематографистони ҷавон баргузор менамоянд.²

Тадқиқот нишон додаанд, ки ибтидо аз соли 2005 давра ба давра истеҳсоли филмҳои бадеӣ дар киностудияи “Тоҷикфилм” эҳё ва барқарор шуд. Дар ин давра қадамҳои нахустини худро дар ин соҳа У. Мирзоширинов бо филми “Бути муҳаббат” (соли 2004), Д. Раҳматов бо филми “Овора” (соли 2005), С. Қодирӣ бо филми “Маҳдӣ” (соли 2006) ва дигарон гузошта буданд.

Дар солҳои истиқлолият синамои тоҷик ба инъикос намудани воқеаҳои рӯз, сабабҳо ва асосҳои ҳодисаҳои ҷанги шаҳрвандӣ диққат меоданд, ки бар сари миллати тоҷик дар охири садаи ХХ омада буданд. Филмҳои “Дар орзуи падар”, “Марги бегуноҳ”, “Нишони зиндагӣ” аз рӯи асарҳои Нависандаи халқии Тоҷикистон Кароматулло Мирзоев ба навор гирифта шуданд.

Барои ба низом даровардани ин соҳа барои таҳия ва қабул кардани санадҳои нави меъёрӣ-ҳуқуқӣ зарурат ба миён омад. Дар давраи истиқлолият санадҳои зерин қабул карда шуданд: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фарҳанг”³, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи синамои тоҷик”⁴, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон”⁵, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хунарҳои бадеии мардумӣ”⁶, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳифзи ҳуқуқҳои он”⁷, Барномаҳои давлатӣ: “Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2010”⁸, “Барномаи рушди фарҳанги

¹ Текущий архив СК РТ. Решение Совещания представителей кинематографических организаций государств, чьи материалы хранятся в коллекции Госфильмофонда СССР. Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). [Текст] –М., 1997. – С. 32-33.

² Текущий архив СК РТ. «Фонд 100-летия мирового кино» от 9 декабря 1994 г.; Программа совместных мероприятий национальных кинематографий в связи со 100-летием мирового кино. /Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). -М., 1997. -С.39-43; 68.

³ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон - Душанбе, 1997. - №23-24. - С.352.

⁴ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2004. -№12. - С.694.

⁵ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2009. - № 553. - 5 окт.

⁶ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2003. - №43. - 1 авг.

⁷ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2009. - №12.

⁸ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010”. – Душанбе, 2005. - №362. - 4 окт.

Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015,¹ “Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015”² ва ғайраҳо. Ҳамин тариқ дар кишвар заминаи қонунгузори соҳаи синамо дар сатҳи байналмилалӣ бо вучуд омад.

Бояд гуфт, ки сарфи назар аз баъзе дастовардҳо, дар умум дар солҳои истиқлолият синамои тоҷик назар ба синамои дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ қафо монд. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Пайёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2015 ибраз намуд: «Дар ин росто синамои тоҷик ба рушди ҷиддӣ ниёз дошта, филмҳои ҳозиразамони мустанаду бадеӣ, ки гузаштаву имрӯзаро воқеъбинона инъикос намоянд, масъалаҳои муҳими ҳаёти ҷомеаро тасвир созанд ва ахлоқи ҳамидаву анъанаҳои неки халқамонро тарғиб кунанд, кам ба назар мерасанд».³

Баҳри пешрафти ин соҳаи тақдирсози фарҳанг ва дастгирии рушди синамо соли 2005 “Барномаи рушди синамо барои соли 2006-2010”⁴ қабул шуд. Дар асоси ин барномаи қабулшуда бо мақсади пеш бурдани ин соҳа ва аз ҷумла рушд ва бозсозии сохтори эҷодӣ, такмили заминаи техникӣ, ворид намудани техника ва технологияи муосир, гузариш аз наворгирии филмҳо дар кинолентаҳо, созмон додани иттиҳодияҳо ва гурӯҳҳои эҷодӣ ба нақша гирифта шудаанд.

Боиси қайд аст, ки дар Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2015 доир ба рушди синамо назарҳои умедбахш баён шуданд. Ин ба даврае рост омад, ки “Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015”⁵ қабул гардида, дар ҳаёт татбиқ карда шуд.

Сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон доир ба синамои тоҷик ба маврид қайд намудааст, ки “Синамои тоҷик ба рушди ҷиддӣ ниёз дорад”. Дар ин бора ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба дида баромадани сатҳ ва ҳолати иҷро шудани “Барномаи рушди синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015” ва инчунин шароитҳои истеҳсол ва ба наворгирии филмҳои нав, омодакунии мутахассисон барои ин соҳа ва ҷудо намудани маблағҳои махсус супориш дода шуд.⁶

Дар банди 8-уми барномаи мазкур пешбинӣ шудааст, ки дар давраи солҳои 2011-2015 26 филми бадеӣ, 65 филми ҳуҷҷатӣ, 16 филми ҳаҷвӣ, 13 филм барои кӯдакон аз ҷониби “Тоҷикфилм” истеҳсол мешаванд ва 126 филм тарҷума, 135 филм дубляж карда мешаванд. Таъмир ва барқароркунии пурраи 58 кинотеатри Корхонаи воҳиди давлатии синамо ва видео, ки дар тавозуни “Тоҷиккино” қарор доранд, пешбинӣ шудааст.⁷

Норасоии мутахассисони лаёқатманд як мушкилии дигари ин соҳа мебошад. Омода кардани мутахассисони соҳа барои Муассисаи давлатии синамо ва видео - “Тоҷиккино” ва студияи давлатии “Тоҷикфилм” дар “Барномаи рушди синамо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2001-2015” пешбинӣ шуда буд. Дар асоси банди 3 барномаи мазкур омодакунии кадрҳои соҳа яке аз вазифаҳои муҳим аст, вале ин қисми барнома пурра иҷро нагардидааст. Таҳқиқот нишон доданд, ки Донишкадаи давлатии санъати ба номи М. Турсунзодаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори 16 мактаби синамо ба Ассотсиасияи мактабҳои синамо дохил мешавад. Инҳо Академияи миллии ба номи Т. Жургенови Ҷумҳурии Қазоқистон, Донишкадаи давлатии санъат ва фарҳанги ба

¹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015”. - Душанбе, 2007. №443. - 23 окт.

² Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Барномаи рушди синамо барои солҳои 2011-2015” – Душанбе, 2010. - № 572. - 30 окт.

³ Пайёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Садои мардум. –2015, 23 янв.

⁴ Қонуни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010. – Душанбе, 2005. - №362, 4 окт.

⁵ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Барномаи рушди синамо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015” – Душанбе, 2010. - № 572. - 30 окт.

⁶ Пайёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Садои мардум. –2015. - 24 янв.

⁷ Воситзода, М. Кинотеатрҳо кай эҳё мегарданд? [Матн] / М. Воситзода. // Ҷумҳурият. - 2012. - 3 мая.

номи С. Герасимови Федератсияи Россия, Донишкадаи санъати Мимар Синани Туркия, Донишгоҳи давлатии Озарбойҷон, Донишкадаи давлатии театр ва синамои Ҷумҳурии Арманистон, Донишкадаи муштараки туркӣ-қирғизи ба номи Манас, Академияи давлатии санъати Белоруссия, Мактаби синамои шаҳри Нью-Йорк, ки натиҷаи чашмасор доранд, мебошад. Ҳамаи мушкилоти синамои ватанӣ танҳо бо кӯмаку дастгирии давлат ҳаллу фасл шуда метавонад.

Дар омода намудани кадрҳо ва такмили ихтисоси онҳо мушкилоти зерин ҷой доранд:

- норасоии миқдори муайяни мутахассисон дар сохтори “Тоҷикфилм”, аз қабилҳои филмноманавис, коргардон, садобардор, танзимгари синамо ва садо, наворбардор, пардозгар ва рассом;

- омода намудани кадрҳо дар дохил ва хориҷи кишвар;

- то ҳол омода кардани кадрҳои баландихтисос ва истеҳсоли филмҳои дар сатҳи бозори синамо рақобатпазир ба роҳ монда нашудааст;

Таҳқиқ ва таҳлили маводи гуногуни ҳисоботӣ, матбуоти даврӣ, адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки дар соҳаи синамои тоҷик дар даврони солҳои аввали соҳибистиқлолӣ мушкилиҳои зерин ҷой доштанд:

- норасоии техника ва технологияҳои муосири истеҳсол ва ба наворгирии филмҳо, яъне заминаи сусти моддӣ-техникӣ;

- кофӣ набудани маблағгузорӣ ва воситаҳои молиявӣ барои рушди соҳаи синамо;

- дар сатҳи минтақавӣ ва маҳаллӣ ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани зерсохтори саноати синамо;

- рақобатпазир набудани истеҳсоли филмҳо ва ба талаботи стандартҳои муосири ҷаҳонӣ мутобиқат накардани онҳо;

- ҳавасмандгардонии сусти моддӣ-маънавии мутахассисони соҳа ва нарасидани кадрҳои баландихтисос дар саноати синамо ва ғайра.

Ҳамин тариқ, бояд гуфт, ки санъати синамои тоҷик дар давраи истиқлолият ба марҳилаи нави рушди худ ворид гардидааст. Дар ин росто мушкилиҳои зиёдеро паси сар намуда, мутахассисони соҳа бо истифода аз имкониятҳои мавҷуда аз даҳсолаи аввали соҳибистиқлолӣ ба филмофарӣ пардохтанд. Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ба низом даровардани фаъолияти бомарому самараноки санъати синамои тоҷик чанд санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ қабул ва тасдиқ карда шудаанд. Ҳамчунин чорабиниҳои зарурии ташкилӣ-тарғиботии синамо дар кишвар ба роҳ монда шуданд.

Бояд таъкир дод, ки мутахассисони соҳа дар филмофарӣ бештар ба асарҳои миллӣ, таърихӣ ва тамоюлҳои фарҳангии халқамон таваҷҷуҳ зоҳир менамоянд ва дар ин самт бисёр корҳои наҷиб баҳри ташвиқи арзишҳои асосии миллӣ анҷом дода мешаванд.

Зербоби дуюми боби сеюм **“Ҳамкориҳои синамогарони тоҷик бо кишварҳои хориҷӣ”** ҷузъиёти ҳамкориҳои эҷодӣ филмофарии синамогарони тоҷикро бо ҳамкасбони хориҷӣ фаро мегирад. Тибқи маълумотҳо ва сарчашмаҳо ин ҳамкориҳо бештар дар доираи фестивалҳои байналмилалӣ синамо сурат мегирифтанд. Ҳамкориҳои синамогарони тоҷик бештар дар рӯзҳои гузаронидани фестивалҳои байналмилалӣ сурат мегирад. Дар вақти баргузориҳои ин синамобазм ҳамасола аз 15-20 кишварӣ дунё 30-40¹ синамогарон ба Тоҷикистон ташриф меоранд. Моҳи августи соли 1991 дар шаҳри Душанбе нахустин кинофестивали байналмилалӣ зери унвони “Ҳамсоҷаҳо” доир гардид. Дар он кинематографистони кишварҳои Эрон, Покистон, Россия, Афғонистон ва дигар кишварҳо ширкат варзиданд, ки дар он филми афғонии “Пирамард” соҳиби ҷоиза гардид. Ҳамин тариқ, дар солҳои истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ҳамкориҳои кинематографистони тоҷику афғон ба марҳилаи нави худ расиданд ва

¹Маърузаи ҳисоботии раиси Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон Ҳақдодов С. М. барои анҷумани XI, бо таҳлили фарогири авзонии кинои тоҷик дар солҳои 2011 -2015. [Матн] – Душанбе, 2016.- С. 37.

мазмуну хусусияти дӯстонаро касб карданд. Аз 25 ноябр то 4 декабри соли 1991 дар Душанбе Даҳаи филмҳои эронӣ баргузор гардид, ки дар он филмҳои беҳтарин синамогарони Эрон мавриди тамошо ва баҳогузори коршиносон ва тамошобинони тоҷик гардиданд. Бояд гуфт, ки синамои Эрон назар ба синамои тоҷик хело пеш рафтааст. Аз ин рӯ дар марҳилаи ҳозираи ҳамкориҳои синамогарони тоҷику эронӣ саҳми кинематографистони Эрон назаррас мебошад.

Фестивали байналмилалӣ «Дидор» аз соли 2004 дар шаҳри Душанбе гузаронида мешавад. Мақсад аз амалисозии ин ташаббус, аз як тараф ҳамчун кишвари мустақил, доштани фестивали байналмилалӣ худ мебошад, аз тарафи дигар ба тамошобин пешниҳод кардани филмҳои касбӣ, бо ахбори синамои ҷаҳонӣ, услубҳои нав ва методҳои истеҳсоли кинофилмҳо, ташвиқи тарғиби филмҳои аслий, бо кинофилмҳои кишварҳои ИДМ ошно намудани онҳо мебошад. Дар байни давлатҳои ИДМ, Афғонистон, Эрон ташвиқи намудани синамои миллий дар баробари филмҳои ҷаҳонӣ низ яке аз мақсадҳои асосии фестивал буд. Ҷониби Афғонистон дар барномаи ин кинофестивал ба сифати ҳамкори доимӣ дар гузаронидани Фестивали байналмилалӣ синамо -“Дидор” ширкат меварзид. Дар барномаи он филмҳои нави кинематографистони афғон пайваста ба маърази тамошо гузошта шуданд. Тамошобинони тоҷик дар шаҳрҳои Душанбе, Хоруғ, Хуҷанд, пайваста бо филмҳои беҳтарини афғонӣ ошноӣ пайдо мекарданд. Дар даҳ соли охири истиқлолияти давлатӣ тамошобинони Тоҷикистон имконият доштанд, ки филмҳои коргардонҳои Афғонистон, Сиддиқ Бармак “Усома”, “Ҷанги афюн”, Атиқ Раҳим “Замин ва хокистар”, Ҳумоюн Мурувват “Себ аз биҳишт”, Муҳаммад Ҳайдарӣ “Шабнам”, Басири Сангӣ “Роҳи бебозгашт”, Акрам Бармак “Бачаи кобулӣ” Ҳумоюн Поиз “Қурбонӣ”¹ ва дигаронро тамошо кунанд.

Ҳамин тариқ, лозим ба ёдоварист, ки дар доираи кинофестивали “Дидор” чандин филмҳо ба навор грифта шуда ҳамкориҳои судманди синамогарони тоҷик равнақ ёфтабуданд. Санъати синамо як соҳаи фарҳангест, ки бе ҳамкориҳои техникӣ, технологӣ, эҷодӣ, касбомӯзӣ, аз худ кардани забони кино ва дигар масъалаҳо рушд карда наметавонад. Аз мулоҳизаҳо, далелҳо ва рақаму оморҳои дар боло зикршуда бармеояд, ки синамогарони тоҷик дар ин самт дар марҳилаи нави рушди синамо корҳои зиёде ба сомон расонидаанд. Дар чорҷӯбаи синамобазми “Дидор” тавонишанд, ки на танҳо кишварҳои дуру наздикро ба ҳамкорӣ ҷалб кунанд, балки бо қобилияти баррасии зарурат ва моҳияти ин синамобазм, сарпарастони зиёдеро баҳри равнақи ҳамкориҳои судманд дар соҳаи синамои тоҷик ба ҷараёни кор ҷалб намоянд.

Санъати синамои тоҷик дар солҳои 1991- 2016 куллан таҳаввулоти ҷиддиро аз сар гузаронида, дар он тамоюлҳои нав ба вучуд омаданд. Ин таҳаввулоту тамоюлҳои нав дар ҳамкорӣ бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ва дигаргуниҳои ҷиддии сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии дохили кишвар ба миён омаданд. Синамогарони тоҷик ба тамоми мушкилот, норасоӣҳо, nobасомадҳо нигоҳ накарда, дар солҳои аввали истиқлолияти давлатӣ синамои тоҷикро бо таҳаввулот ва тамоюлҳои нав мутобиқ карда, баҳри ривочу равнақи он тамоми нерӯи эҷодии худро масраф карданд.

Бояд гуфт, ки санъати синамои тоҷик дар давраи истиқлолият ба марҳилаи нави рушди худ ворид гардидааст ва мутахассисони соҳа бо имкониятҳои мавҷуда ба филмофарӣ пардохтанд. Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, баҳри ба низом даровардани фаъолияти бо марому самараноки санъати синамои тоҷик чанд санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ қабул ва тасдиқ карда шуданд. Ҳамчунин чорабиниҳои зарурии ташкили-ташвиқии синамо дар кишвар ба роҳ монда шудаанд. Бояд тазакурр дод, ки мутахассисони соҳа дар филмофарӣ бештар ба асарҳои миллий, таърихӣ ва тамоюлҳои фарҳангии халқамон тавачҷуҳ зоҳир менамоянд ва дар ин самт бисёр

¹Энциклопедия кино Таджикистана. – Авторы- составители Г. Эльбаум, С. Рахимов. – Душанбе: «ЭР – граф», 2012. – С. 261.

корҳои ҷолиб баҳри ташвиқи арзишҳои асосии миллӣ ба анҷом расонида шуда истодаанд.

Ҳамчунин барои рушди бо мароми санъати синамо ҳамкориҳои техникӣ, технологӣ, эҷодӣ, касбомӯзӣ, аз худ кардани забони кино ва дигар масъалаҳо бо синамогарон, коршиносон, коргардонҳои варзидаи кишварҳои дуру наздик зарур аст. Синамогарони тоҷик дар ин самт дар марҳилаи нави рушди синамо бо синамогарони кишварҳои хориҷӣ ҳамкорӣ намуда, корҳои зиёде ба сомон расонидаанд. Дар чорҷӯбаи ин муносибатҳои байналмилалӣ дар синамобазмҳои байналмилалӣ, ба монанди “Дидор”, “Фаҷр”, Фестивали синамои Лаҳистон “Висла”, кинофестивали байналхалқии «International Film Festival» дар Ҳиндустон, кинофестивали байналмилалӣ “Кинотавр” ва ғайра тавонидаанд, ки на танҳо кишварҳои дуру наздикро ба ҳамкорӣ ҷалб кунанд, балки дар доираи ин ҳамкориҳои судманд дар соҳаи синамои тоҷик ба ҷараёни нави кору фаъолияти соҳа ноил гарданд.

Чунончӣ айён гардид, асосан дар давраи мавриди таҳқиқ синамогарони тоҷик дар доираи Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон, Муассисаи давлатии синамо ва видео “Тоҷиккино” ва студияи давлатии “Тоҷикфилм” ба ҳамкориҳои зиёде судманд бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ноил гарданд. Ин ҳамкориҳои хориҷӣ боиси рушди кинои тоҷик шуданд.

Ҳамин тариқ, ба хулоса омадан мумкин аст, ки санъати синамои тоҷик комилан ба марҳилаи нави рушди худ қадам гузоштааст. Синамогарони тоҷик тамоми нерӯи зеҳнии худро баҳри пешбурди соҳа сарф намуда, навгониҳои техникумҳои технологияи банаворгири ва истеҳсоли филмҳои навро ҷорӣ намуда истодаанд. Аммо ин чораҳо ва пешравиҳои синамои тоҷик ҳоло кофӣ нестанд.

ХУЛОСА

1. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Ҳаёти фарҳангии кишвар дар марҳилаи нави рушди худ ба таваҷҷуҳи хоси аҳли ҷомеа ниёз дорад, зеро дар шароити муносири ҷаҳонишавӣ ва дигар омилҳои таъсиррасон пеш бурдани фарҳанги миллӣ, нигоҳ доштани он яке аз вазифаҳои муҳими таърихӣ миллати мо ба шумор меравад. Доир ба вазъи санъати саҳнавӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1991-2016 таҳқиқотро анҷом дода, дар рафти омӯзиши вазъи санъати саҳнавӣ масъалаҳои фаъолияти театрҳои касбӣ, рушди санъати мусиқӣ, вазъи синамои тоҷикро мавриди таҳқиқ қарор додем. Масъаларо таҳқиқ карда, доир ба театр ва санъати театри мо ба чунин хулоса расидем:

1. Театр ва санъати театри, ки дар ҷумҳурии мо соҳаи нисбатан нави санъат ба шумор меравад, дар даврони истиқлолияти кишвар, новобаста аз мушкилоти баамаломата, мавқеи худро нигоҳ дошта, инкишоф меёфт. Воқеаҳои солҳои 90-ум ба ин соҳа хело таъсири манфӣ расонида, боиси пастравии фаъолияти комили театрҳои касбии ҷумҳури гардидааст.

2. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурияти санъати театриро барои инкишофи комили ҷомеа ва умуман, давлатро дарк намуда, баҳри рушди минбаъдаи театр ва санъати театри сол аз сол таваҷҷуҳи бештар зоҳир менамояд[2-М].

3. Дар ғани гардонидани ҳаёти маънавии мардуми кишвар санъати театри бо ба саҳна гузоштани намоишномаҳои таърихӣ ва ба рӯзгори халқ наздик саҳми арзанда дорад.

4. Театрҳои касбии тоҷик дар эҳёи мероси фарҳанги моддӣ ва маънавӣ, равнақи худшиносӣ, эҳёи арзишҳои асосии миллӣ, нишон додани намоишномаҳо аз таърихи ниёгон, баланд бардоштани сатҳи маънавиёти мардуми кишвар дар замони соҳибистиқлолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши калидиро бозидаанд.

5. Дар даврони истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон санъати театри ба равнақи санъати мусиқии миллӣ, адабиёт, санъати рассомӣ, ороишӣ бо назардошти нозуқиҳои таърихӣ ва анъанавии миллӣ низ нақши муҳиму арзанда гузоштааст.

6. Бо ба инобат гирифтани мақоми санъати театри Ҳукумати кишвар баҳри беҳтар намудани шароити кор барои кормандони соҳа пайваста ғамхорӣ зоҳир намуда, маблағҳои муайяно барои таъмиру таҷдиди биноҳои театрҳои касбии ҷумҳури ҷудо намудааст.

7. Аз чиҳати ҳуқуқӣ низ дар соҳаи санъати театри тағйироти ҷиддӣ ба амал омада, як қатор санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти умумии театрҳо тасдиқ ва қабул карда шудаанд; Репертуари театрҳо низ куллан тағйир ёфта, барои ҳар чи бештар дар ниҳоди мардум устувор намудани арзишҳои таърихӣ милли асарҳои тозаҷод ба сахна гузошта шудаанд; Аммо фаъолияти пурсамари театрҳои касбии ҷумҳури мушкилоти зиёд ба чашм мерасанд. [4-М, 10-М].

8. Дар солҳои 90-уми асри ХХ ҳудуди ҷумҳуриро тарк намудани теъдоде аз кормандони техникаӣ эҷодӣ боиси коста гаштани фаъолияти самараноки театрҳои касбӣ гардидааст.

9. Сафарҳои ҳунарии театрҳои ҷумҳури ҷӣ дар дохил ва ҷӣ дар хориҷи кишвар барои муаррифи намудани фарҳанг, таърих ва тамаддуни халқи тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ мусоидат намуданд.

10. Фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ барои такмили маҳорати касбӣ эҷодӣ ҳаёти кормандони театрҳои касбӣ саҳми босазо гузоштаанд.

11. Барои таҷрибаомӯзӣ, табодули назар ва рушди ҳамаҷонибаи санъати театри чунин фестивал-озмунҳо мусоидат намудаанд.

12. Бо чандин ниҳодҳо ва созмонҳои байналмилалӣ созишномаҳо ва қарордодҳои фарҳангӣ ба имзо расиданд, ки робитаҳои судманди театрҳои касбиро боз ҳам васеътар намуданд.

13. Фестивал-озмунҳо умуман барои рушди ҳамаҷонибаи театрҳо ва баланд бардоштани сифати кор, ҳамкориҳои судманд, эҷодиёти нав, ороиш ва расомӣ, дар сатҳи баланд баргузор намудани намоишномаҳо ва ғайра аз манфиат холӣ набуданд [1-М].

Дар ҳаёти мусиқии кишвар (даврони аз соли 1991 то 2000 ва аз соли 2000 то 2016) равандҳои мухталифи сиёсӣ таъсиррасон буданд. Воқеаҳои ҷанги шаҳрвандӣ, устувор гардидани вазъи сиёсӣ ва давраи барқарору пешравии ҳаёти фарҳангии кишвар аз қабилҳои ин падидаҳо буданд. Дар марҳилаи якум вазъи буҳронӣ соҳаи мазкурро аз ҳама ҷиҳат паҳш намуда, ба он таъсири манфӣ расонид. Дар ин солҳо бо тағйир ёфтани низомии сиёсӣ муносибатҳои фарҳангӣ мусиқӣ низ зери таъсири ин дигаргуниҳо қарор гирифтаанд. Теъдоде аз кадрҳои болаёқати соҳа маҷбуран ҷумҳуриро тарк намуданд ва барҳи дигар касби худро иваз намуданд.

Дар марҳилаи дуюм дар соҳаи фарҳанги мусиқӣ ҷустуҷӯи роҳи воситаҳо барои баромадан аз вазъи буҳронӣ сурат гирифт. Дар ин самт ба оҳангсозон созмонҳои байналмилалӣ, сафоратхонаҳо дасти ёрӣ дароз намуда, концертҳои симфонӣ ва камеравиро ташкил намуданд. Бо дастгирии онҳо сафарҳои ҳунари низ ба роҳ монда шуданд. Ҳамчунин дар ин давра як қатор ҳуҷҷатҳои расмӣ қабул шудаанд, ки барои рушди ҳаёти мусиқӣ ва фарҳанги Тоҷикистон аҳамияти калон доштанд. Чунончи, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи рушди минбаъдаи жанри “Шашмақом” дар Тоҷикистон” аз 12-уми май соли 2000, Фармон “Дар бораи “Рузи Фалак”. 12-уми май соли 2010 “Рузи Шашмақом”, 10-уми октябр “Рузи Фалак” элон шуданд. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10-уми майи соли 2003 “Дар бораи Консерваторияи миллии Тоҷикистон” барои рушди минбаъдаи санъати мусиқӣ дар Тоҷикистон аҳамияти бузург дошт.

Роҷеъ ба масъалаи мазкур мо ба хулосаҳои зерин омадем:

1. Ҳаёти мусиқии Тоҷикистон дар солҳои 90-уми асри ХХ асосан, аз вазъи ҷамъиятӣ-сиёсӣ вобаста буда ва дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ (1992-1997) ба ҳолати ногувор ва барҳамхӯрӣ расида буд [4-М].

2. Аз соли 2000-ум дар соҳаи санъати мусиқӣ анъанаҳои нав пайдо шудаанд, ки бахшида ба жанрҳои маъмули касбии мусиқии тоҷик – фалак, шашмақом чорабиниҳои мухталифи фарҳангӣ баргузор карда мешаванд.
3. Дар ҷумҳурии мусиқии анъанавӣ, халқӣ, эстрадӣ, ҷаз, поп хело маъмул ва паҳнгашта мебошанд.

Барои амалисозии тавсияҳо ва баргараф намудани мушкилиҳо камбудӣ дар соҳаҳои мавриди таҳқиқи фарҳанг дастгирии давлат ва аз ҳама муҳим фаъолияти пурсамари ходимони соҳаи санъати саҳнавӣ хело муҳим ва натиҷабархш ҳоҳад буд.

Кишвари соҳибистиклоламон баҳри ҳифз, нигоҳдорӣ ва равнақу ривочи санъати мусиқии касбии халқи тоҷик кӯшишу ғайрат ба ҳарч дода истодааст. Маҳз ба шарофати истиқлолият ва ғамхориҳои пайвастаи Ҳукумати ҷумҳурии чандин фарзандони фарзонаи миллат дар ҷодаи санъати мусиқии касбии тоҷик санъати волои мусиқии миллиамонро дар жанрҳои мухталиф равнақу ривоч додаанд, аз қабилӣ Мастона Эргашева, Саидқул Билолов, Ҳаётой Муминова, Баҳруллоҳ Абдуллоев, Шоҳида Ҳошимова, Зебо Ризоева, Далер Назаров, Фирӯз Баҳор, Дамир Дӯстмуҳаммадов, Амирбек Мӯсоев, Қудратулоҳ Ҳикматов, Хуршед Ниёзӣ, Ш Сайфидинов, Қудратулоҳ Яҳёев, Парвиз Туробӣ, Алишер Латифзода ва даҳҳо тани дигар.

Роҷеъ ба муассисаҳои таълимии мусиқии кишвар дар солҳои истиқлолият гуфтан ҷоиз аст, ки корҳои таълимӣ ва омодакунии кадрҳои соҳибтаҳассус боз ҳам инкишоф дода шавад ва теъдоди муҳассилини ин муассисаҳо сол аз сол бояд зиёд шавад.

Бо вучуди ин дар самти мазкур мушкилиҳои зерин ба чашм мерасанд:

1. Норасоии мутахассисони варзида дар баъзе соҳаҳои мусиқии касбии тоҷик.
2. Таъминоти моддӣ–техникии муассисаҳои таълимии мусиқӣ ва ансамблҳои мусиқии касбӣ.

Дар марҳилаи нави рушди давлату давлатдорӣ тоҷикон таваҷҷуҳ бештар ба эҳё ва нигоҳдорию густариши афкори мусиқии халқи тоҷик зоҳир карда шудааст. Гуфтаҳои боло шаҳодат медиҳанд, ки дар даврони муосири рушди соҳаи фарҳанг барои ривочу равнақи афкори мусиқии тоҷик чӣ дар дохил ва чӣ берун аз ҷумҳурии чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ-мусиқӣ ташкил ва гузаронида шудаанд. Мероси ғании моддӣ ва маънавии санъати мусиқии тоҷик имкон дод, ки дар марҳилаи нави рушди ҷомеа ҳамаи жанрҳои мусиқӣ дар кишвар баробар рушд кунанд. Махсусан, жанрҳои классикии санъати мусиқии халқи тоҷик бештар дар маркази диққати аҳли ҳунар, эҷод ва кормандони фарҳанги кишвар қарор доштанд[6-М].

Дар ин росто ходимон, кормандони фарҳанг оҳангсозон ва санъаткорони тоҷик корҳои зиёди эҷодиро ба сомон расонида, санъати волои мусиқии тоҷикро дар сатҳи байналмилалӣ бо сифати нав ва сатҳи баланд муаррифӣ намудаанд. Чорабиниҳои асосии фарҳангии муаррифгари афкори мусиқии миллии тоҷик фестивал-озмунҳо, концертҳо ва сафарҳои ҳунарии дастаҳо ва ансамблҳои мусиқӣ маҳсуб меёбанд. Ҳамин тариқ, дар ҳамкорӣ бо кишварҳои дигар дар самти равнақи афкори мусиқӣ ва тақвияти касбии мутрибон, эҷодиёти асарҳои мусиқӣ ҳамкориҳои судманд ба роҳ монда шудаанд.

Доир ба вазъи санъати синамои тоҷик дар асоси маводи гуногуни ҳисоботӣ, матбуоти даврӣ, адабиёти илмӣ маълум мешавад, ки дар соҳа дар даврони солҳои аввали соҳибистиклолӣ мушкилиҳои зерин ҷой доштанд:

- норасоии техника ва технологияҳои муосири истехсол ва ба наворгирии филмҳо, яъне заминаи сусти моддӣ-техникӣ;
- кофӣ набудани самти маблағгузорӣ ва воситаҳои молиявӣ барои рушди соҳаи синамо;
- дар сатҳи минтақавӣ ва маҳалӣ ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани зерсохтори саноати синамо;

- рақобатпазир набудани истеҳсоли филмҳо ва ба талаботи стандартҳои муосири ҷаҳонӣ мутобиқат накардани он;

- ҳавасмандгардонии сусти моддӣ-маънавии мутахассисони соҳа ва нарасидани кадрҳои баландиҳтисос дар саноати синамо ва ғайра[3-М].

Ҳамин тариқ, бояд гуфт, ки санъати синамои тоҷик дар давраи истиқлолият ба марҳилаи нави рушди худ ворид гардидааст. Дар ин росто мушкилиҳои зиёдеро паси сар намуда, мутахассисони соҳа бо имкониятҳои мавҷуда аз даҳсолаи аввали соҳибистиқлолӣ ба филмофарӣ пардохтанд. Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри ба низом даровардани фаъолияти бомароми самараноки санъати синамои тоҷик чанд санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ қабул ва тасдиқ карда шудаанд.

Ҳамчунин барои рушди бомароми санъати синамо ҳамкориҳои техникӣ, технологӣ, эҷодӣ, касбомӯзӣ, аз худ кардани забони кино ва дигар масъалаҳо бо синамогарон, коршиносон, коргардонҳои варзидаи кишварҳои дуру наздик зарур аст. Синамогарони тоҷик дар ин самт дар марҳилаи нави рушди синамо бо синамогарони кишварҳои хориҷӣ ҳамкорӣ намуда, корҳои зиёде ба сомон расонидаанд. Дар қорҷӯбаи ин муносибатҳои байналмилалӣ синамобазмҳои байналмилалӣ ба монанди “Дидор”, “Фачр”, фестивали синамои Лаҳистон “Висла”, кинофестивали байналмилалии «International Film Festival» дар Ҳиндустон, кинофестивали байналмилалии “Кинотавр” ва ғайра тавонистанд, ки на танҳо кишварҳои дуру наздикро ба ҳамкорӣ ҷалб намоянд, балки дар доираи ин ҳамкориҳои судманд дар соҳаи синамои тоҷик ба ҷараёни нави кору фаъолияти соҳа ноил гарданд.

Чунончӣ айён гардид, ки асосан дар давраи мавриди тадқиқ синамогарони тоҷик дар доираи Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон, муассисаи давлатии синамо ва видеои “Тоҷиккино” ва студияи давлатии “Тоҷикфилм” ба ҳамкориҳои зиёди судманд бо синамогарони кишварҳои дуру наздик ноил гарданд. Ин ҳамкориҳои хориҷӣ боиси рушди кинои ҷавони тоҷик гардидаанд.

Ҳамин тариқ, ба хулоса омадан мумкин аст, ки санъати синамои тоҷик комилан ба марҳилаи нави рушди худ қадам гузоштааст. Синамогарони тоҷик тамоми нерӯи зеҳнии худро баҳри пешбурди соҳа сарф намуда, навгониҳои техникаю технологияи банаворгирӣ ва истеҳсоли филмҳои навро қорӣ намуда истодаанд. Аммо ин чораҳо ва пешравиҳои синамои тоҷик ҳоло кофӣ ва қоноеъкунанда нестанд [3-М, 5-М].

Дар соҳаи синамои тоҷик муассисаҳои “Тоҷикфилм”, “Тоҷиккино” дар сохтори Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият мекунанд. Дар тавозуни “Тоҷиккино” кинотеатрҳо, дастгоҳҳои сайёри кинонамоишдиҳӣ, нурафканҳо ва дигар таҷҳизоти зарурӣ қарор доранд. Ин муассисаҳо аз ҳисоби маблағҳои бҷетӣ филмҳои ҳунарий, мустанад, кӯтоҳметраж, тасвириро ба навор гирифта, истеҳсол мекунанд.

Аммо дар ин соҳаи мазкур мушкилиҳои зерин қой дорад:

- маблағгузори мавҷуда ва вазъи умумии молиявӣ қоноеъкунанда нест. Зеро бо пешрафти техникӣ- инноватсионӣ талаботи тамошобинон боло рафта, истеҳсоли филмҳои рақобатпазир маблағи бештарро талаб мекунанд;

- техникаю технологияи муосири рақамӣ, мултимедӣ, видеоӣ, шабакаи байналмилалии Интернет омилҳои асосии қоҳишёбии тамошобинони кинотеатрҳо гардидаанд;

- нигоҳдорӣ ва барқарорсозии захираи кинои тоҷик, ки аз филмҳои гуногун иборат аст ва фонди “Тоҷиккино”- ро ташкил медиҳад, пурра ба талабот ҷавобгӯ нест;

- корхонаи “Тоҷиккино” бо сабаби нарасидани маблағҳои зарурӣ наметавонад, ки филмҳои миллии истеҳсолшударо паҳн кунад ва ба маърази тамошобинон пешниҳод намояд. Инчунин имкон надорад, ки биноҳои кинотеатрҳоро таъмир кунад ва таҷҳизоти заруриро харидорӣ намояд. Яъне фаъолияти оинномавии корхона ба талаботи замон ҷавобгӯ нест;

- кинотеатрҳои дар тавозуни “Тоҷиккино” қарордошта ба таъмири асосӣ ва таҷҳизонӣ ниёз доранд.

Омода намудани мутахассисони баландхтисос ва такмил додани тахассуси кормандон яке аз масъалаҳои асосӣ ва ҷиддии ҳама гуна соҳа маҳсуб меёбад. Дар соҳаи синамои тоҷик низ дар марҳилаи нави рушд ин мушкилӣ ҷой дорад, ки омилҳои он чунинанд:

- “Тоҷикфилм” ба чунин мутахассисон ниёз дорад: филмноманависон, коргардонҳо, садобардор, танзимгарони синамо, танзимгари садо, наворбардорон, коргардони овоз, пардозгари филм ва рассомон.

- “Тоҷиккино” ниёз ба чунин мутахассисон дорад: кормандони техникӣ, киномеханик, тарҷумони филмҳо, танзимгари симо ва садо, киношинос, мененҷер, коргардони овоз, муҳандис, рассом ва тарроҳ;

- ҷалби бештари мутахассисони соҳа чӣ дар дохил ва чӣ дар хориҷи кишвар ба фаъолияти филмофарӣ.

Баҳри беҳбуд бахшидан ба фаъолияти соҳа густариши ҳамкориҳо дар самти омода намудани мутахассисон зарур аст, ки бо кишварҳои Россия, Фаронса, Англия, Италия, Эрон, ИМА ва дигар давлатҳо шартномаҳо доир ба таҳсилоти олии касбӣ ба имзо расонида шаванд. Дар ҷумҳурии мо танҳо муассисаи давлатии таълимии ДДФС ба номи М. Турсунзода ба тайёр намудани баъзе мутахассисони он соҳа машғул аст, ки ин нокифоя аст. Аз ин рӯ, ҳоло дар соҳаи синамо омода кардани кадрҳои баландхтисос ва истеҳсоли филмҳои дар бозори кино рақобатпазир ба роҳ монда нашудааст[1-М, 9-М].

2. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар солҳои охир саноати истеҳсоли филмҳо ба давраи нави ривочу равнақи худ ворид шудааст. Истеҳсол, мазмун, мундариҷа, сифат ва касбияти филмофарӣ беҳтар гардидааст. Солҳои охир филмҳои тозаэҷоди синамогарони тоҷик дар синамобазмҳои байналмилалӣ соҳиби ҷоизаҳои гуногун гардидаанд. Аммо то ҳол чунин мушкилот ҷой доранд:

- норасоии техника ва технологияҳои муосири истеҳсол ва ба наворгирии филмҳо, яъне заминаи сусти моддӣ-техникӣ;

- кофӣ набудани самти маблағгузорӣ ва воситаҳои молиявӣ барои рушди соҳаи синамо;

- дар сатҳи минтақавӣ ва маҳалӣ ба талаботи муосир ҷавобгӯ набудани зерсохтори саноати синамо;

- рақобатпазир набудани истеҳсоли филмҳо ва ба талаботи стандартҳои муосири ҷаҳонӣ мутобиқат накардани он;

- ҳавасмандгардонии сусти моддӣ-маънавии мутахассисони соҳа ва нарасидани кадрҳои баландхтисос дар саноати синамо ва ғайра.

- баррасӣ намудани вазъи театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият.

- муайян намудани вазъи муосир ва пешомадҳои рушди фарҳанг ва мақоми соҳаҳои санъат дар баланд бардоштани сатҳи фарҳанги аҳолии ҷумҳурӣ.

- инъикоси фаъолияти театри тоҷик ва муайян намудани душвориҳои мушкилот вобаста ба рушди он.

- оиди мустаҳкам намудани пояи моддӣ – техникаи театрҳо чораҳои мушаххас андешида шаванд;

- таҳия ва амалӣ намудани барномаи давлатии ба ҷумҳурӣ даъват намудани мутахассисони баландхтисоси соҳаи санъати мусиқӣ аз дигар кишварҳо

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия ба таъби расидаанд

[1-М] **Яқубшоев А.Х.** “Парасту”- зодаи Истиқлолият / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми донишгоҳимиллии Тоҷикистон. - №3/5 - Душанбе, 2017. – С. 153-159.

[2-М] **Яқубшоев А. Х.** Театральное искусство суверенного Таджикистана и вклад театров в развитие общей культуры населения / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- №2 - Душанбе , 2018. –С. 73-80.

[3-М] **Яқубшоев А.Х.** Санъати синамои тоҷик дар солҳои истиқлолият ва тамоюли рушди он / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. № 8 - Душанбе, 2019. - С.212-216.

[4-М] **Яқубшоев А. Х.** Театральное искусство в Республике Таджикистан: прошлое и настоящее развитие / **А. Х. Яқубшоев** // Вестник науки. - №12(57) – Тольятти, 2022. - С.576-589.

[5-М] **Яқубшоев А. Х.** Нақши фестивал-озмуни “Дидор” дар густариши ҳунари синамои тоҷик / **А. Х Яқубшоев** // Паёми Донишгоҳи забонҳо. - № 2 (50). –Душанбе, 2023.- С. 278-282.

[6-М] **Яқубшоев А. Х., Расулиён Қ.Р.** Возрастание роли театрального искусство в современном обществе. / **А. Х Яқубшоев, Қ.Р. Расулиён** // Паёми Донишгоҳи забонҳо. - № 4 (52). –Душанбе, 2023.- С. 268-275.

Мақолаҳои дар дигар нашрияҳо ба ҷоп расида:

[7-М] **Яқубшоев А. Х.** Фарҳанги миллии зинатбахши ҷаҳон аст / **А. Х. Яқубшоев** // Тоҷикистон.- №7 - 2015. - С. 17-22.

[8-М] **Яқубшоев А. Х.** Нақши Фестивал - озмунҳо дар пешрафти санъати саҳнавӣ / **А. Х. Яқубшоев** // Тоҷикистон - №10, 2016. - С.16-21

[9-М] **Яқубшоев А. Х.** Развитие театрального искусство в годы независимости Республики Таджикистана. / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми Донишкадаи забонҳо. - №2-3 (26-27), - Душанбе, 2017. – С. 82-90.

[10-М] **Яқубшоев А. Х.** Муносибати синамогарони тоҷик бо синамогарони кишварҳои хориҷа. / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми Донишкадаи забонҳо. - №2-3 (26-27), Душанбе, 2017. – С. 82-90.

[11-М] **Яқубшоев А. Х.** Саҳми театрҳои касби дар рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон / **А. Х. Яқубшоев** // Пайёмномаи фарҳанг. - №3 соли 2018. – С.52-56.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК 792.5 (091) (575.3)

На правах рукописи

ЯКУБШОЕВ АФРУЗ ХУБОНШОЕВИЧ

**ИСТОРИЯ СЦЕНИЧЕСКОГО ИСКУССТВА, МУЗЫКИ И КИНО
ТАДЖИКИСТАНА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ (1991-2016)**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени доктора философии (PhD), доктора по специальности 6D020301 – Отечественная история (история таджикского народа)

ДУШАНБЕ – 2024

Диссертационная работа выполнена на кафедре истории таджикского народа исторического факультета Таджикского национального университета

Научный руководитель: **Расулиён Каххор Расул** – доктор исторических наук, профессор кафедры история таджикского народа Таджикского национального университета

Официальные оппоненты: **Набизода Вахоб Машраб** – доктор исторических наук, професор кафедры отечественная история и религиоведения Худжандского Государственного Университета имени Б. Гафурова
Таваров Мухамадулло Султонович – кандидат исторических наук, заведующий отделом информации официального издательства Республики Таджикистан, газеты “Джумхурият”

Ведущая организация: **Государственный институт культуры и искусства Таджикистана имени М. Турсунзоде**

Защита состоится 2 мая 2024 года в 13:00 часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-035 по защите диссертаций на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора по специальности при Институте истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша Национальной академии наук Таджикистана, по адресу: 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33.

С диссертацией можно ознакомиться в Центральной библиотеке им. Индиры Ганди Национальной академии наук Таджикистана (734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33) и на официальном сайте Института истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша Национальной академии наук Таджикистана (www.institute-history.tj)

Автореферат разослан « ____ » _____ 2024 года

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
д.и.н., профессор**

Иброхимов М. Ф.

ВЕДЕНИЕ

Актуальность темы диссертации. Республика Таджикистан после распада Советского Союза унаследовала культурную модель, в которой национальная культура смешалась с общими стандартами европейской культуры, включая российскую культуру. Мощь Советского Союза, несомненно, способствовала развитию культуры республик, особенно Таджикистана, однако после распада Советского Союза и провозглашения государственной независимости в сентябре 1991 года в Республике Таджикистан из-за тяжелого социально-экономического и политического кризиса сфера культуры и искусства столкнулась с серьезными проблемами. Так как в результате полного паралича правящей социалистической системы область культуры в своем развитии столкнулась со многими препятствиями. Помимо этой кризисной ситуации, гражданская война 1992-1997 годов негативно повлияла на культурную жизнь республики и породила новые проблемы.

Изучение и составление выводов по вопросам истории таджикского сценического искусства, музыки и кино является одной из важных элементов сферы культуры, важной с точки зрения исторического прогресса общества и имеющей научное значение и имеет теоретическую и практическую сущность. Данное направление исследования охватывает состояние развития театрального искусства, музыки и кино, и рассмотрение этих вопросов является одним из актуальных вопросов духовной жизни современного таджикского общества.

Актуальность темы исследования заключается в том, что, несмотря на многочисленные достижения в области таджикской культуры, существует также множество проблем, недостатков, решение которых невозможно без научного анализа, реальной оценки и практических рекомендаций. Таким образом, необходимость изучения данного вопроса определяется в следующих аспектах:

во-первых, в театральном искусстве Таджикистана в конце 90-х годов в результате трудностей на несколько лет прекратили работу профессиональные театры, и только усилиями и инициативой Правительства Республики Таджикистан была восстановлена работа театров и большое внимание начали уделять укреплению их материально-технической базы. За годы независимости были созданы новые студии;

во-вторых, в годы независимости произошли существенные изменения в области музыки, но в этот период усилилась миграция высококвалифицированных кадров из симфонических оркестров и музыкальных учебных заведений. Танцоры, певцы и артисты оперы и балета покинули страну, в результате чего были распущены филармонические ансамбли симфонических и камерных оркестров. Однако, несмотря на все материальные и моральные трудности, Правительством Республики Таджикистан были приняты практические меры по развитию и восстановлению сферы культуры, разработаны и утверждены соответствующие нормативно-правовые акты в этой сфере;

в-третьих, в искусстве таджикского кино положение было не лучшим, а проблемы и недостатки этой области аналогичны театральному искусству. В этой сфере по-прежнему не хватает высококвалифицированных кадров, технических средств, средств для разработки и производства художественных и документальных фильмов.

Правительство республики постепенно получило возможность восстановить отдельные направления культуры и развивать их. В связи с улучшением экономической ситуации ежегодно выделялись и тратились большие деньги на восстановление и дальнейшее развитие культурной сферы. Таким образом, выбранная тема исследования «История сценического искусства, музыки и кино Таджикистана в годы независимости (1991-2016)» является актуальной, изучение, анализ и заключения помогут изучить нюансы истории дальнейшего развития сферы культуры.

Степень изученности темы. Научные исследования таджикских историков по этой теме занимают ключевое место в анализе развития культурной сферы Республики Таджикистан. Поэтому научную литературу по данной теме можно разделить на

следующие группы: статьи,¹ книги², брошюры³, диссертации⁴ и другие письменные материалы об общем состоянии искусства были изучены и исследованы.

В трудах, статьях и выступлениях Основателя мира и национального единства, Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона уделено особое внимание этим отраслям культуры, которые имеют важное значение в исследовании проблем и вопросов исследуемых областей.

В первую группу вошли произведения, статьи, отчеты, выступления и ежегодные послания Основателя мира и национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона к Маджлиси Оли страны⁵, основные вопросы истории и культуры таджикского народа с древнейших времен до наших дней, установление мира и национального единства, этапы устойчивого развития страны, реализация стратегических задач государства, основные направления развития Таджикистана: внешняя политика, сотрудничество в странах СНГ, сотрудничество с международными и региональными организациями, реализация региональной политики Таджикистана в области реабилитации и развития искусства.

Во вторую группу входят статьи и брошюры, которые напрямую связаны с проблемами искусства в независимом Таджикистане. Следует отметить, что Абдулхамид Самедов в своей статье «И победа, и поражение»⁶ приводит общие сведения о культурной жизни страны. Шамсидин Солехов в своей статье прокомментировал развитие литературного искусства.⁷ Фарзонаи Файзали прокомментировала состояние таджикского кино в период независимости в своей статье «Достижения таджикского кино». «Этому же кинотеатру нужна серьезная поддержка»⁸. Низам Нурджонов⁹ высказал своё мнение в нескольких статьях о проблемах и причинах ослабления профессиональной деятельности театров страны. Также о деятельности театров и конкурсов в данном контексте Харамгули Кодир¹⁰ предоставила интересную информацию в своих статьях. В статье Назими Нурзад¹¹ был затронут вопрос о связи театра с общественной жизнью. Раънои Мубориз¹² и Курбан Сабир¹³ в своих научных статьях также обсуждали состояние таджикского искусства и

¹Рачабов, А. Тахкик ва баррасии хунароҳои бадеӣ дар замони истиқлолият: масоили назарӣ ва дурномаи пажӯҳиш. [Матн] // Конфронси илмӣ- назариявӣ, бахшида ба 20- солагии истиқлолияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Маводҳои конфронс). Душанбе -2011. С.76 – 78., Табаров, М. Театр ва истиқлол. [Матн] / М. Табаров. //Тоҷикистон, 2011, № 5 .С. 47-49; Рахимов А. Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст. [Матн] / А. Рахимов // Тоҷикистон 2009-№ 10 С. 8-9;

²История таджикского народа. [Текст] Том VI (Новейшая история) Глава VI – Душанбе: «Империял Групп», 2011. С. 574-593, Нурджанов Н., Кабилова Б. Музыкальное искусство Памира. в пяти книгах (на русском яз, резюме на таджикском, английском яз., с нотами) [Текст]. Бишкек - 2015, Каримова, Р.Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). [Текст] / Р. Каримова- Душанбе: «Дониш». 2013.-С. 212; Акрамова, С. Х. История и историография музыкального искусства Таджикистана в первой половине XX века. [Текст] / С.Х. Акрамова, Душанбе: ТНУ, 2015 - 144с; Акрамова, С. Х. Аз таърихи фарҳанги мусиқии халқи тоҷик. [Матн] / С. Х. Акрамова, -Душанбе, 1997. - 150 с.

³Абдурахмонов, А, Абдулкайсов, Ш. Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн] - Душанбе: “Истеъдод”.- 2012 .С. 60.

⁴Рустамов, Д. А. Профессиональная традиционная песенно-музыкальная культура населения Северного Таджикистана на рубеже XX-XXI вв. [Текст] дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Худжанд, 2012. - 183 с.; Табаров, М.С. Отражение исторических событий в современной таджикской театральной культуре: Годы независимости. [Текст]. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02:- Душанбе, 2006. - 174 с.; Муминова, Х.А. Вклад женщин в развитии музыкальной культуры Таджикистана во второй половине XX – начале XXI вв. [Текст] дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: Душанбе, 2014. - 150 с.; Табаров М. С. Отражение исторических событий в современной таджикской театральной культуре: Годы независимости. [Текст] дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2006. - 147с.; Абдухамидов, Ф. Развитие культуры Республики Таджикистана в годы независимости (1991-2016). [Текст] Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2016. - 191с.

⁵Рахмон Э. Таджикистан: десять лет независимости и национального единства. В 4-х томах. [Текст]/ Э. Рахмон. - Душанбе: Шарки озода, 2001; Рахмон Э. Независимость Республики Таджикистан и возрождение нации. В 7 томах. [Текст]/ Э. Рахмон. - Душанбе: Шарки озода, 2002-2009; Рахмон Э. Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллии. Иборат аз ҳафт ҷилд. [Матн] / Э. Рахмон. - Душанбе: Шарки озода, 2002-2008; Раҳмонов Э. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллии ва бунёдкорӣ. Иборат аз се ҷилд. Ҷилди аввал. [Матн] / Э. Раҳмонов. -Душанбе: Ирфон, 2001. – 512 с.

⁶Самадов А. Ҳам зафар ҳамшикаст / А. Самадов. [Матн] //Садои шарк. 2006. № 4. С.13.

⁷Солехов Ш. Назаре ба адабиёти даврони истиқлолият. [Матн] / Ш. Солехов. //Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2006. № 3. С. 72.

⁸Фарзонаи Ф. Дастовардҳои кинои тоҷик. [Матн] / Ф. Фарзонаи. //Ҷумҳурият. 2014. - 3 янв., Боз ҳамон Синамо ба дастгирии ҷиддӣ ниёз дорад. [Матн] //Ҷумҳурият. 2014.- 23 янв.

⁹НурҷоновН. Театр аз роҳбарони бемаъсул то коргардонҳои заиф.[Матн] / Н. Нурҷонов. //Ҷумҳурият. 2015.-15 сент.

¹⁰Нозим Н.Нақши театрҳои ватанӣ ва эҳтиёҷоти иҷтимоӣ. [Матн] / Н. Нозим. //Адабиётвасанъат –2015.-28 май.

¹¹Харамгули К. Барои ороиши сахнаи театр мутахассисон намерасанд. [Матн] /Х.Кодир. //Ҷумҳурият. 2015.- 28 июл. Боз ҳамон; Дидор тарғибгари синамои ҳақиқӣ. [Матн] //Ҷумҳурият. 2014. - 16 окт.

¹²Курбони С. Театр: тамошобиноро набояд зуран ба театр овард. [Матн] / Қ. Собир. //Адабиётвасанъат. 2015. – 14 май.

¹³Раънои М. Боварӣба адабиёт. [Матн] / М. Раънои. //Адабиётвасанъат. 2015. 9 апр.

культуры. Эти авторы высказали свое мнение о достижениях и недостатках отдельных областей культуры и искусства театра, кино, музыки и других.

В третью группу можно включить выпущенные работы и монографии по различным вопросам культурной жизни независимого Таджикистана. Абдурахмонов А., Абдулкайсов Ш. «Профессиональные театры Республики Таджикистан»¹, Абдурашидов А. «О состоянии искусства шашмакома в XX веке и последствиях его развития в начале XXI века»², Каримова Р. Н. «Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.)»³, «Музыкальная жизнь Таджикистана»⁴, Расулиён К. «Взгляд на культурные отношения между Ираном и Таджикистаном»⁵, «Международный фестиваль-симпозиум Фалак»⁶ и так далее. В этих произведениях изучаются и исследуются различные аспекты области культуры и сценического искусства в период независимости.

В четвертую группу входят диссертации, освещающие исторические и научные аспекты культуры в целом. В исследовании состояния культуры Республики Таджикистан заметен вклад доктора исторических наук С.Х. Акрамовой. Автор проводила исследование на тему «Музыкальное искусство в Таджикистане в 20-30 гг.» и в диссертации рассмотрены историография истории музыкальной культуры в Таджикистане, изучены истоки, условия и факторы развития музыкальной культуры таджикского народа в начале XX века. Также в диссертации Акрамовой С.Х. представлена подробная информация по вопросам подготовки кадров, вклада самодеятельных творческих коллективов и народных театров в развитие музыкальной культуры Таджикистана, статуса музыки в профессиональных театрах, опере и балете.⁷ Акрамова С. Х. в своей докторской диссертации «История изучения музыкальной культуры Таджикистана в 1946-2016 годах» объемно рассмотрела предмет истории изучения музыкальной культуры Республики Таджикистан.⁸ В этой диссертации исследователь подробно рассматривает историю средневекового наследия таджикского народа, развитие профессиональной музыки и ее отражение в научной литературе, появление новых направлений и развитие современной таджикской музыки.

Состояние культуры Республики Таджикистан также рассмотрена в диссертации Фирдавси Абдулхамид на тему «Развитие культуры Республики Таджикистан в годы независимости (1991-2016 гг.)» («Инкишофи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991-2016)»⁹, где исследованы вопросы и проблемы проведения реформ в сфере образования, место и положение литературы, музыки и кино в Таджикистане, источники и факторы развития культуры страны в годы независимости периода с 1991 по 2016 годы.

Наряду с тем, Б. Кабиловой по данному вопросу проведено научное исследование по теме «История становления развития композиторского искусства в Таджикистане», которое содержит информацию о становлении таджикской школы композиции, музыкальном наследии таджиков, истории изучения музыкального наследия таджикского народа и развитии композиции в Таджикистане во второй половине XX века и за годы независимости. Кроме того, Б.Т. Кабилова собрала интересную информацию о состоянии профессиональной музыки, подъеме

¹ Абдурахмонов А. Абдулкайсов Ш. «Театрҳои касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон». [Матн] / А. Абдурахмонов, Ш. Абдулкайсов, - Душанбе, «Истеъдод», 2012. - 60 с.

² Абдурашидов А. Рочае ба вази санъати Шашмаком дар асри XX ва паёмдаҳои рушди он дар оғози қарни XXI. [Матн] // Фарҳанги мусиқии тоҷик дар ибтидои асри XXI : авлавияти рушд. - Душанбе, 2010- 39 с.

³ Каримова Р. Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). [Текст] / Р. Каримова – Душанбе: «Дониш», 2013-212 с

⁴ Музыкальная жизнь Таджикистана (1991-2011). [Текст] - Душанбе, 2018.- 223 с.

⁵ Расулиён К. Нигоҳе ба равобити фарҳангии Эрон ва Тоҷикистон. [Матн] – Душанбе, 2004. - 86 с.

⁶ Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ «Фалак». [Матн] Душанбе, 2004: Қўлоб, 2006: Душанбе, 2009. - 52 с.

⁷ Акрамова С.Х. Музыкальное искусство Таджикистана в 20-30-х гг. [Текст] Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 1997. - 157с

⁸ Композитрон ва мусиқашиносони Тоҷикистон: Маълумотнома. [Матн] - Душанбе. 2011, С. 288 с., Акрамова С.Х. История изучения музыкальной культуры Таджикистана (1946-2015 гг.). [Текст] Дисс. ... док.ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2018. - 304с.

⁹ Фирдавси Абдулхамид. Развитие культуры Республики Таджикистан в годы независимости (1991-2016 гг.). [Текст] / Ф. Абдулхамид. - Душанбе – 2016, - 191 с.

композиторского искусства в 70-90-е годы, творчестве таджикских композиторов в годы независимости (1991-2001).¹

В исследовании состояния культуры Республики Таджикистан заметен вклад кандидата исторических наук Р.Н. Каримовой². В своей диссертации автор акцентирует внимание на конкретных аспектах области и анализирует развитие культуры на основе архивных документов, периодических изданий, государственных контрактов, различных организаций и фондов. Диссертация посвящена процессу реализации и результатам реформ в сфере культуры и образования.

Исследователь М. Хасанова в диссертации под названием “Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX – начале XXI вв” приводит подробные сведения об особенностях музыкально-культурного процесса в Таджикистане в 90-е годы XX века и развитии музыкальной жизни Таджикистана в 1991-2011 годах. В этой диссертации также отражена общая классификация музыкальной жизни, деятельность музыкальных учреждений в условиях самостоятельности, формирование новых традиций в музыкальной жизни, музыкально-творческая деятельность, музыкальное образование и наука.³

Другой автор Ш. Арабова в своей диссертации «История таджикского кино во второй половине XX - начале XXI века» исследовала проблему становления и развития кинематографии в советское время и в годы независимости Таджикистана.⁴

Мухаммадулло Табаров посвятил свои исследования развитию театрального искусства в годы независимости. Эта диссертация также написана на основе исторических фактов, архивных документов, в которых обсуждается деятельность профессиональных театров Республики Таджикистан. Автор акцентирует внимание на театральной роли и проблемах искусствоведения и проводит исследования в этой области.⁵

Пятая группа включает периодические издания и статьи. Целью написания таких работ является только отражение увиденных и услышанных событий, и авторы не полностью исследовали предысторию, факторы, причины и последствия, а также значение событий. Несмотря на свои недостатки, эти статьи и работы имеют научное значение и являются важными источниками в освещении политической истории первых лет независимого Таджикистана. В эту группу вошли материалы В. Набиева “Вклад творческой молодежи в развитие культуры и искусства независимого Таджикистана”⁶, Л. Назаровой “Фестиваль оркестров мира: музыкальный марафон”⁷, Н. Нурджонова “Положение таджикского театра”⁸, Ш. Орипова “Новый полет “Парасту” с песней Андалеба”⁹, А. Бабаева “Таджикский мир на шашмаком”¹⁰, К. Расулиён “Международные связи таджикского кино”¹¹; Сотрудничество между иранскими и таджикскими кинематографистами; Экскурсия по культурной территории Таджикистана, А. Рахимов “Признание нации и государства основано на культуре”¹², С. Нури парда, “Сукут”-и гӯё, Давраито чикистони Мухсини

¹ Кабилова Б. Т. История становления развития композиторского искусства в Таджикистане. [Текст] Дис. канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2005. - 175 с.

² Каримова Р. История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.): Автореферат дис. канд. ист. наук. / Р. Каримова. - Душанбе, 2012. - 25 с.

³ Хасанова М.М. Музыкальная жизнь Таджикистана в конце XX- начале XXI вв. [Текст] Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02: - Душанбе, 2017. - 152 с.

⁴ Арабова Ш. История таджикской кинематографии второй половины XX-начала XXI вв. [Текст] / Ш. Арабова, - Душанбе, 2014. - 199 с.

⁵ Табаров, М. Театр ва истиклол. [Матн] / М. Табаров. // Тоҷикистон, 2011, № 5 .С. 47-49.

⁶ Набиев В. Саҳми ҷавонони эҷодкор дар рушди фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол // Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол. [Матн] / В. Набиев, - Душанбе: Эҷод, 2006.

⁷ Назарова Л. Фестиваль оркестров мира: музыкальный марафон. [Текст] / Л. Назарова // Паёмномаи фарҳанг.-2009, №1.- С.15.

⁸ Нурҷонова Н. Вазъати театри тоҷик. [Матн] / Н. Нурҷонова // Садои Шарқ -1991, №1 - С. 121-128.

⁹ Орипов Ш. Парвози нави «Парасту» бо навои Андалеб. [Матн] / Ш. Орипов. // Тоҷикистон 2001, № 5.- С. 30-31.

¹⁰ Бобоев А. Ҷаҳони тоҷикон дар шашмаком аст. [Матн] / А. Бобоев // Садои мардум .-2003,25 июн.

¹¹ Расулиён К. Равобит байналмилалии кинои тоҷик. [Матн] // Адабиётвасанъат. 1988, 2 ноябр; Ҷамқории филмсозони Эрон Тоҷикистон // Омӯзгор, 2001, 1 январ; Сайре дар каламрави фарҳанги Тоҷикистон // Ҷамроғ, 2001, 5 январ.

¹² Рахимов А. Шинохти миллату давлат аз фарҳанг аст. [Матн] / А, Рахимов // Тоҷикистон.- 2009 № 10, С.- 8-9

Махмалбоф, Синергетический реализм”, или таджики на “Кинотавр-24”, Нақшитоҷикондарҷашнвораи “Кинотавр-24”¹, Сангова Х. “Кино вчера и сегодня”.²

Однако следует отметить, что не все аспекты развития сценического искусства и в целом культуры Таджикистана в период обретения независимости широко исследованы. Так, в вышеуказанной работе, статус культуры и ее воспитательное значение, национальная культура, традициям и мировой культуре и их актуальности уделялось недостаточно внимания. В историографии нет комплексных исследований реформирования культуры и развития искусства, их анализа и оценки.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Связь работы с программами (проектами) и научными темами. Диссертационное исследование «Состояние сценического искусства, музыки и кино в Таджикистане в годы независимости (1991-2016)» выполнено в рамках реализации перспективного научно-исследовательского плана кафедры истории таджикского народа Таджикского национального университета и отдела истории искусство Института истории, археологии и этнографии им. А.Дониша НАНТ.

Цель и задачи исследования. Цель исследования - проанализировать состояние и деятельность театров в стране, развитие сценического искусства в период независимости, статус и роль кино в период независимости, состояние и результаты сценического искусства, выявить достижения и недостатки в этой области и выработать рекомендации. Также актуальной исследовательской задачей является подведение итогов развития театрального, кинематографического, музыкального и сценического искусства Республики Таджикистан за годы независимости (1991-2016 гг.)

В зависимости от цели диссертации решаются следующие задачи:

- Обзор состояния театров Республики Таджикистан в годы независимости.
- Определение современного состояния и перспектив развития культуры и роли искусства в повышении уровня культуры населения.
- Освещение деятельности таджикского театра и выявление трудностей и проблем, связанных с его развитием.
- Демонстрация статуса и роли кинематографии в культурном воспитании, формировании мировоззрения и эстетического восприятия граждан республики.
- Демонстрация вклада молодых специалистов в развитие таджикской музыки.

Тема исследования: История сценического искусства, музыки и кино Таджикистана в годы независимости (1991-2016)

Объект исследования состояние и развитие культурной жизни Республики Таджикистан в 1991-2016 гг.

Хронологические рамки исследования охватывают 1991-2016 годы. Этот период делится на следующие этапы по степени и уровню развития культуры:

1991–1997 годы - период постоянного ослабления всех сфер культуры из-за гражданской войны в стране.

1998–2000 годы - период восстановления и появления новых возможностей для развития сфер культуры.

2001-2016 годы - период укрепления нормативно-правовой базы культурной сферы и принятия долгосрочных программ развития культуры.

Теоретико-методологическая основа исследования. При написании диссертации в качестве методологической основы исследования были использованы труды известных историков и культурологов. Автор использовал сравнительно-исторический метод реалистичного выражения основных направлений и этапов развития культуры Республики Таджикистан в период независимости. При анализе исходного материала

¹РахимовС. “Синергетический реализм”, или таджики на “Кинотавр-24” [Текст] // Азия плюс, № 46 (831), 2013, РахимовС. Нақши тоҷикон дар ҷашнвораи “Кинотавр-24”. // Баҳори Ачам, 17 майи соли 2013., Рахимов С. Нури парда. Главная научная редакция Таджикской Национальной Энциклопедии. [Текст] - Душанбе- 2004, С. 16-19. Маърузан ҳисоботи раиси Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон Ҳақдолов С. М. барои анҷумани XI, бо таҳлили фароғири авзон кинои тоҷикдарсолҳои 2011 -2015.- Душанбе, 2016, С. 37.

²Сангова Х. Синамо дирӯз ва имрӯз. [Матн] / Х. Сангова. // Чумхурият. – 2015, 15 окт.

автор широко использовал метод сравнения, который позволил определить особенности и факторы культурного развития. Также были выявлены положительные и отрицательные аспекты этого процесса, и были даны рекомендации и предложения по устранению существующих недостатков и упущений.

Источниковая база исследования состоит из архивных материалов, законодательных актов, государственных программ, отраслевых отчетов, сборников документов, периодических изданий. По описанию и содержанию их можно разделить на пять групп:

В первую группу входят материалы Центрального государственного архива Республики Таджикистан, Министерства культуры Республики Таджикистан, действующий архив Таджикского общества дружбы и культурных связей.

Ко второй группе относятся законодательные акты, концептуальные и программные документы Правительства Республики Таджикистан и Маджлиси Оли Республики Таджикистан, свод документов и статистических и информационных изданий.

В третью группу входят произведения, выступления и доклады Основателя национального мира и единства, Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона.¹ Эти источники позволили автору изучить и обсудить количественный и качественный процесс развития искусства Республики Таджикистан.

Четвертую группу источников составляют материалы, опубликованные в периодических изданиях: журналах “Тоҷикистон”, “Пайёмномаи фарҳанг”, газеты “Баҳори Аҷам”, “Ҷумҳурият”, “Адабиётвасанъат”².

Пятую группу источников составляют беседы и встречи с руководителями учреждений и деятелями, которые обогащают и дополняют содержание диссертации точными сведениями.

Научная новизна диссертации. Научно-теоретическая новизна исследования отражена в выявлении особенностей и форм развития сценического искусства культуры Республики Таджикистан в период обретения независимости.

Новизна диссертации заключается в следующем:

1. изучены процессы реформы и изменения в сфере культуры
2. определены проблемы и недостатки, выявленные в ходе реализации реформ
3. показаны вызовы и перспективы развития театрального искусства
4. развитие исторического жанра в театральном искусстве и его роль в патриотическом воспитании подрастающего поколения и населения страны в целом.
5. анализируются развитие кино и музыки³ в Республике Таджикистан и определения их роли в культурном воспитании граждан страны

Основные положения выносимые на защиту:

- правительство Республики Таджикистан уделяет большое внимание развитию таджикской национальной культуры;

- в сфере культуры с первых дней независимости с учетом национальных традиций, народных обычаев, богатого опыта прошлого и современных достижений проводились серьезные мероприятия и различные реформы;

- одним из приоритетов государственной политики Республики Таджикистан является культурное сотрудничество между странами мира;

¹Rahmonov, Emomali The tajiks in the mirror of history.V.1 From the Aryans to the samanids/EmomaliRahmonov.-London river editions limited Great Britain,2006.-21бр.; Эмомалӣ Раҳмон Тоҷикон дар оинаи таърих аз Ориён то Сомониён. - Душанбе:«Ирфон», 2012, 676 с.; Эмомалӣ Раҳмон Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди нухум. - Душанбе, «Ирфон», 2013, 632 с. Эмомалӣ Раҳмон Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди даҳум. - Душанбе, «Ирфон», 2016, 568 с. Эмомалӣ Раҳмон Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Ҷилди ёздаҳум.- Душанбе: «Ирфон». 2011, 576с.

²Нурҷонов, Н. Вазъияти театри тоҷик [Матн] // Садои Шарк, -1991 - №1. - С.-121-128.; Мухаммадҷонов А. Мушкилоти театрҳои ҷумҳури [Матн] // Адабиёт ва санъат -1993, 8-феврал.

³Акрамова С. Х. Таърих ва таърихнигории санъати мусиқии Тоҷикистон дар нимаи аввали асри XX (История и историография музыкального искусства Таджикистана в первой половине XX века).- Душанбе: [Текст] ДМТ, 2015. - 144с.;Акрамова С. Х. Аз таърихи фарҳанги мусиқии халқиточик.- Душанбе, 1997.- 150 с.; Акрамова С. Х. Таърихи омӯзиши фарҳанги мусиқии Тоҷикистон (солҳои 1946-2015) (История изучения музыкальной культуры Таджикистана. [Текст] (1946-2015 гг.).-Душанбе: Дониш, 2017.-322 с.

- развитие исторического жанра в театральном искусстве, музыке, кино способствует формированию исторического самосознания нации и усиливает чувство патриотизма;

- анализ ситуации, проблем и перспектив развития искусства

- таджикское кино в наше время способствует его дальнейшему развитию;

- проблемы таджикского театра и сценического искусства в этот период, которые будут преодолены государственными мерами по восстановлению и укреплению этих территорий;

- меры, принятые государством в области культуры, способствовали развитию отрасли и повышению творческого мышления, чувства патриотизма и взаимопонимания всех слоев населения.

Научная и практическая значимость диссертации. Использование материалов, выводов и рекомендаций, представленных в данной диссертации, будет способствовать внедрению эффективных методов развития культуры в Республике Таджикистан в современных условиях. Это исследование было изучено в научном сообществе Республики Таджикистан, и данная диссертация может стать хорошим ресурсом для тех, кто изучает этот вопрос. Содержание диссертации также может служить руководством для сотрудников различных сфер культуры при разработке долгосрочных государственных программ. Материалы исследования могут быть использованы при написании программ, учебников по истории культуры Таджикистана. В то же время его можно широко использовать в качестве источника для подготовки учебных пособий по истории, этике, эстетике, культурологии и т. д.

Личный вклад кандидата состоит из следующих аспектов.

- систематическое определение ценности методологии изучения состояния сценического искусства, музыки и кино в Таджикистане с момента обретения независимости;

- выявление влияния политической, экономической и культурной среды общества;

- рассмотрение общей ситуации в сфере искусства, особенно театра, музыки, кино;

- анализ состояния развития театра, музыки, кино;

- выявление и анализ влияния социокультурной среды на состояние искусства в период независимости;

- рассмотрение существующих проблем в развитии искусства Республики Таджикистан за годы независимости.

Апробация диссертации. Основными особенностями диссертации являются выступления автора на конференциях, семинарах, проводимых в Таджикском национальном университете, Национальном музее Таджикистана, Государственном институте языков Республики Таджикистан имени Сотима Улугзода, а также национальных и международных научных конференциях.

Автор опубликовал десять научных статей по теме диссертации, в том числе четыре научных статьи в изданиях, рецензируемых ВАК Министерства образования и науки РТ.

Диссертация была рассмотрена на расширенном заседании кафедры истории таджикского народа Таджикского национального университета и представлена к защите.

Структура и содержание диссертации. Диссертация состоит из 187 страниц компьютерного текста и состоит из введения, трех глав, шести подразделов, заключения, списка источников и литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении кратко описаны важность и уровень изученности темы, определены цели и задачи исследования, источники и нововведения, основные положения выносимые к защите. Также описывается методология исследования, фиксируется

теоретическая и практическая ценность работы с доказательствами и определяется степень изученности проблемы.

Первая глава диссертации - «Статус театрального искусства в современном обществе» состоит из двух подразделов.

В первом параграфе первой главы, озаглавленной **«Роль театров в развитии культуры Республики Таджикистан»**, исследователь дает подробную информацию об общем состоянии, проблемах и недостатках профессиональных театров Республики Таджикистан за годы независимости.

В этом разделе исследователь отмечает, что сфера культуры и искусства имеет особое значение для развития духовной жизни общества, формирования системы ценностей и национальной этики. С этой целью государство и Правительство Республики Таджикистан разработали и внедрили конкретную политику в этой области для содействия и создания благоприятной среды для развития сектора. На страницах истории проанализировано состояние профессиональных театров Республики Таджикистан накануне независимости с их плодотворной деятельностью и богатым творчеством. Роль искусства огромна в укреплении национального самосознания, уважении к истории наших предков и повышении престижа нашей страны на мировой арене.¹

Искусство, являющееся социальным явлением человечества и признанное сущностью нации в современном обществе независимого Таджикистана, способствует формированию национального самосознания, патриотизма, познания поучительной истории предков и эффективных достижений независимости. Известно, что духовная культура таджикского народа берет свое начало из богатой сокровищницы истории и культуры, которая на протяжении многих лет играла гармоничную роль в ходе исторического существования таджикского народа, в возрождении и продолжении исторического существования нации. «Театр - это духовная связь поколений и считается важной и выдающейся опорой национальной культуры»². Стоит отметить, что после распада Советского Союза театры республики столкнулись со множеством проблем. Причиной ухудшения деятельности театров является, прежде всего, потеря квалифицированных специалистов и их подверженность экономическому кризису. Всё это привело к упадку творческой активности в театрах. Другая причина проблем театров заключалась в том, что гражданская война подорвала культуру Таджикистана, и все эти влияния подорвали творческое пространство театров.

Нестабильность социально-экономической и политической ситуации в стране в 90-х годах прошлого века оказала своё влияние на общественную жизнь.³

В своем выступлении Лидер нации Эмомали Рахмон сказал о театре «Театр - это мощнейшее средство воздействия на человеческий разум, потому что, когда вы видите события жизни на сцене, зрители воображают себя положительными героями и таким образом самостоятельно дополняют свой внутренний мир».

Следует отметить, что невозможно представить культурную жизнь Таджикистана без театра, ведь театр всегда был рядом с народом в самые сложные моменты жизни и сыграл значительную роль в судьбе таджикского народа. Сегодня мы можем назвать десятки известных актеров, которые внесли значительный вклад в развитие таджикского театра и, на этой основе, в развитие нашей национальной культуры».⁴ После провозглашения государственной независимости начался новый этап в развитии таджикского театра. Этот этап раскрепощения литературно-художественного сознания театра - идейная концепция советской эпохи.

Неоходимо отметить, что в театральном искусстве страны возродились специфические факторы, которые были прочно связаны с изменениями,

¹Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 24 апрели соли 2010. - Душанбе, 2010. - С. 30.

²Салимҷонов, М. Фарҳанги маънаӣ ва худшиносии миллӣ. [Матн] / М. Салимҷонов. // Паёмномаи фарҳанг. - 2008, № 11. - С. 3- 6.

³История таджикского народа. Том VI (Новейшая история) [Текст] – Душанбе: «Империял Групп», 2011. С. 586-588.

⁴Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Амфитеатр дар Боғи Ирам (5 сентябрисоли 2011).

произошедшими в общественной жизни. Независимость дала театру не только новую творческую возможность, но и стала серьезным испытанием на пути к сохранению этого искусства и повышению профессионального уровня. В соответствии со временем профессиональные театры добились значительных успехов в возрождении народных театральных традиций, сосредоточив внимание на новых темах, таких как исторические проблемы, направленные на укрепление государства и пробуждение национальной гордости. Театральное искусство Республики Таджикистан в период государственной независимости с особым вниманием сталкивалась и относилась к богатым традициям национальной музыки, литературы, искусства, архитектуры и комплекса традиционной художественной культуры. Опора на лучшие традиции театрального искусства и возвращение на сцену этнографии, народного творчества, национального быта, обычаев и традиций - одно из основных и наиболее ярких направлений деятельности современной таджикской сцены. Наиболее ярко эта тенденция проявляется в постановке театральных постановок в театрах Республики Таджикистан. Кроме того, нам нужно больше внимания уделять театральному искусству и делать новые успехи в этой сфере в соответствии с традициями национальной культуры. Мирный опыт Таджикистана является самым уникальным в мире, и он способствовал разрешению политических конфликтов за короткий период времени. В театральной жизни периода независимости обращали на себя внимание театральные постановки, создававшие не только новые эстетические нормы, но и принципы приспособления театральной жизни к временам рыночной экономики.¹

Исследователь также отметил, что в модели таджикского театра есть переходный период, который в основном связан с будущими поколениями театрального искусства. Если модель театра для взрослых практически не изменилась, то изменилась структура детского театра. В целом количество профессиональных театров в стране не увеличилось, но количественный фактор не влияет на решение существующих театральных задач. Тем не менее были подняты вопросы дальнейшего развития культуры, подготовки молодых кадров, уровня таджикской культуры в современной культурной структуре Таджикистана. Для театра также важно внимание публики, ведь наряду с драматургом, режиссером и актером во время спектакля активна и публика. В связи с этим современные таджикские профессиональные театры испытывают трудности с определением интересов и потребностей зрителей. Сократилось участие интеллигенции в спектаклях, театральных представлениях. Без усилий общества невозможно улучшить состояние театра и театральных постановок. Еще одна проблема современных таджикских театров в том, что режиссеры, драматурги и актеры не повышают свое профессиональное мастерство и не создают новые стили и направления.²

Еще одним фактором дальнейшего развития таджикского профессионального театра является пристальное внимание Правительства Республики Таджикистан к обновлению театров и приданию им статуса национальных. Это еще больше повысит престиж театра и театрального искусства в повышении осведомленности общественности. Все это возможно благодаря государственной независимости Республики Таджикистан и своевременной заботе государства в этой сфере. В настоящее время в стране действует 18 профессиональных театров.³

Также о проблемах, недостатках, недоработках в деятельности профессиональных театров Республики Таджикистан было отмечено, что в репертуаре театров последних лет практически нет места произведениям мировых драматургов. Еще одна проблема театров сегодня – нехватка транспорта. Потому что без транспорта невозможно организовать арт-туры по городам и районам страны и другие культурные мероприятия. Следует отметить, что в творческой работе театров

¹ Абдужабаров, А. Чарующий мир театра. (В честь славного юбилея 70-летие Государственного театра русской драмы им. В.В. Маяковского) [Матн] /А. Абдужабаров, - Изд. «Матбуот» -Душанбе. 2007.- С. 80.

² Народная газета 27 января 2016 года.

³ Хисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016. - Душанбе: Истеъдод, 2016.-С. 121.

много проблем и недостатков, и еще одна проблема - отсутствие сотрудничества между художественными институтами и артистами - композиторами, поэтами и хореографами.

Таджикский государственный академический драматический театр имени А. Лахути за 25 лет независимости добился множества творческих успехов. Сначала театр столкнулся с трудностями экономического кризиса. В том числе, среди проблем, с которыми театр столкнулся в своей деятельности с 1991 по 1999 годы, были следующие:

- увольнение профессионалов, в том числе режиссеров, драматургов, композиторов и актеров, из-за низкой заработной платы и отсутствия жилья;
- несоответствие сцены и недостатки технической оснащённости сотрудников;
- необходимость капитального ремонта театральных зданий с целью улучшения условий труда;
- отсутствие подходящего транспорта для художественных поездок;
- театры не полностью были оснащены оборудованием и компьютеризацией.¹

Таким образом, по общей оценке профессиональной деятельности театров страны можно сделать вывод, что в период независимости, несмотря на многие трудности, театры продолжали свою профессиональную деятельность. Театральное искусство в современном обществе в некоторой степени ослабло из-за развития новых мультимедиа, компьютеров, телевидения и бытовой техники.

Во втором подразделе первой главы «**Вклад республиканских и международных фестиваль-конкурсов в развитие таджикского профессионального театра**» рассматриваются вопросы организации и проведения различных фестиваль-конкурсов в области сценического искусства, как на национальном, так и на международном уровнях.

В истории развития театральной культуры и искусства для поднятия морального духа народа нашей новой независимой республики проведение фестиваль - конкурса «Парасту» и международных конкурсов и фестивалей «Чодари хаёл», «Навруз», ART ORDO, «Art for Peace», фестиваль-конкурса профессиональных театров «Театр оплот мира» вносят весомый вклад в развитие театрального искусства.

Фестиваль-конкурс «Парасту» стартовал в 1988 году по инициативе Министерства культуры Республики Таджикистан и Союза театральных деятелей. Фестиваль - республиканский конкурс профессиональных театров - «Парасту» стал традицией, кардинально изменил курс театров и проводится раз в два года. Этот конкурс не проводится для награждения лучших артистов, а предназначен для популяризации деятельности национального театра.² Следует отметить, что фестиваль-конкурс «Парасту-2001» был организован и проведен из-за экономических недостатков и отсутствия опытных профессионалов со многими недостатками. Следует отметить, что спектакли профессиональных театров создавались в разных жанрах,³ но они не отвечали требованиям времени и современной публики. У этих спектаклей было много недостатков не только в фальшивости и искусственности, но и в боях, поведении героев, их мыслях и языке. Мы гордимся тем, что, несмотря на стоящие впереди задачи, два выдающихся спектакля «Парасту-2001» - «Қиссаи ишқ (История любви)» и «Мой город», поставленные, привели к развитию связей и сотрудничества между разработчиками и драматургами профессиональных театров страны. В фестиваль-конкурсе «Парасту-2001» ценное произведение «Юсуфи гумгашта боз ояд ба Канъон» завоевало Гран-при республиканского фестиваля-конкурса, а в областном фестивале театров Средней Азии и Казахстана.

¹ Архиви чории Театри давлатии академии драмави ба номи А.Лахутӣ //Ҳисоботи эҷодӣ ва молиявии Театри давлатии академии драмави ба номи А. Лахутӣ дар солҳои 1991-1999.

² Бойгонии чории Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов [Матн]// Фаъолияти Театри давлатии ҷавонони Тоҷикистон ба номи М. Воҳидов дар солҳои 1997- 2007.

³ Муҳаммадуллоҳ Т. Лонаи гарми “Парасту.” [Матн] // Т. Муҳаммадуллоҳ // Ҷумҳурият. 2001, 19 апрел.

Отрадно, что в 2005 году была создана благоприятная среда для дальнейшего развития профессиональных театров в стране. В этот период одним из важнейших культурных событий стал Фестиваль-конкурс профессиональных театров «Парасту-2005». Этот фестиваль-конкурс способствовал дальнейшему развитию профессиональных театров страны. Очевидно, что по сравнению с предыдущими годами фестиваль-конкурс «Парасту-2005»¹ создал хорошую основу для улучшения творческой атмосферы театров. В этой связи необходимо отметить, что на конкурс было подано 19 произведений, что на пять работ больше, чем в предыдущем конкурсе.

Следует отметить, что определенные факторы положительно повлияли на деятельность театров страны и определяют перспективы их деятельности, поскольку, по словам известного таджикского театрального критика Низома Нуржонова, «театры должны идти в ногу со временем.» Важно констатировать, что в годы независимости Таджикистана театр музыкальной комедии имени М. Назарова в Хороге, на фестивале-конкурсе профессиональных театров «Парасту» занял первые и вторые места.²

Также необходимо отметить, что профессиональные театры страны участвовали во многих международных фестивалях и конкурсах и были отмечены гран-призами и дипломами. Такие как фестиваль-конкурсы «Парасту», «Навруз», фестиваль-конкурс «Во имя мира», фестиваль-конкурс «АРТ-ОРДО», международный фестиваль-конкурс «Десятилетие Фаджр», фестиваль-конкурс «Чодари хаёл» и другие фестивали, которые, несомненно, будут способствовать развитию сценического искусства.

Следует добавить, что несколько талантливых художников Республики Таджикистан в результате активного участия в конкурсах «Парасту», «Чодари Хаёл», «Навруз», «Арт-ОРДО» и других получили различные дипломы, награды и грамоты. Все это привело к мотивации артистов театра и повышению качества работы профессионального театра Таджикистана. Еще одним аспектом эффективности конкурсов, фестивалей в работе профессиональных театров страны является расширение международного сотрудничества и различные художественные гастроли театральных деятелей, открывшие для артистов страны широкий мир театрального искусства.

В результате исследования и изучения материалов автор пришел к следующим выводам:

1. Театр и театральное искусство, которое является относительно новым направлением искусства в нашей стране, за годы независимости страны, несмотря на существующие проблемы, сохранили и развили свои позиции. События 1990-х годов оказали существенное негативное влияние на этот сектор, что привело к снижению активности профессиональных театров в стране.

2. Правительство Республики Таджикистан, осознавая необходимость театрального искусства для полноценного развития общества и государства в целом, из года в год все больше внимания уделяет дальнейшему развитию театра и театрального искусства.

3. Театральное искусство вносит ценный вклад в обогащение духовной жизни народа страны, ставя исторические спектакли и приближая к жизни народа.

4. Профессиональные таджикские театры играют ключевую роль в возрождении материального и духовного культурного наследия, развитии самопознания, возрождении основных национальных ценностей, истории предков, повышении уровня духовности народа страны с момента обретения независимости. .

5. Также в период государственной независимости Республики Таджикистан театральное искусство сыграло важную и ценную роль в развитии национальной музыки, литературы, изобразительного искусства с учетом исторических и традиционных национальных нюансов.

¹«Парасту» ширма лукавства или уроки самопознания. [Текст] / Азия – плюс, № 51, 2.07.2005.С. 6 – 7. <http://nevs.tj/ru/news/parastu-2005-shirma-lukaustva-ili-uroki-samopoznaniya>.

² «Нигоҳи нав» имсол хираю бенур буд. [Матн]// Адабиёт ва санъат, 9 июли 2015.

6. Учитывая статус театрального искусства, Правительство страны постоянно заботится об улучшении условий труда сотрудников и выделило определенные средства на ремонт и реконструкцию профессиональных театров страны.

7. С юридической точки зрения в сфере театрального искусства произошли существенные изменения, утвержден и принят ряд нормативных правовых актов, регулирующих общую деятельность театров.

8. Коренным образом изменился репертуар театров, поставлены новые постановки, укрепляющие исторические и национальные ценности народа.

9. Существует множество проблем в эффективном функционировании профессиональных театров в стране, в том числе отсутствие необходимых средств и заработной платы персонала, нехватка профессиональных театров с точки зрения современных технологий и так далее.

10. В 90-е годы XX века отъезд многих специалистов из страны привел к упадку театрального искусства.

11. Художественные гастроли театров страны, как в республике, так и за рубежом, способствуют представлению культуры, истории и цивилизации таджикского народа на мировой арене.

12. Республиканские и международные фестивали и конкурсы вносят весомый вклад в развитие профессиональных и творческих способностей профессиональных театральных коллективов.

13. Подобные фестивали и конкурсы способствуют обмену опытом и всестороннему развитию театрального искусства.

14. Культурные соглашения и контракты были подписаны с рядом международных учреждений и организаций, что еще больше расширило полезные связи профессиональных театров.

15. Фестивали-конкурсы в целом полезны для всестороннего развития театров и повышения качества работы, взаимовыгодного сотрудничества, нового творчества, декора и искусства, постановок высокого уровня и т. д.

Во второй главе **«Развитие особенностей таджикского национального музыкального искусства в годы независимости»** рассматривается жизнь музыкальной жизни страны - проблемы, недостатки и успехи отрасли в конце XX - начале XXI веков.

В первом подразделе второй главы **«Усовершенствование и развитие музыкальной мысли таджикского народа в период независимости»** представлена информация о возрождении и развитии музыкальной мысли таджикского народа.

Исследователь отмечает, что музыкальная жизнь республики стала лучше и интереснее после стабилизации политической ситуации в стране. Профессиональные музыкальные учреждения испытали множество материальных и технических трудностей, но их деятельность в этой сфере не прекратилась.

С принятием ряда указов Президента страны и постановлений Правительства Республики Таджикистан в музыкальной культуре произошли существенные изменения. Возрождению и развитию традиционного национального искусства, в том числе «Шашмакома» и «Фалака», государство и правительство, и в частности, Основатель мира и национального единства, Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон уделяют особое внимание. Приняты соответствующие решения и поручения, которые находятся под строгим контролем. В этом направлении видны значительные изменения.

В 2000 г. был издан Указ Президента Республики Таджикистан «О развитии «Шашмакома» в Республике Таджикистан» (12 мая, № 294).¹ Благодаря этому в стране были организованы школы, детские студии, ансамбли макомсаро и проведены фестивали, круглые столы и симпозиумы по Шашмакому. Также было проведено многоплановое исследование «Шашмакома», основными вопросами которого были

¹Фармони Президенти Чумхурии Тоҷикистон №294 [Матн] // «Чумхурият». - 2000. - 20 май

его возникновение, развитие и внедрение. «Шашмаком» - уникальное произведение предков таджикского народа и имеет более чем тысячелетнюю историю.¹ Согласно различным письменным источникам, этот музыкальный жанр был известен в Мавераннахре, Хорасане и Иране как «Хаштмаком», «Дахмаком», «Дувоздахмаком», «Хафтдастгох». Одним из важнейших событий в музыкальной жизни Таджикистана в 1995 и 1996 годах стали гастроли американского дирижера, основателя оркестра Landmarks Чарльза Ансбахера, неоднократно выступавшего на территории бывшего Советского Союза.² В его концертах прозвучали произведения Л. Бетховена - Симфония №3 («Героизм») и №5; Увертюра к опере «Севильский цирюльник» Ж. Россини; отрывки из музыки к истории «Вестсай» Л. Берстайн; Adagio для струнных инструментов С. Барбера; произведение для чтеца и симфонического оркестра - «Портрет Линкольна» А. Коупленда, «Колыбельная песня для струнного оркестра» Дж. Гершвина; «Золотой танец» Т. Шахиди.³

За годы независимости возродился и развился другой музыкальный жанр - фалак. Конкурсы на национальном уровне были организованы и проведены исполнителями фалака страны. В Национальной консерватории Таджикистана создана отдельная кафедра фалак, которая уделяет особое внимание возрождению и дальнейшему развитию этого жанра. Также с целью дальнейшего развития этого жанра были проведены три международных симпозиума и фестиваля. 10 октября 2007 года был объявлен Днем Фалак.⁴ В том же году народный артист Республики Таджикистан Давлатманд Холов открыл школы фалака в Душанбе и Кулябе.

В международном фестивале приняли участие известные таджикские исполнители Фалака Гульчехра Содикова и Давлатманд Холов, труппа «Фалак» под руководством Абдулло Назриева, известные певцы Мусаввар Минаков, Аслигуль Искандарова, Сафар Муродов, Муродбек Насриддинов, Хошимов и другие. Мы гордимся тем, что в этом фестивале и международном симпозиуме «Фалак» приняли участие художники и ученые из зарубежных стран, таких как Афганистан, Иран, Индия, Пакистан, Китай, Узбекистан, Кыргызстан, Казахстан, Туркменистан и Франция. Такие мероприятия внесли большой вклад в продвижение и развитие традиционного и древнего таджикского искусства.⁵

В Республике Таджикистан в 2000-2011 годах проводились конференции, симпозиумы, круглые столы по традиционной музыке. Например, международный симпозиум «Шашмаком в начале XXI века» (Исфара, 2003 г.),⁶ семинар «Шашмаком и его современные формы деятельности» (Душанбе, 2005 г.). Также в 2011 году были проведены мероприятия «Шашмаком и его место в системе образования начала XXI века» (Душанбе, 2006 г.),⁷ Международный симпозиум «Традиционные песни древнего Согда» (Худжанд, 2008 г.) и Фестиваль-международный симпозиум «Шашмаком», посвященный 20-летию Государственной независимости Республики Таджикистан и 100-летию исполнителя Шашмакома Фазлиддина Шахобова⁸, прошли в г. Душанбе в Театре оперы и балета имени С. Айни. В фестивале приняли участие представители Таджикистана, Ирана, Афганистана и Китая. Международный научный семинар «Таджикская музыкальная культура в начале XXI века, приоритеты развития», проведенный в 1999 году, сыграл ключевую роль в создании Национальной

¹ Гафуров Б. Ф. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асриҳои мена. [Матн] - Душанбе- 1983, С-250.

² Московский симфонический оркестр. <http://moscow-symphony.ru/ru/mso/conductors>

³ Музыка мира звучит в Душанбе // Вечерний Душанбе,- 1995, - 17 февраля; И. Сорокина. Дрижёр из США // Народная газета. - 1995,- 25 февраля; Американец в Таджикистане. Программа концерта из личного архива Н. Нурджонова, - 1996, март

⁴ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон “ Дар бораи рӯзи Фалак”.- 8 августи соли 2007-№ 299.

⁵ Мӯсоев, А. “Фалак” дар “Фалак” [Матн] // Тоҷикистон № 3-4, 2008, - С. 11.

⁶ В Исфаре звучит Шашмаком [Текст] // ASIA- Plus.- 2003.-29 мая; Бобоев А. Чаҳони тоҷикон дар Шашмаком аст. [Матн] // Садои мардум.-2003.-25 июн; Шашмаком ва диди нави таҷкикию иҷрой. [Матн] // Адабиёт ва санъат.-2009, 25 июл.

⁷ Азизи Ф. Маком и Фалак как явления профессионального традиционного музыкального творчества таджиков: Автореф. Докт искусств. [Текст] -Новосибирск, 2009.- С. 50.

⁸ Фестивал-симпозиуми байналмилалӣ [Матн] // Адабиёт ва санъат.-2011.-12 май.

консерватории в Душанбе, Академии макома и дальнейшем развитии традиционных таджикских музыкальных жанров, в том числе шашмакома и фалака.

Кроме того, серьезный импульс развитию таджикской музыкальной культуры придали Международный фестиваль «Бахористон», международный фестиваль-симпозиум «Фалак», дни культуры за рубежом, Международный музыкальный фестиваль “Небо Содружества Независимых Государств”, Международный фестиваль «Аржанг» и другие. Из приведенного выше следует, что в целом фестиваль «Бахористон», который является одним из самых ярких явлений культурной жизни страны, привел к дальнейшему развитию музыкального искусства. Фестиваль предоставил возможность выявить исполнительские ресурсы республик-участниц, еще больше укрепить творческое сотрудничество, и на этой основе удалось создать «Интероркестр», который впервые выступил в заключительном концерте фестиваля. Одним из важнейших событий культурной жизни Республики Таджикистан является фестиваль таджикского искусства «Аржанг», который прошел в 2002 году¹ и в работы фестиваля были представлены различные виды искусства, такие как народное искусство (резьба, ремесла, украшения, музыка), а также современные композиции и картины. Эти фестивали приобрели большое общественное значение и оказали положительное влияние на развитие профессиональной таджикской музыки.

Провести этот фестиваль удалось в сотрудничестве с республиками-партнерами в области музыки. Кроме того, между музыкантами возобновились связи, пропавшие после распада СССР. К сожалению, фестиваль Бахористон не проводится с 2011 года.

В рамках фестиваля «Бахористон» прошел круглый стол «Основные направления и проблемы профессиональной музыки в Центральной Азии», на котором обсуждались различные вопросы науки и музыкального образования, концертной деятельности и творческого сотрудничества между консерваториями Центральной Азии и России.

Таким образом, в современной эпохе культурного развития было организовано и проведено множество культурных и музыкальных мероприятий для развития таджикской музыкальной культуры как внутри страны, так и за ее пределами.

В связи с этим таджикские деятели культуры, композиторы и исполнители проделали большую творческую работу и представили высшее искусство таджикской музыки на международном уровне с новым качеством и высоким уровнем.

Основные культурные мероприятия: фестивали-конкурсы, концерты и гастроли музыкальных коллективов и ансамблей представляют таджикские национальные музыкальные идеи. Таким образом, в сотрудничестве с другими странами в развитии музыкальной культуры и укреплении мастерства музыкантов, налажено плодотворное сотрудничество.

Во втором подразделе, второй главе «**Факторы развития музыкального искусство таджикского народа**» исследователь изучил факторы развития профессиональной музыки в 90-е годы XX в. и до 2016 года.

В диссертации говорится, что в 90-е годы XX века таджикская профессиональная музыка, как и другие области культуры, пережила непростой период, и факторы ее развития были отчетливо видны с 2000-х годов. Несмотря на это, композиторы страны в основном создавали свои произведения в концертном жанре. Эти мелодии написаны для национальных инструментов.

В 2006 году в стране насчитывалось 90 музыкальных учебных заведений (2 вуза, 6 колледжей, 2 специальные школы-интернаты республиканской музыки и 80 начальных музыкальных школ). В этих учреждениях обучалось 13 тысяч человек. Отчетный концерт Национальной консерватории Таджикистана, республиканских колледжей прошел на высоком профессиональном уровне.² В 2007-2008 годах в стране действовало 91 учреждение культуры и искусства - 2 вуза - Таджикский

¹Нури вахдат-атрофи фестивали тоҷик “Аржанг”[Матн]// Адабиёт ва санъат. 2002, 14 июн; “Аржанг”//ASIA-Pius.-2002.-23 май; Назарова Л. Гуногуранги фестивал “Аржанг” [Матн] // Народная газета. 2002-12 июня.

²Ҳисобот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2005. // [Матн] Баҳори аҷам – 2006, 14 январ.

государственный институт искусств имени М. Турсунзаде, Национальная консерватория Таджикистана, 6 колледжей культуры и искусств, 2 специальные школы-интернаты республиканской музыки, 37 начальных школ искусств, 36 начальных музыкальных школ.¹

В 2011 году творческий коллектив Таджикской государственной филармонии имени А. Джураев выступил 149 раз для более чем 46 000 зрителей с концертами с участием таджикских народных артистов. В концертной программе международного праздника «Навруз», Фестиваля, Международного симпозиума «Шашмаком» и других праздничных мероприятий приняли участие 114 артистов. Национальный оркестр национальных инструментов представил поклонникам 14 новых произведений и 62 песни. Государственный союз творческих и концертных коллективов провел 52 концертные программы и представил их 34 тысячам зрителей. 33 тысячи сомони было потрачено на приобретение новых музыкальных произведений и костюмов.²

За годы независимости Правительством Республики Таджикистан проделана большая организационная и практическая работа по развитию таджикской музыки. К таким грандиозным событиям исторического и культурного значения относятся фестивали и конкурсы народного творчества. Также за годы независимости после 90-х и начала 2000-х годов количество музыкальных коллективов увеличилось, и для их деятельности и технической поддержки создавалось все больше и больше хороших условий. Были проблемы в работе музыкальных учреждений культуры. Не хватало современного сценического оборудования для усиления звука, освещения и так далее. Концертный зал Таджикской государственной филармонии не полностью отвечал современным требованиям, что привело к низкому уровню концертов и уменьшению количества зрителей. Возникла нехватка учебников по таджикскому языку в деятельности культурных и музыкальных учебных заведений, особенно в области музыки, национальных инструментов, отвечающих требованиям профессиональной музыки - кларнета, фагота, флейты и других. Министерством культуры Республики Таджикистан разработан план мероприятий по развитию музыки на 2008-2014 годы, который предусматривает следующие мероприятия: обеспечение музыкальных коллективов, учреждений культуры, музыкальных школ современными музыкальными инструментами, звуковым оборудованием, доступом на произведения мировой классики и таджикских композиторов.

Сегодня Республика Таджикистан делает устойчивые шаги в направлении реализации великих стратегических задач политической, социальной, экономической, культурной и демократизации общественной жизни. В связи с этим возрастает статус культурных учреждений как центров создания, сохранения, изучения и продвижения набора человеческих знаний в построении нового общества. Целью Республиканского телевизионного фестиваля-конкурса народного творчества «Андалеб» является демонстрация художественных и культурных достижений периода государственной независимости Республики Таджикистан, а для проведения конкурса на высоком организационном и творческом уровне должны способствовать все учреждения, организация и частные лица. Следует отметить, что Республиканский фестиваль-конкурс народного творчества Андалеб стал традицией и ежегодно проводится в Таджикистане, во время которого появляется все больше и больше новых лиц в различных сферах культуры и искусства, возрождая и восстанавливая богатое наследие наших предков. Они представляют миру культурное разнообразие таджикского народа.

Таким образом, план этих мероприятий имел большое значение для развития атмосферы профессиональной таджикской музыки в период независимости. Эти мероприятия и забота Правительства Республики Таджикистан привели к развитию музыкального искусства и достижению творческих успехов.

¹Хисобот дар бораи ҷаёлияти вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007 васамтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2008, - Душанбе: "Матбуот"-2008. С.-89.

²Хисобот дар бораи ҷаёлияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2007 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2008. - Душанбе: "Матбуот", 2009. С.90

Вышесказанное свидетельствует о том, что в современную эпоху развития культуры было организовано и проведено множество культурных и музыкальных мероприятий для развития таджикской музыкальной культуры как внутри страны, так и за ее пределами. Богатое материальное и духовное наследие таджикского музыкального искусства позволило всем музыкальным жанрам страны одинаково развиваться на новом этапе развития общества. В частности, классические жанры музыки таджикского народа были в центре внимания художников, творцов и деятелей культуры страны. В связи с этим таджикские композиторы проделали большую творческую работу и представили высшее искусство таджикской музыки на международном уровне с новым качеством и высоким уровнем. Основными культурными событиями, представляющими таджикскую национальную музыкальную культуру, являются фестивали-конкурсы, концерты и гастроли музыкальных коллективов и ансамблей.

В третьей главе диссертации **«Изменения и новый взгляд в кинематографии Республики Таджикистан»** исследуются вопросы новых тенденций в искусстве кино и зарубежного сотрудничества таджикских кинематографистов.

Первый параграф третьей главы **«Общее состояние киноискусства в независимом Таджикистане в 1991-2016 годах»** ведется всестороннее исследование общего состояния таджикского кино в период независимости. Основатель мира и национального единства - Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в одном из своих выступлений отмечал: «Кино, как основная часть культуры общества, является основным средством пропаганды и распространения в обществе государственной идеологии, и никакой другой вид искусства не может заменить его».¹

В советское время действовал Комитет кинематографии при Правительстве Таджикской ССР со своими структурами: «Таджикфильм», «Таджиккинотехника», «Таджиккинопрокат». Только на киностудии «Таджикфильм» в три смены работали 600 творческих и технических сотрудников. На таджикский язык было переведено и дублировано более 50 советских и зарубежных фильмов, что составило 25% от всей продукции кинорынка Таджикской ССР».²

Из-за гражданской войны многие профессионалы, работавшие в киностудии, уехали из страны, чтобы работать в киноиндустрии других стран, продолжая свою профессиональную деятельность. Большинство операторов, режиссеров, артистов и актеров «Таджикфильма» оставили свою профессию и занялись другими занятиями. Другая группа художников покинули страну и продолжают свою деятельность в Украине, Франции и Германии.³ В этой ситуации «Таджикфильм» был вынужден сократить штат с 550 до 130 человек. Сокращение количества высококвалифицированных кадров, обученных более 10-15 лет, нанесло серьезный удар по отрасли.

Следует отметить, что в связи с экономическими трудностями таджикского кинематографа в 1991-2000 годах сотрудники отрасли расширили использование видеоформатов. В этот период были сняты серии фильмов: «Клевета» (1992) А. Тураева и «Месть пророка» Ю. Юсупова. Из-за отсутствия финансирования отрасли и в целях экономии денежных средств съемки масштабных фильмов на киностудии «Таджикфильм» были остановлены. По словам специалиста области С. Азизовой, в 1997-1998 годах было решено снять серию видеороликов, состоящую из 6-8 частей.

Но после съемок двух фильмов «А я иду навстречу счастью» были остановлены из-за нехватки средств.⁴ Другая причина в том, что специалисты в данной области разделили таджикское кино на две части. То есть фильмы, которые были сняты в Таджикистане, и фильмы, снятые за рубежом. В съемках фильмов на таджикском, узбекском и киргизском языках принимали участие специалисты со всего СССР.

¹ Воситзода М. Кинотеатро кай эҳмегарданд? [Матн] / М. Воситзода. // Чумхурият. - 2012. - 3 мая.

² Сангова, Х. Синамо: дирӯз ва имрӯз. [Матн] / Х. Сангова. // Чумхурият. - 2015. - 15 окт

³ Фарзонаи Ф. Синамо ба дастгирии чиддӣ ниёз дорад. [Матн] / Ф. Фарзона. // Чумхурият. - 2014. - 3 янв.

⁴ Азизова С. Таджикский кинематограф на рубеже XX и XXI веков. [Текст] // Республика Таджикистан в годы независимости (1991-2011). Сб. материалов республиканской научной конференции (Душанбе, 28 октября 2011 г.). - Душанбе: РТСУ, 2012. - С.126.

Однако после образования новых независимых государств ситуация в отрасли полностью изменилась. Возникла дискуссия об отношении и позиции того или иного произведения в кино независимых стран. Современное мировое кино интернационально. Попытки включить кино в сферу государственных интересов и позиций вызвали массу недовольства и споров.

Важно напомнить, что 25-26 августа 1993 года в "Госфильмофонде" Российской Федерации собрались представители тех стран, чьи фильмы хранятся в этом архиве. Форум решил, что коллекция «Госфильмофонда» - это ценное культурное достояние, которое приобрело мировое значение. Фонд обязался создать благоприятные условия для всех творческих работников, историков, кинематографистов, студентов университетов стран-членов и стран-партнеров для использования коллекции. Таджикскую сторону на форуме представлял директор Точикфильм Р. Инояттов.¹

В частности, он отметил, что мировое кино в 1995 году отметило 100-летие образования кинематографии, и эта дата стала основой для объединения кинематографистов республик бывшего Советского Союза. Так, 9 декабря 1994 г. Саммит СНГ принял совместную программу мероприятий по отечественному кинематографу в связи со 100-летием мирового кино. Для проведения мероприятия была создана организационная комиссия, в которую вошли директор Точиккино С. Рахимов и председатель Союза кинематографистов Таджикистана А. Тураев. Совместная программа национальных кинематографических мероприятий, посвященных 100-летию мирового кино, решила ежегодно проводить кинофестиваль и 10-дневные ежегодные семинары в одной из стран СНГ для молодых кинематографистов в столицах стран СНГ.²

Исследования показали, что с 2005 года производство художественных фильмов на киностудии «Таджикфильм» постепенно возродилось. В этот период он сделал свои первые шаги на этом поприще. Мирзоширинов с фильмом «Бути мухаббат» (2004 г.), Д. Рахматова с фильмом «Овора» (2005 г.), С. Кодири снялся в фильме «Махди» (2006 г.) и др.

В годы независимости таджикское кино было сосредоточено на освещении событий дня, причин и событий гражданской войны, постигшей таджикский народ в конце XX века. Фильмы «Дар орзуи падар», «Смерть невинного», «Знак жизни» созданы по произведениям народного писателя Таджикистана Кароматулло Мирзоева.

Для систематизации этого направления, возникла необходимость разработки и принятия новых нормативных актов. За период независимости приняты следующие нормативно-правовые акты: Закон Республики Таджикистан «О культуре»,³ Закон Республики Таджикистан «О таджикском кино»⁴, Закон Республики Таджикистан «О государственном языке Республики Таджикистан»⁵, Закон Республики Таджикистан «О народных промыслах и ремеслах»⁶, Закон Республики Таджикистан «Об авторском праве и защите его прав»⁷, Государственные программы: «Программа развития кинематографии Республики Таджикистан на 2006-2010 годы»⁸, «Программа развития культуры Республики Таджикистан на 2008-2015 гг.»⁹ «Программа развития кино

¹Текущий архив СК РТ. Решение Совещания представителей кинематографических организаций государств, чьи материалы хранятся в коллекции Госфильмофонда СССР. Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). -М., 1997. - С. 32-33.

² Текущий архив СК РТ. «Фонд 100-летия мирового кино» от 9 декабря 1994 г.; Программа совместных мероприятий национальных кинематографий в связи со 100-летием мирового кино. /Материалы о работе Конфедерации Союзов кинематографистов (1990-1997). -М., 1997. -С.39-43; 68.

³Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон- Душанбе,1997. - №23-24.- С.352.

⁴Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2004. -№12. - С.694.

⁵Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2009. - № 553. - 5 окт.

⁶Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2003. - №43. - 1 авг.

⁷Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2009. - №12.

⁸Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи "Барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010". - Душанбе, 2005. - №362. - 4 окт.

⁹Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи "Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015". - Душанбе, 2007. №443. - 23 окт.

Республики Таджикистан на 2011-2015 годы»¹ и другие. Таким образом, в стране возникла основа международного законодательства в области кино.

Важно отметить, что, несмотря на некоторые достижения, в целом за годы независимости таджикское кино отставало от кинематографа других стран Центральной Азии. В своем Послании к Маджлиси Оли Республики Таджикистан в 2015 году Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон заявил: «В связи с этим таджикское кино нуждается в серьезном развитии, в современных документальных и художественных фильмах, реалистично отражающих прошлое и настоящее, изображающих важные вопросы жизни общества, пропагандирующих нравственность и добрые традиции нашего народа».²

В целях продвижения этой важнейшей области культуры и поддержки развития кино в 2005 году Правительство Республики Таджикистан приняло «Программу развития кино на 2006-2010 годы».³ На основе данной программы планируется продвижение отрасли, включая развитие и реконструкцию творческой структуры, улучшение технической базы, внедрение современного оборудования и технологий, переход к кинопроизводству, формирование объединений и творческих коллективов.

Следует отметить, что в Послании Основателя мира и национального единства, Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан в 2015 году были выражены обнадеживающие взгляды на развитие кинематографа. Это совпало с принятием и реализацией «Программы развития кинематографии Республики Таджикистан на 2011-2015 годы».⁴ Президент Эмомали Рахмон о таджикском кино отметил, что «таджикское кино нуждается в серьезном развитии». В связи с этим поручено Правительству Республики Таджикистан рассмотреть уровень и статус реализации «Программы развития кинематографии Республики Таджикистан на 2011-2015 годы», а также условия производства и съемок новых фильмов, обучение и выделение специальных средств.⁵

Пункт 8 этой программы предусматривает, что в период с 2011 по 2015 годы в «Таджикфильме» будет снято 26 художественных фильмов, 65 документальных, 16 комиксов, 13 фильмов для детей, 126 фильмов будут переведены и 135 фильмов будут дублированы. В планах полностью отремонтировать и восстановить 58 кинотеатров ГУП кино и видео, находящихся на балансе «Тоджиккино».⁶

Еще одна проблема в этой сфере - нехватка квалифицированных специалистов. Подготовка специалистов в сфере кино и видео - «Тоджиккино» и Государственной студии «Тоджикфильм» предусмотрена в «Программе развития кинематографии в Республике Таджикистан на 2001-2015 годы». Исходя из пункта 3 этой программы, обучение персонала на местах является одной из важных задач, но эта часть программы не реализована полностью. Исследование показало, что Государственный институт искусств имени М. Турсунзаде Республики Таджикистан - одна из 16 киношкол Ассоциации киношкол. Это Национальная академия имени Т.С. Жургунова Республики Казахстан, Государственный институт искусств и культуры им. С. Торайгырова. Герасимова Российской Федерации, Институт архитектуры Турции, Азербайджанский государственный университет, Государственный институт театра и кино Республики Армения, Турецко-Кыргызский объединенный институт Манас, Государственная академия искусств Беларуси, Нью-Йоркская школа кино. Все проблемы отечественного кино можно решить только с помощью и поддержки государства.

¹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Барномаи рушди синамо барои солҳои 2011-2015” – Душанбе, 2010. - № 572. - 30 окт.

² Пайёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Садои мардум. –2015, 23 янв.

³ Қонуни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Барномаи рушди синамо барои солҳои 2006-2010. – Душанбе, 2005. - №362, 4 окт.

⁴ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи “Барномаи рушди синамо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015” – Душанбе, 2010. - № 572. - 30 окт.

⁵ Пайёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. // Садои мардум. –2015. - 24 янв.

⁶ Воситзода М. Кинотеатрҳо кай эҳё мегарданд? [Матн] / М. Воситзода. // Ҷумҳурияг. - 2012. - 3 мая.

В обучении и повышении квалификации персонала существуют следующие проблемы:

- нехватка определенного количества специалистов в структуре «Таджикфильма», таких как сценаристы, режиссеры, звукорежиссеры, кинематографисты и звукорежиссеры, операторы, процессоры и художники;
- обучение персонала внутри и за пределами страны;
- отсутствует подготовка высококвалифицированных кадров и производство фильмов, конкурентоспособных на уровне кинорынка;

Исследование и анализ различных отчетных материалов, периодических изданий, научной литературы показывают, что в сфере таджикского кино в первые годы независимости существовали следующие проблемы:

- отсутствие современного оборудования и технологий для производства и съемок фильмов, т.е. слабая материально-техническая база;
- недостаточное финансирование и финансовые ресурсы для развития киноиндустрии;
- несоответствие инфраструктуры киноиндустрии современным требованиям на региональном и местном уровнях;
- неконкурентоспособность фильмов и их несоответствие современным мировым стандартам;
- слабое материальное и моральное стимулирование специалистов в данной сфере и нехватка высококвалифицированных кадров в киноиндустрии и т. д.

Таким образом, следует отметить, что искусство таджикского кино к моменту обретения независимости вступило в новый этап развития. В связи с этим, преодолевая множество трудностей, специалисты отрасли, используя имеющиеся возможности, с первого десятилетия независимости уделяли внимание кинопроизводству. Правительство Республики Таджикистан приняло и утвердило ряд правовых актов, регулирующих бесперебойную и эффективную работу таджикского кинотеатра. Также были организованы необходимые организационные и рекламные мероприятия кинематографа в стране.

Важно отметить, что специалисты в области кинопроизводства все больше внимания уделяют национальным, историческим и культурным произведениям нашего народа, и в этом направлении проводится большая работа по продвижению основных национальных ценностей.

Второй параграф третьей главы **«Сотрудничество таджикских кинематографистов с зарубежными странами»** освещает детали творческого и кинематографического сотрудничества таджикских кинематографистов с зарубежными коллегами. Согласно источникам, это сотрудничество в основном проходило в рамках международных кинофестивалей. Сотрудничество таджикских кинематографистов происходит в основном в дни международных фестивалей.

На момент проведения этого кинофестиваля ежегодно из 15-20 стран мира 30-40¹ кинематографистов посетили Таджикистан. В августе 1991 года в Душанбе прошел первый международный кинофестиваль «Соседи». В нем приняли участие кинематографисты из Ирана, Пакистана, России, Афганистана и других стран, где афганский фильм «Пирамард» получил награду. Таким образом, за годы государственной независимости Таджикистана сотрудничество таджикских и афганских кинематографистов вышло на новый этап и приобрело дружеское содержание и характер. С 25 ноября по 4 декабря 1991 года в Душанбе проходило Десятилетие иранских фильмов, в ходе которого фильмы лучших иранских кинематографистов были показаны и оценены таджикскими экспертами и зрителями. Следует отметить, что иранское кино намного более развито, чем таджикское. Поэтому на нынешнем этапе сотрудничества таджикских и иранских кинематографистов вклад иранских кинематографистов весьма значителен.

¹Маърузаи ҳисоботии раиси Иттифоқи синамогарони Тоҷикистон Ҳақдолов С. М. барои анҷумани XI, бо таҳлили фароғири авзон кинои тоҷик дар солҳои 2011 -2015. – Душанбе, 2016, - С. 37.

Международный фестиваль «Дидор» проводится в Душанбе с 2004 года. Цель этой инициативы является, с одной стороны, как независимой страны, иметь свой международный фестиваль, с другой стороны, представить зрителю профессиональные фильмы, с новинками мирового кино, производство кино новыми стилями и методами, поощрение и продвижение оригинальных фильмов, с фильмами из стран СНГ. Одной из основных целей фестиваля было продвижение отечественного кино наряду с зарубежными фильмами среди стран СНГ, Афганистана и Ирана. Афганская сторона участвовала в программе этого кинофестиваля в качестве постоянного партнера Международного кинофестиваля «Дидор». В его программе постоянно демонстрировались новые фильмы афганских кинематографистов. Таджикские зрители в городах Душанбе, Хорог, Худжанд постоянно знакомились с лучшими афганскими фильмами.

За последние десять лет государственной независимости таджикские зрители имели возможность увидеть фильмы афганских режиссеров Сиддика Бармака, Усамы, «Опиумная война», Атик Рахим, Земля и Ясень, Хумаюн Мурувват «Яблоки из рая», Мухаммед Хайдари, Шабнам и Башири Санги «Необратимая дорога», Акрам Бармак «Кабульский мальчик» Хумаюн Поиз «Жертва»¹ и др.

Таким образом, следует отметить, что в рамках кинофестиваля «Дидор» было снято несколько фильмов и налажено плодотворное сотрудничество таджикских кинематографистов. Искусство кино - это область культуры, которая не может развиваться без технического, технологического, творческого, профессионального сотрудничества, владения языком кино и др. Из приведенных выше соображений, фактов и цифр видно, что таджикские кинематографисты много сделали в этом направлении на новом этапе развития кинематографа. В рамках фестиваля «Дидор» смогли привлечь не только страны ближнего и дальнего зарубежья, но и с умением учесть необходимость и суть фестиваля, привлечь множество спонсоров для развития взаимовыгодного сотрудничества в данной сфере.

Искусство таджикского кино в 1991–2016 годах претерпело коренную трансформацию, в которой возникли новые направления. Эти новые разработки и тенденции возникли в сотрудничестве с кинематографистами из разных стран мира и привели к значительным политическим, экономическим, социальным и культурным изменениям в стране. Несмотря на все трудности, недостатки и неудачи, таджикские кинематографисты в первые годы государственной независимости адаптировали таджикское кино к новым изменениям, посвятив всю свою творческую энергию его развитию.

Следует отметить, что искусство таджикского кино к моменту обретения независимости вступило в новый этап развития, и специалисты в этой области посвятили себя кинопроизводству с имеющимися возможностями. Правительством Республики Таджикистан принят и утвержден ряд нормативно-правовых актов с целью упорядочения деятельности таджикского кинематографа. В стране приняты необходимые организационные и рекламные меры. Следует отметить, что специалисты в области кинопроизводства больше внимания уделяют национальным, историческим и культурным произведениям нашего народа, и в этом направлении проводится много интересной работы по продвижению основных национальных ценностей.

Также необходимо развивать техническое, технологическое, творческое, профессиональное сотрудничество, овладение языком кино и другими вопросами с кинематографистами, экспертами, ведущими режиссерами дальнего и ближнего зарубежья. Таджикские кинематографисты проделали большую работу в этом направлении на новом этапе развития кинематографа, сотрудничая с зарубежными кинематографистами. В рамках этих международных отношений в международных кинофестивалях, таких как «Дидор», «Фаджр», кинофестиваль «Польская Висла», Международный кинофестиваль в Индии, Международный кинофестиваль

¹Энциклопедия кино Таджикистана. Авторы- составители Г. Эльбаум, С. Рахимов. – Душанбе: ЭР-граф, 2012. – С. 261.

«Кинотавр» и другие, смогли привлечь внимание не только далеких стран, также это плодотворное сотрудничество в области таджикского кино, необходимо для достижения нового курса работы в этой области.

Как выяснилось, таджикские кинематографисты в рамках Союза кинематографистов Таджикистана, Государственного учреждения кино и видео «Таджиккино» и Государственной киностудии «Таджикфильм» наладили плодотворное сотрудничество с зарубежными кинематографистами. Это зарубежное сотрудничество привело к развитию таджикского кино.

Таким образом, можно сделать вывод, что искусство таджикского кино вступило в совершенно новый этап развития. Таджикские кинематографисты направляют всю свою интеллектуальную энергию на развитие отрасли, внедряя технические и технологические инновации в производство и производство новых фильмов. Однако эти достижения и мероприятия проведенные в сфере таджикского кинематографии, не достаточны.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

6. Основные научные результаты диссертации

Культурная жизнь страны на новом этапе своего развития нуждается в особом внимании общественности, поскольку в современных условиях глобализации и других воздействующих факторов популяризация национальной культуры и ее сохранение являются одной из важнейших исторических задач нашего народа. Мы провели исследование об истории сценического искусства в Республике Таджикистан в 1991-2016 годах, а в ходе изучения состояния сценического искусства рассмотрели вопросы деятельности профессиональных театров, развития музыкального искусства, состояния таджикского кинематографа. Исследовав вопрос, мы пришли к следующему выводу относительно театра и театрального искусства:

1. Театр и театральное искусство, которое является относительно новым направлением искусства в нашей стране, за время независимости страны, несмотря на существующие проблемы, сохранили и развили свои позиции. События 90-х годов очень негативно повлияли на этот сектор, что привело к снижению полноценной работы профессиональных театров в стране[2-А].

2. Правительство Республики Таджикистан, осознавая необходимость театрального искусства для полноценного развития общества и государства в целом, из года в год все больше внимания уделяет дальнейшему развитию театра и театрального искусства.

3. Театральное искусство вносит ценный вклад в обогащение духовной жизни народа страны, ставя исторические пьесы и приближая к жизни народа.

4. Профессиональные таджикские театры сыграли ключевую роль в возрождении материального и духовного культурного наследия, развитии самопознания, возрождении основных национальных ценностей, истории предков, повышении уровня духовности народа страны.

5. В период государственной независимости Республики Таджикистан театральное искусство сыграло важную и ценную роль в развитии национальной музыки, литературы, изобразительного искусства с учетом исторических и традиционных национальных нюансов.

6. Учитывая статус театрального искусства, Правительство страны постоянно заботится об улучшении условий труда сотрудников и выделило определенные средства на ремонт и реконструкцию профессиональных театров страны.

7. С юридической точки зрения в сфере театрального искусства произошли существенные изменения, утвержден и принят ряд нормативных правовых актов, регулирующих общую деятельность театров; Коренным образом изменился репертуар театров, поставлены новые постановки, чтобы укрепить в народе исторические и национальные ценности; Есть много проблем в эффективной работе профессиональных театров в стране[4- А].

8. Уход ряда технических и творческих кадров из страны в 90-е годы XX века привел к снижению эффективности профессиональных театров.

9. Театральные гастроли театров страны, как внутри страны, так и за ее пределами, способствовали представлению культуры, истории и цивилизации таджикского народа на мировой арене.

10. Республиканские и международные фестивали и конкурсы внесли значительный вклад в повышение профессионального и творческого мастерства профессиональных театральных коллективов.

11. Такие фестивали и конкурсы способствовали изучению, обмену мнениями и всестороннему развитию театрального искусства.

12. Культурные соглашения и контракты были подписаны с рядом международных учреждений и организаций, что еще больше расширило полезные связи профессиональных театров.

13. Фестиваль-конкурсы в целом не лишены преимуществ для всестороннего развития театров и повышения качества работы, взаимовыгодного сотрудничества, нового творчества, декора и искусства, постановок высокого уровня и т. д.[1- А].

В музыкальной жизни страны (периоды с 1991 по 2000 год и с 2000 по 2016 год) влияние оказали различные политические процессы. Такими явлениями были события гражданской войны, стабилизация политической ситуации и период восстановления и развития культурной жизни страны. На первом этапе кризисная ситуация полностью подавила отрасль и оказала на нее негативное влияние. В течение этих лет, с изменением политической системы, эти изменения также затронули культурные и музыкальные отношения. Часть талантливых работников отрасли были вынуждены покинуть страну, а часть сменила профессию.

Вторым этапом в области музыкальной культуры стал поиск путей выхода из кризиса. В этом направлении композиторам помогали международные организации и посольства, организовывали симфонические и камерные концерты. При их поддержке были организованы арт-туры. Также в этот период был принят ряд официальных документов, имевших большое значение для развития музыки и культуры Таджикистана. Например, Указ Президента Республики Таджикистан «О дальнейшем развитии жанра «шашмаком» в Таджикистане» от 12 мая 2000 года (объявлен Днем Шашмакома), Указ «О Дне фалака» от 10 октября (этот день объявлен Днем фалака), Постановление Правительства Республики Таджикистан от 10 мая 2003 года «О Национальной консерватории Таджикистана» имели большое значение для дальнейшего развития музыкального искусства в Таджикистане.

По этому поводу мы пришли к следующим выводам [4- А].

1. Музыкальная жизнь Таджикистана в 90-е годы XX века в основном зависела от общественно-политической ситуации. В годы гражданской войны (1992-1997 гг.) пришла в упадок и распад;

2. С 2000 года в музыкальной сфере появились новые традиции, в рамках которых проводятся различные культурные мероприятия, посвященные наиболее популярным профессиональным жанрам таджикской музыки - фалак, шашмаком.

3. В стране очень популярны традиционная, народная, эстрадная, джазовая и эстрадная музыка.

Государственная поддержка и, самое главное, эффективная работа исполнительского искусства будут очень важны и эффективны в реализации рекомендаций и преодолении проблем и недостатков в исследуемых направлениях в области культуры.

Наша независимая страна прилагает усилия для защиты, сохранения и развития профессиональной музыки таджикского народа.

Благодаря независимости и постоянной заботе правительства страны многие деятели в области профессиональной музыки Таджикистана развили искусство нашей национальной музыки в различных жанрах. Это Мастона Эргашова, Саидкул Билолов, Хаётай Муминова, Зехулло Муминова, Бахрулло, Далер Назаров, Фируз

Бахор, Дамир Дустмухаммадов, Амирбек Мусаев, Кудратуллох Хикматов, Хуршед Ниази, Ш. Сайфидинов, Кудратуллох Яхёев, и другие.

Что касается музыкальных учебных заведений страны за годы независимости, необходимо и дальше развивать воспитательную работу и подготовку квалифицированных кадров, и количество студентов в этих учреждениях должно увеличиваться из года в год.

Однако в этом направлении наблюдаются следующие проблемы:

1. Отсутствие квалифицированных специалистов в некоторых областях таджикской профессиональной музыки.

2. Слабое материально-техническое обеспечение музыкальных учебных заведений и профессиональных музыкальных коллективов.

На новом этапе развития таджикского государства и государственности все большее внимание уделяется возрождению, сохранению и развитию музыкальных идей таджикского народа. Вышесказанное свидетельствует о том, что в современную эпоху развития культуры было организовано и проведено множество культурных и музыкальных мероприятий для развития таджикской музыкальной культуры как внутри страны, так и за ее пределами. Богатое материальное и духовное наследие таджикского музыкального искусства позволило всем музыкальным жанрам одинаково развиваться на новом этапе развития общества. В частности, классические жанры музыки таджикского народа были в центре внимания художников, творцов и деятелей культуры страны [6- А].

В связи с этим таджикские композиторы и исполнители проделали большую творческую работу и представили высшее искусство таджикской музыки на международном уровне с новым качеством и высоким уровнем. Основными культурными событиями, представляющими таджикскую национальную музыкальную культуру, являются фестивали-конкурсы, концерты и гастрольные выступления музыкальных коллективов и ансамблей. Таким образом, в сотрудничестве с другими странами в области развития музыкальной культуры и профессионального развития музыкантов, создания музыкальных произведений налажено плодотворное сотрудничество.

Что касается состояния таджикского кинематографа на основе различных отчетных материалов, периодических изданий, научной литературы, то известно, что в первые годы независимости в этой области были следующие проблемы:

- отсутствие современного оборудования и технологий для производства и съемок фильмов, т.е. слабая материально-техническая база;

- недостаточное финансирование и финансовые ресурсы для развития киноиндустрии;

- несоответствие инфраструктуры киноиндустрии современным требованиям на региональном и местном уровнях;

- неконкурентоспособность кинопродукции и ее несоответствие современным мировым стандартам;

- слабое материальное и моральное стимулирование специалистов в данной сфере и нехватка высококвалифицированных кадров в киноиндустрии и т. д [3- А].

Таким образом, следует отметить, что искусство таджикского кино к моменту обретения независимости вступило в новый этап развития. В связи с этим, преодолевая множество трудностей, специалисты отрасли с имеющимися возможностями с первого десятилетия независимости обратились к кинопроизводству. Правительство Республики Таджикистан приняло и утвердило ряд правовых актов, регулирующих бесперебойную и эффективную работу таджикского кинотеатра.

Это также необходимо для планомерного развития кинематографического технического, технологического, творческого, профессионального сотрудничества, овладения языком кино и других вопросов с кинематографистами, экспертами, ведущими режиссерами из дальнего и ближнего зарубежья. Таджикские кинематографисты сотрудничали с зарубежными кинематографистами в этом направлении на новом этапе развития кинематографа и проделали большую работу. В

рамках этих международных отношений международные кинофестивали, такие как Didor, Fajr, Польский кинофестиваль на Висле, Международный кинофестиваль в Индии, Международный кинофестиваль Kinotavr и т. д., Смогли привлечь внимание не только стран дальнего и ближнего зарубежья, но в рамках этого взаимовыгодного сотрудничества в области таджикского кино добиться нового курса работы в этой сфере.

Выяснилось, что в основном за период обучения таджикские кинематографисты в рамках Союза кинематографистов Таджикистана, государственного учреждения кино и видео «Таджиккино» и государственной студии «Таджикфильм» достигли значительного плодотворного сотрудничества с кинематографистами из ближнего и дальнего зарубежья. Это зарубежное партнерство привело к развитию молодого таджикского кино.

Таким образом, можно сделать вывод, что искусство таджикского кино вступило в совершенно новый этап развития. Таджикские кинематографисты направляют всю свою интеллектуальную энергию на развитие отрасли, внедряя технические и технологические инновации в производство и производство новых фильмов[3- А, 5- А].

Однако этих мер и прогресса таджикского кинематографа недостаточно. В сфере таджикского кино учреждения «Таджикфильм», «Таджиккино» действуют в структуре Комитета по телевидению и радио при Правительстве Республики Таджикистан. В «Таджиккино» есть кинотеатры, мобильные кинотеатры, фонарики и другое необходимое оборудование. Эти учреждения производят художественные, документальные, короткометражные фильмы и мультфильмы за счет государственного бюджета.

Однако в этой области есть следующие проблемы:

- Существующее финансирование и общая финансовая ситуация неудовлетворительны. Потому что с техническим и инновационным прогрессом спрос аудитории увеличивается, а производство конкурентоспособных фильмов требует больше денег;
- Современные цифровые, мультимедийные, видео и международные Интернет-технологии стали основными факторами в сокращении количества кинозрителей;
- Обслуживание и восстановление таджикского кино, состоящего из различных фильмов и составляющих Таджикский кинофонд, не полностью отвечает требованиям;
- Таджиккино не может распространять национальные фильмы из-за отсутствия средств. Также нет возможности отремонтировать здания кинотеатра и приобрести необходимое оборудование. То есть уставная деятельность предприятия не отвечает современным требованиям;
- Кинотеатры на балансе «Таджиккино» нуждаются в капитальном ремонте и оборудовании.

Подготовка высококвалифицированных специалистов и повышение квалификации персонала - один из главных и серьезных вопросов в любой сфере. В сфере таджикского кино также существует проблема на новом этапе развития, факторы которой следующие:

- «Таджикфильму» нужны следующие специалисты: сценаристы, режиссеры, звукорежиссеры, кинематографисты, операторы и художники.
- «Таджиккино» нужны следующие специалисты: техники, операторы, переводчики фильмов, редакторы изображений и звука, кинематографисты, менеджеры, звукорежиссеры, инженеры, художники и дизайнеры;
- Необходимо привлечь к созданию фильмов больше профессионалов как своих так и за- рубежных.

Для улучшения деятельности отрасли и расширения сотрудничества в области обучения необходимо подписание договоров о высшем образовании с Россией, Францией, Англией, Италией, Ираном, США и другими странами. В нашей стране только государственное образовательное учреждение ТГИИ имени М. Турсунзаде готовит специалистов в этой области, но этого недостаточно. Поэтому в настоящее

время не ведется подготовка высококвалифицированных кадров в области кино и производства фильмов, конкурентоспособных на кинорынке[1- А, 9- А].

Следует отметить, что в последние годы киноиндустрия вышла на новый этап развития. Продакшн, содержание, качество и профессионализм режиссера улучшились. В последние годы новые фильмы таджикских кинематографистов завоевали различные награды на международных кинофестивалях.

2. Рекомендации по практическому использованию результатов

- нехватка современного оборудования и технологий для производства и съемок фильмов, т.е. слабая материально-техническая база;
- недостаточное финансирование и финансовые ресурсы для развития киноиндустрии;
- несоответствие инфраструктуры киноиндустрии современным требованиям на региональном и местном уровнях;
- неконкурентоспособность кинопродукции и ее несоответствие современным мировым стандартам;
- слабое материальное и моральное стимулирование специалистов в данной сфере и нехватка высококвалифицированных кадров в киноиндустрии и т.д.
- обзор состояния профессиональных театров Республики Таджикистан за годы независимости.
- определение современного состояния и перспектив развития культуры и роли искусства в повышении уровня культуры населения.
- освещение таджикского театра и выявление трудностей и проблем, связанных с его развитием.
- принять конкретные меры по укреплению материально-технической базы театров;
- разработка и реализация государственной программы по приглашению высококвалифицированных специалистов в области музыки из других стран.

СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ СТАТЕЙ СОИСКАТЕЛЯ

А) Статьи опубликованные в научных журналах рецензируемые ВАК при Президенте Республики Таджикистан и ВАК Министерства образования и науки Российской Федерации:

[1- А] **Якубшоев А.Х.** “Парасту”- зодаи Истиқлолият / **А. Х. Якубшоев** // Паёми донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- №3/5 - Душанбе, 2017. – С. 153-159.

[2- А] **Якубшоев А. Х.** Театральное искусство суверенного Таджикистана и вклад театров в развитие общей культуры населения / **А. Х. Якубшоев** // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- №2 - Душанбе , 2018. –С. 73-80.

[3- А]**Якубшоев А.Х.** Санъати синамои тоҷик дар солҳои истиқлолият ва тамоюли рушди он / **А. Х. Якубшоев** // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. № 8 - Душанбе, 2019. - С.212-216.

[4-А] **Якубшоев А. Х.** Театральное искусство в Республике Таджикистан: прошлое и настоящее развитие / **А. Х. Якубшоев** // Вестник науки. - №12(57) – Тольятти, 2022. - С.576-589.

[5- А] **Якубшоев А. Х.** Нақши фестивал-озмуни “Дидор” дар густариши ҳунари синамои тоҷик / **А. Х Якубшоев** // Паёми Донишгоҳи забонҳо. - № 2 (50). –Душанбе, 2023.- С. 278-282.

[6- А] **Якубшоев А. Х., Расулиён Қ.Р.** Возрастание роли театрального искусство в современном обществе. / **А. Х Якубшоев, Қ.Р. Расулиён** // Паёми Донишгоҳи забонҳо. - № 4 (52). –Душанбе, 2023.- С. 268-275.

Б) Статьи в других изданиях:

[7- А] **Яқубшоев А. Х.** Фарҳанги миллӣ зинатбахши ҷаҳон аст / **А. Х. Яқубшоев** // Тоҷикистон.- №7 - 2015. - С. 17-22.

[8- А] **Яқубшоев А. Х.** Нақши Фестивал - озмунҳо дар пешрафти санъати сахнаӣ / **А. Х. Яқубшоев** // Тоҷикистон - №10, 2016.-С.16-21

[9- А] **Яқубшоев А. Х.** Развитие театрального искусство в годы независимости Республики Таджикистана. / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми Донишкадаи забонҳо. - №2-3 (26-27), Душанбе, 2017. – С. 82-90.

[10- А] **Яқубшоев А. Х.** Муносибати синамогарони тоҷик бо синамогарони кишварҳои хориҷа. / **А. Х. Яқубшоев** // Паёми Донишкадаи забонҳо. - №2-3 (26-27), Душанбе, 2017. – С. 82-90.

[11- А] **Яқубшоев А. Х.** Саҳми театрҳои касби дар рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон / **А. Х. Яқубшоев** // Паёмномаи фарҳанг. - №3 соли 2018. – С.52-56.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Якубшоев Афруз Хубоншоевич дар мавзӯи «Таърихи санъати саҳнавӣ, мусиқӣ ва синамои Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият (1991- 2016)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктор (PhD) аз рӯи ихтисоси 6D0203- 01- таърихи ватанӣ.

Калидвожаҳо: санъати саҳнавӣ, мусиқӣ, театр, фарҳангимиллӣ, репертуаритеатр, ҳисобот, жанр, истиқлолият, синамо, коргардон, саҳна, кинофестивал, озмуни Парасту, шашмақом, фалак, афкоримусиқӣ, сенария, ромишгар, овозхон.

Тадқиқоти мазкур ба таҳлилу баррасии масоили вазъи санъати саҳнавии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст. Мубрамияти ин мавзӯ дар он аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз пароканда шудани ИҶШС модели зерсохтори фарҳангие меросмонд, ки омезиши фарҳангҳои миллӣ бо стандартҳои умумии фарҳанги аврупоӣ, аз ҷумла фарҳанги русӣ омехта буд. Иқтидори Иттиҳоди Шӯравӣ, бешубҳа, ба рушди фарҳанги миллии ҷумҳуриҳо, бахусус, Тоҷикистон ҳам мусоидат намуд, вале Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз пошхӯрдани ИҶШС ва эълони истиқлолияти давлатӣ дар моҳи сентябри соли 1991 вобаста ба рухдодани бӯҳрони саҳти иҷтимоӣ–иқтисодӣ ва сиёсӣ дар соҳаи фарҳангу санъати саҳнавӣ ба мушкилоти ҷиддӣ рӯ ба рӯ гашт. Зеро дар натиҷаи қарахтии комили низоми ҳуқуқфармои сотсиалистӣ соҳаи фарҳанг низ дар рушду нумӯи худ ба бисёр монеаҳо дучор гардид. Ҳамчунин бар замми ин вазъи бӯҳронӣ, ҷанги шарвандии солҳои 1992- 1997 ба ҳаёти фарҳангии ҷумҳури таъсири манфӣ расонда, мушкилотҳои нав ба навро ба бор овард.

Дар ин рисола масъалаҳои зерин оид ба ҳолати пешрафти санъати саҳнави мавриди пажӯҳиш қарор дода шудаанд:

- Афзудани мақоми санъати театри дар ҷомеаи муосир;
- Рушди санъати мусиқии тоҷик дар солҳои истиқлолият
- Таҳаввулот дар синамои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар рафти пажӯҳиш самтҳои асосии мавзӯи тадқиқот муайян гардидаанд. Ҳамин тариқ нақши театро дар инкишофи фарҳанг, саҳми фестивал-озмунҳо дар пешрафти кори театри касбии тоҷик, афкори мусиқии халқӣ тоҷик, тамоюлҳои пешрафти мусиқӣ, санъати синамо ва ҳамкори дар ин самт бо кишварҳои хорҷӣ мазмуну мундариҷаи рисолаҳо фаро мегиранд.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Якубшоева Афруза Хубоншоевича на тему «История сценического искусства, музыки и кино Таджикистана в годы независимости (1991-2016)» на получение ученой степени доктора (PhD) по специальности 6Д0203-01-отечественная история.

Ключевые слова: сценическое искусство, музыка, театр, национальная культура, театральный репертуар, отчет, жанр, независимость, кино, режиссер, сцена, кинофестиваль, конкурс “Парасту”, шашмаком, фалак, музыкальная идея, сценарий, музыкант, певец.

Настоящее исследование посвящается изучению и анализу проблем состояния искусства Республики Таджикистан в годы независимости. Актуальность данной диссертации состоит в том, что в Республике Таджикистан после распада СССР в наследие осталась модель инфраструктуры, которая представляла собой смесь национальной культуры и стандартов европейской культуры, в том числе русской. Мощь Советского государства безусловно способствовала развитию национальной культуры республик СССР и в том числе Таджикистана, но после раскола СССР и объявление государственной независимости в сентябре 1991 года в связи с острым общественно-политическим и экономическим кризисом в области культуры и сценического искусства возникали серьёзные проблемы. Так, в результате полного застоя господствующей социалистической системы сфера культуры столкнулась с большими проблемами и недостатками. Также плюс к этому кризисное положение еще углубилось с началом гражданской войны 1992-1997 гг. в республике, которые сильно отразились на культурной жизни республики и привели к возникновению все больших проблем и трудностей.

В диссертации рассмотрены следующие вопросы о положении искусства по развитию этой отрасли культуры:

- Возрастание роли театрального искусства в современном обществе;
- Развитие таджикского музыкального искусство в годы независимости;
- Изменения в искусстве кино Республики Таджикистан.

В ходе исследования были определены основные направления исследуемой темы. Таким образом, роль театров в развитии культуры, вклад фестиваль-конкурсов в развитии деятельности профессиональных театров республики, музыкальная идея таджикского народа, тенденции развития музыки, искусства кино и сотрудничество с другими странами составили содержание диссертации.

ANNOTATION

to the abstract of the dissertation of Yakubshoev Afruz Hubonshoevych on the topic «History of performing arts, music and cinema of Tajikistan in the years of independence (1991-2016)» for obtaining the scientific degree of doctor (PhD) on the specialty 6D0203-01-domestic history.

Keywords: performing arts, music, theater, national culture, repertory theater, report, genre, independence, cinema, director, stage, film festival, Parastu competition, shashmaqom, falak, musical opinion, scenario, romishgar, singer.

This research is devoted to the analysis and review of the issues of the stage art of the Republic of Tajikistan in the period of independence. The actuality of this topic is that in the Republic of Tajikistan, after the dissolution of the Soviet Union, a model of cultural infrastructure was inherited, which was a mixture of national cultures with general standards of European culture, including Russian culture.

After the collapse of the Soviet Union and the declaration of state independence in September 1991, the Republic of Tajikistan faced a severe socio-economic and political crisis in the field of culture and performing arts. Because as a result of the complete paralysis of the ruling socialist system, the field of culture faced many obstacles in its development. In addition to this crisis, the civil war of 1992-1997 had a negative impact on the cultural life of the republic and caused new problems.

In this dissertation, the following issues regarding the progress of stage art under research are decided:

- Increasing the status of theater art in modern society;
- Development of Tajik musical art in the years of independence
- Developments in the cinema of the Republic of Tajikistan.

Including the research, the main directions of the research topic were determined. Thus, the role of theaters in the development of culture, the contribution of festivals-competitions to the progress of Tajik professional theater, the musical opinion of the Tajik people, the trends in the development of music, cinematography and cooperation in this direction with foreign countries cover the contents of the thesis.